

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR
HAYATI VE ESERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

FATMA FARID SHAWKY KAMEL MOHMED

İZMİR-2022

**T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR
HAYATI VE ESERLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

FATMA FARID SHAWKY KAMEL MOHMED

DANIŞMAN: DOÇ. DR. FATMA AKKUŞ YİĞİT

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘‘Saîd Abdülfettâh Âşûr, Hayatı ve Eserleri’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

10.09.2022

Fatma Farıd Shawky Kamel MOHMED

ÖZET

Yüksek lisans Tezi

SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR, HAYATI VE ESERLERİ

Fatma Farid Shawky Kamel Mohmed

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr (1922-2009) tarih ilmine mühim katkılar sağlamış Mısırlı bir âlimdir. Araştırmalarının büyük bir kısmını Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti tarihi üzerine hasretmiş ve bu konularda çok sayıda eser kaleme almıştır. Mısır'da yazma eserler ihtiva eden kütüphanelerden azami ölçüde istifade etmiş, kaleme aldığı yazılarında çok sayıda yazmaya referansta bulunmuştur. Birinci elden kaynaklar üzerinde çalışıyor olması tespitlerinin güvenilirliğini arttırmıştır. Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti tarihini el yazması kütüphanelerde yaptığı araştırmalar neticesinde aydınlatmış ve daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ana dili Arapça'nın yanı sıra İngilizce ve Fransızca yazılmış kaynakları orijinallerinden okuyarak, araştırmalarını çift yönlü kaynak okumalarıyla desteklemiştir.

Bu çalışma, Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un hayatı ve eserlerinin ele alınacağı kapsamlı ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Âşûr'un eserlerinin tespiti ile başladığımız çalışmamızda, tespit edilen kaynakların temini yapılmış, ardından tasnif ve inceleme safhasına geçilmiştir. Bunun için Mısır'da bulunan kütüphanelerde araştırma yapılarak, eserleri temin edilmiştir. Ayrıca Âşûr'un hayatı ile ilgili aile üyeleriyle görüşülmüş, akademiye kazandırdığı öğrencileri ve arkadaşları ile mülakatlar yapılmıştır. Tezin amacı, Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un hayatı, eserleri ve düşüncelerini tanıtarak, kendisinin özelde Memlûk tarihi genelinde ise Ortaçağ Tarihi alanına yaptığı katkıları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Saîd Abdülfettâh Âşûr, Mısırlı Tarihçi, Haçlı Seferleri, Memlûk Devleti, biyografi.

ABSTRACT

Master Thesis

Said Abdülfettâh Âşûr'un Hayatı ve Eserleri

Fatma Farid Shawky Kamel Mohmed

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of History Program

Prof. Dr. Said Abdülfettah Ashur (1922-2009) is an Egyptian scholar who made important contributions to the science of history. He devoted most of his research to the history of the Crusades and the Mamluk State and wrote many works on these subjects. He made maximum use of the libraries containing manuscripts in Egypt, and made reference to many manuscripts in his writings. Working on first-hand sources has increased the reliability of his findings. He enlightened the history of the Crusades and the Mamluk State as a result of his researches in manuscript libraries and provided a better understanding. In addition to his native Arabic, he read sources written in English and French from the originals and supported his research with two-way readings.

This study is the first comprehensive study in which the life and works of Said Abdülfettah Ashur will be discussed. In our study, which we started with the determination of the works of Ashur, the identified sources were procured, and then the classification and examination phase was started. For this, researches were carried out in the libraries in Egypt and his works were obtained. In addition, family members were interviewed about Ashur's life, and interviews were conducted with the students and friends he brought to the academy. The aim of the thesis is by introducing the life, works and thoughts of Said Abdülfettah Ashur, it is to reveal his contributions to the field of Mamluk history in particular and Medieval History in general.

Keywords: Said Abdülfettah Ashur, Egyptian Historian, Crusades, Mamluk State, biography.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	vii
ÖN SÖZ	viii
GİRİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN HAYATI	3
1.1. Aile Hayatı	3
1.2. Çocukluğu	4
1.3. Yetiştği Sosyal Çevre	5
1.4. Evliliği ve Çocukları	5
1.5. Askerliği.....	5
1.6. Eğitim Hayatı	6
1.7. Hocaları.....	8
1.8. Akademik Çalışmaları	8
1.9. Tez Çalışmaları	10
1.10. Yurtdışı Seyahatleri.....	11
1.11. Ölümü.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	12
2. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN ESERLERİ	12
2.1. Telif Eserleri	12
2.2. Tercümeleleri.....	38
2.3. Tahkik Ettiği Eserler	39
2.4. Makaleleri	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
3. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN TARİHÇİLİĞİ VE TARİH BİLİMİNE KATKILARI	64
3.1. Dr. Saîd Âşûr'dan Önce Mısır'da Tarihçilik	64
3.2. Tarih Anlayışı	65
3.3. Tarihçinin Görevleri	65
3.4. Tarihçinin Kaynakları	66
3.5. Tarih Metodu	66
3.6. Fişleme Metodu	67
3.7. El Yazması Defterler	67
3.8. Memlûk Devleti'nin Mısır, Türk ve Dünya Tarihleri Bakımından Önemi 67	
3.9. Memlûk Tarihi Çalışan Bir Kişinin Karşılaşacağı Zorluklar.....	68
3.10. Âşûr'un Türk Tarihi ve Tarihçileri Hakkında Görüşü	68
3.11. Türk ve Mısır Tarihçileri Arasında Yapılabilecek Ortak Çalışmalar...	69
3.12. Tarihe Katkıları	69
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	73
EKLER	82

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn (oğlu)
Bkz.	: Bakınız
c.	: cilt
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
Hz.	: Hazreti
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
Tahk.	: Tahkik
vd.	: ve diğerleri

ÖN SÖZ

Mısır'ın tarihine yakışır tarihçiler tarihin aydınlatılmasında çok önemli araştırmalarda bulunmuş ve değerli eserler meydana getirmişlerdir. Mısır'ın yetiştirdiği önemli tarihçilerden biri de Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr olmuştur. Ortaçağ tarihi alanında önemli eserler meydana getirmiş olan Âşûr, pek çok tarihçinin yetişmesine ve birçok araştırmacının da eserlerinden istifade etmesine vesile olmuştur. Nitekim bu eserleri ile de tarihe önemli bir miras bırakmıştır.

Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh'ın hayatı ve ilmi çalışmalarını konu edindiğimiz bu araştırma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, Saîd Abdülfettâh Âşûr'un hayatı ele alınmıştır. Ailesi, doğumu ve çocukluğu, yaşadığı sosyal çevre ve tahsil hayatı, tahsili esnasındaki faaliyetleri ve çalışma hayatıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Saîd Abdülfettâh Âşûr'un eserleri ele alınmış olup kitapları ve tespit edebildiğimiz makaleleri başlıklar halinde verilip içeriğine değinilerek sunulmuştur. Makaleler konularına göre tasnif edilmiş, kitap ve makaleler ise yayın tarihine göre kronolojik sırayla verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Saîd Abdülfettâh Âşûr'un tarih ilmi ve tarihçilik hakkındaki düşüncelerine değinilmiştir. Bu bağlamda tarih ilmine bakışı, tarih metodolojisi, Memlûk Devleti ve Haçlı Seferleri tarihine kazandırdığı yenilikler üzerinde durulmuş, Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti tarihine katkılarına temas edilmiştir. Böylece Saîd Abdülfettâh Âşûr'un ilmî faaliyetleri ve fikrî yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma konumu belirleyen, danışmanım Doç. Dr. Fatma AKKUŞ YİĞİT'e teşekkür ederim. Tezimi okuyarak düzeltmeler yapan Dr. Öğr. Üyesi Abdulhamit DÜNDAR'a da teşekkür ederim. Ayrıca tezin yazımı sırasında bana yardımcı olan kıymetli arkadaşım Seren OTAKER'e. Bana hep destek veren annem Afaf Abdelmenam EBRAHİM'e, Mısır'da gerçekleştirmiş olduğumuz mülakatlar ile çalışmamın oluşmasında büyük katkı sağlayan değerli Sayın Hocam Dr. Rami ALHALAF ALABDULLA'a şükranlarımı sunuyorum.

Fatma Farid Shawky Kamel MOHMED

İzmir-2022

GİRİŞ

Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti tarihinin pek çok meselesine ışık tutmuş, Mısır'ın kıymetli ilim adamlarından Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un biyografisini sunmak, hayatı ve eserleri ile ilgili bilgi vermek, tarih ilmi hakkındaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymak ve bu doğrultuda araştırmacılara daha geniş bakış açısı oluşturarak çalışmalarına katkı sağlamak çalışmanın kapsamını ve amacını oluşturmaktadır.

Saîd Abdülfettâh Âşûr, çalışmaları ile tarihin karanlıkta kalan pek çok yönünü gün yüzüne çıkarmıştır. Âşûr Mısır'daki yazma eser kütüphanelerinden önemli ölçüde istifade ederek, çalışmalarını birinci elden kaynaklar üzerine inşa etmiştir. Bu durum ortaya koyduğu tespitlerin güvenilirliğini arttırmıştır. Âşûr, yurt dışında da bazı kütüphaneleri inceleme fırsatı bulmuştur. Bu kapsamda yüzlerce eser incelemiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda ulaştığı ve eserlerinde ortaya koyduğu tespitler sayesinde akademik camiada muteber isimlerden birisi olmuştur. Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti ile ilgili karanlıkta kalmış pek çok hususu gün yüzüne çıkarmış bir mütehassıs olarak kabul görmüştür.

Âşûr, ilim dünyasına katkısı büyük olan bir akademisyen olmakla birlikte oldukça mütevazı bir yapıya sahiptir. Âşûr'un ailesi de bu minvalde insanlar olup çalışmamız için kendileriyle görüşme talebimizi kırmamışlardır. Bununla birlikte Saîd Abdülfettâh Âşûr'un ailesi ile görüşmelerimiz Covid-19 salgını nedeniyle yüzyüze değil, telefon ile gerçekleşmiştir. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un kaleme aldığı eserler ile onun hakkında yazılan bilgi ve belgelerin bir listesi oluşturulmuş, ardından İskenderiye Kütüphanesi ve Kahire'de kaynak taraması yapılmıştır. Kahire'de sürdürdüğümüz çalışmalar esnasında Saîd Abdülfettâh Âşûr'un ailesi de bizde eksik kalan dökümanların temini hususunda yardımcı olmuştur. Buna rağmen birkaç makaleye maalesef ulaşamamıştır. Buna göre tespit edebildiğimiz kitap sayısı 17, makale sayısı ise 45'tir. Oldukça geniş bir müktesebata sahip olan Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr, yine tespit edebildiğimiz kadarıyla 250 lisans, 70 yüksek lisans ve

30 kadar doktora tezine danışmanlık etmiştir ki bu eserlerin büyük çoğunluğuna tezimizde yer verilmiştir.

Bu çalışmada; Saîd Abdülfettâh Âşûr'un ailesi, arkadaşları ve öğrencileri ile yaptığımız mülakatlar, Âşûr'un kendi çalışmaları, onun ile ilgili yazılmış makaleler ve dökümanlardan faydalanılmıştır. Temin edilen kaynaklar tasnif edildikten sonra incelemiş ve ardından belirlediğimiz plan dâhilinde bunların Türkçe'ye çevrilmesi suretiyle çalışmamız kaleme alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN HAYATI

1.1. Aile Hayatı

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un babası Dr. Abdülfettâh Âşûr'dur. Dr. Abdülfettâh Âşûr, Mısır'ın Tanta şehrinde geniş tarım arazilerine sahip varlıklı bir ailenin çocuğu olarak 1882'de dünyaya gelmiştir. Tanta'da eğitim görmüştür. Daha ilkokul, ortaokul ve lisede iken temayüz etmiştir. Ezher Üniversitesi'ndeki eğitimini başarıyla tamamlamıştır. Bundan dolayı nahiv ve sarf gibi Arapça dil bilimleri üzerine eğitim veren Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi'ne gitmeye karar vermiştir. Dâru'l-Ulûm Fakültesi'nde gösterdiği üstün başarısebebiyle mezun olduktan hemen sonra fakülteye asistan olarak atanmıştır. Ardından evlenip Kahire'de yaşamaya devam etmiştir. Bundan sonraki hayatı Kahire'de geçmiş ve kendi memleketine ziyaret amacı dışında gitmemiştir. İngilizce ve Fransızca dâhil olmak üzere birçok dil bilen Dr. Abdülfettâh Âşûr aynı zamanda İslâm dinî hakkındaki bilgisini de zaman içinde artırmıştır. İnsanlara din eğitimi vermeye çalışmış, komşularının çocuklarına İslâm dini ve Kur'an-ı Kerim dersleri vermiştir. Evinde Şair Ali Bey el-Cermî de dâhil olmak üzere çok sayıda şair ve kültürlü insanı ağırlamıştır. Döneminin âlimler ve akademisyenler grubuna dâhil olmuştur. Av hobisi için Belçika'dan av aletleri ithal etmiştir.

Dr. Abdülfettâh Âşûr'un yedi çocuğu olmuştur. Bu çocuklarından ikiz olan en küçüklerinin isimleri Saîd ve Sa'd Abdülfettâh Âşûr'dur. Onlar, babaları tarafından özel bir şekilde yetiştirilmişler, kitap okumaya, ders çalışmaya ve ilim tahsil etmeye yönlendirilmişlerdir. Karakterinin oluşumunda büyük etkisi olan babası Dr. Abdülfettâh sayesinde Saîd Âşûr küçüklüğünden itibaren ilim ve marifeti arayan bir karaktere sahip olmuştur. Saîd'in öğrenimi ve gelişiminde büyük bir etkisi olan annesi ise Güzel Sanatlar Fakültesi mezunu bir ev hanımı olarak oğlunu eğitim yolculuğunda her zaman desteklemiş ve yönlendirmiştir.

1.2. Çocukluğu

Saîd Abdülfettâh Âşûr, 30 Temmuz 1922 tarihinde Kahire’de bulunan er-Ravda’da doğmuştur. Anlatılana göre dünyaya gülerek gelmiş, bu sebeple annesi, adını mutlu anlamına gelen Saîd, ikiz kardeşinin adını da Sâd koymuştur. Saîd’in beşi erkek ikisi kız olmak üzere yedi kardeşi vardır. En büyük ağabeyi, öğretmen olan Âbdulmenâm’dır. Ablalarından Rukiye de öğretmendir. Ağabeylerinden Enver, Kahire’de Yargıtay Hukuk Müşaviri, ikiz kardeşi Sâd ise İskenderiye Yargıtay Hukuk Müşaviridir. Diğer bir kardeşi Vecih inşaat sektöründe mühendis olarak çalışmıştır. Diğer ablası Zeynep ise ev hanımıdır.

Annesi Ayşe Hanım, Saîd’in doğumundan üç yıl sonra kanser hastalığına yakalanmıştır. Saîd henüz on yaşındayken annesi vefat etmiştir. Annesi vefat ettikten sonra babası kalp hastalığına yakalanmıştır. Bu nedenle Saîd ve kardeşleri birbirlerinden ayrılmak zorunda kalmışlar, İskenderiye’deki amcalarının yanında ve Kahire’deki dayılarının yanında yaşamaya başlamışlardır. Saîd, annesinin ölümü ve babasının hastalanmasından sonra Kahire’deki dayısının yanına gitmiştir. Ablası ve dayısının hanımı onun bakımını üstlenmişlerdir. Hayatının bu dönemi, annesinin ölümünün ardından ikiz kardeşinden, abileri ve ablalarından ayrılması nedeniyle Saîd Abdülfettâh Âşûr için çok üzücü dönemlerden biri olmuştur.

Annesinin vefatından üç yıl sonra 1935’te babası Dr. Abdülfettâh Âşûr da vefat etmiştir. Babasının ölümü, Saîd duygusal olduğu kadar eğitim hayatında da derin etkiler meydana getirmiştir. Âşûr bu yaşadıklarını kendi çocuklarına her zaman büyük bir hüznle anlatmıştır. Ayrıca onlara ebeveynsiz hayatın çok zor olduğunu söylemiştir.

Tüm bu acı olaylardan sonra Saîd Abdülfettâh Âşûr’un kişiliği, hayatı ve hobileri şekillenmeye başlamıştır. Çocukluk yıllarında ablasıyla birlikte Kahire’de bir çocuk kütüphanesine gitmiş ve Kahire tarihini konu alan çocuk tarih kitaplarını okumuştur. Hatta İngilizce bilen bir kişi “Büyük Kahire, Modern Kahire” gibi eserleri okuyup orada bulunanlarla birlikte kendisi için de tercüme etmiştir. Saîd Abdülfettâh Âşûr’un Nil kıyısında kuzenleriyle birlikte spor yapmak, ata binmek ve top oynamak gibi hobileri olduğu da nakledilmiştir.

1.3. Yetiştirdiği Sosyal Çevre

Saîd Abdülfettâh Âşûr ve iki kardeşi annelerinin ölümünden ve babalarının rahatsızlığından dolayı evli ve beş çocuk babası olan dayısının evinde yaşamaya başlamıştır. Dayısının çocuklarının yanında bir de ölen kız kardeşinin çocuklarıyla yaşamak zorunda kalınca aile bireylerinin sayısı bir hayli artmıştır.

Annesinin ölümüyle evdeki disiplinli ortam bozulmuş, dayısından aldığı desteğe rağmen her yönden sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Âşûr varlıklı bir ailden geldiği için maddi yönden hiç bir sıkıntı çekmemiştir. Âşûr'un büyük erkek kardeşi eğitimini tamamladıktan ve ilk olarak Kahire'de danışman olarak çalışmaya başladıktan sonra mirastan gelen para ile küçük bir ev satın alıp ailesini yeniden bir araya getirmiştir.

1.4. Evliliği ve Çocukları

Saîd Abdülfettâh Âşûr üniversite tahsilinden sonra eğitimini profesörlüğe kadar devam ettirme niyetinde olduğundan öğrenimini tamamlamadan evlenmeyi düşünmemiştir. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra kardeşlerinin görüşüne itibar ederek yakın akrabalarından birini eş olarak seçmek durumunda kalmıştır. Bu şekilde, askere gitmeden önce Nadya adlı kuzeni ile nişanlanmıştır. Ancak bu nişan sadece birkaç ay sürmüş ve Âşûr, Nadya'yı kız kardeşi gibi gördüğü için bu nişanı bozmuştur.

Askerlik görevini bitirdikten sonra Bağdat'a gitmiştir. Bağdat'tan döndükten sonra 1948 yılında Gizeli bir ailenin kızı olan Samira Hanım ile evlenmiştir. Bu evliliğinden üç erkek çocuğu olmuştur. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un çocuklarından Eşref Bey, Kanada'da inşaat mühendisi olup iki çocuğu vardır. 2013'te vefat etmiş ve Kahire'ye defnedilmiştir. Diğer oğlu Ekrem Bey, Kahire'de diş hekimidir ve bir çocuğu vardır. Son oğlu Eymen Bey ise İngiltere'de elektrik mühendisi olup iki çocuğu vardır.

1.5. Askerliği

Saîd Abdülfettâh Âşûr, evlenmeden iki yıl önce askere gitmiştir. 1944 yılında Yedek Subay olarak altı ay askerlik yapmıştır. Acemi birliğini Kahire'de, usta

birliğini İsmailiyye'de Doğu Mısır'daki Sina Valiliği İkmal Bölüğü'nde yapmış, bölüğün Kahire'ye intikal ettirilmesi üzerine son iki ayını Kahire'de geçirmek sureti ile askerliğini tamamlamıştır.

1.6. Eğitim Hayatı

1.6.1. İlkokul Eğitimi

Saîd Abdülfettâh Âşûr altı yaşındayken babası onu Kahire'deki sekiz okuldan evine en yakını olan el-Münira Okulu'na göndermiştir. Okulunda birinci, ikinci ve üçüncü sınıflar bir derslikte, dördüncü ve beşinci sınıflar da ayrı bir derslikte eğitim görmüştür. Evde idare lambasının ışığı altında ders çalışmıştır. Okula giderken dahi yanında kitap götürerek okuma alışkanlığını sürdürmüştür. İlkokula Mısır'ın İngiliz işgali altında olması sebebiyle pek az gitmiştir. Saîd Abdülfettâh Âşûr bu şartlara rağmen 1934'te ilkokul eğitimini tamamlamıştır. İlkokulu büyük bir başarıyla bitiren Âşûr, Mısır Krallığı genelinde yedinci olmuş ve dönemin Mısır Kralı Faruk'un delegeleri tarafından onurlandırılmıştır.

1.6.2. Ortaokul Eğitimi

Saîd Abdülfettâh Âşûr ilkokuldan mezun olduğu 1934 yılında es-Saîdiyye Ortaokulu'na kaydolmuştur. Okulunun en çalışkan öğrencilerinden biri olmuştur. Bu yıllarda fırsat buldukça okuma alışkanlığı merakı sebebiyle Kahire kütüphanelerine gitmeye başlamıştır. Medrese talebeleriyle birlikte ders görmüş, aynı zamanda Kuran'ı ezberlemeye başlamıştır. Medresedeki hocası, Saîd Abdülfettâh Âşûr'a Haçlı Seferleri ile ilgili kitaplar okutmaya başlamıştır. Hocasının ona ilk okuttuğu kitap, İbnü'l-Esîr'nin "el-Kâmil fi't-Tarih" adlı eseridir. Tarihe olan tutkusu ve sevgisi, özellikle Haçlı Seferleri tarihi hakkındaki araştırmaları bu zamanlardan itibaren başlamıştır. Haçlı tarihine giderek artan merakı sebebiyle bu konu hakkında eline geçen bütün kitapları okumaya başlamıştır.

1.6.3. Lise Eğitimi

Ailesi, Saîd Abdülfettâh Âşûr'un eğitimi konusunda onu her zaman desteklemiştir. Lise eğitimine başlayan Âşûr, abisinin aldığı eve taşınmış ve yeniden kardeşlerinin yanında yaşamaya başlamıştır. Zor şartlara rağmen lisedeki en başarılı öğrencilerden biri olmuştur. Ailesine tarihe olan büyük sevgisini göstermiş ve liseyi bitirdikten sonra Tarih Fakültesi'ne girmeyi planladığını söylemiştir. Ancak ailesi, amcaları ve dayıları onun Tıp Fakültesi veya Mühendislik Fakültesi'ne gitmesini istedikleri için Tarih bölümüne girmesini istememişlerdir.

1.6.4. Üniversite Eğitimi

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un üniversite tahsili için ilk tercihi, medresede öğrendikleri ile yüksek seviyede tarih ilmi arasındaki bağlantıyı kurabilmek adına Tarih Fakültesi olmuşsa da ailesinin isteğini kıramamış ve İskenderiye'deki Tıp Fakültesi'ne kayıt yaptırmıştır. İskenderiye'ye giderek orada bir ay Tıp Fakültesi'ne devam etmesine rağmen dayanamayarak tekrar Kahire'ye dönmüş ve ailesine Tarih Fakültesi'ne girmek istediğini söylemiştir. Sonunda Âşûr'un ailesi, onun Kahire Üniversitesi Tarih Fakültesi'ne girme arzusunu kabul etmiştir. Kahire Üniversitesi Tarih Fakültesi'ne 1940–1941 eğitim-öğretim yılında kaydını yaptırmıştır. Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade, Prof. Dr. Hassan İbrahim ve Dr. Abdulhamid el-Abadî de dâhil olmak üzere zamanın en iyi profesörlerinden dersler almak Âşûr için büyük bir şans olmuştur.

Saîd Abdülfettâh Âşûr, ana dili Arapça'nın yanı sıra İngilizce de biliyor olmasından dolayı hocası Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade'nin teşvikiyle üçüncü sınıfta iken Fransızca öğrenmeye başlamıştır. Saîd Abdülfettâh Âşûr üniversite tahsili döneminde de oldukça başarılı olmuştur. Henüz üniversite ikinci sınıftayken lisans tez konusu alıp bunun üzerinde çalışmaya başlamıştır. “es-Sâlîbîn fî Biladi'ş-Şam الصليبين في بلاد الشام ” “Bilâdüşşam'da Haçlılar” konulu lisans tezi ile 1944 yılında üniversiteden mezun olmuştur.

1.7. Hocaları

Saîd Abdülfettâh Âşûr, Prof. Dr. Hassan İbrahim, Dr. Abdulhamid el-Abadî, Prof. Dr. Aziz Süryal, Prof. Dr. İbrahim Nushi, Dr. Zeki Ali, Dr. Sami Cabra, Dr. Âbdulmenâm Ebubekir, Dr. Muhammed Şefik ve Dr. Muhammed Fuad de dâhil olmak üzere devrin önde gelen hocalarından ders almıştır.

Onun karakterine en çok etki eden kişi, hocası Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade'dir. Muhammed Mustafa Ziyade, Saîd Âşûr'un birincil kaynakları kullanarak araştırma yapma konusunda bilimsel yöntemleri kullanmayı öğrenmesini istemiştir. Ziyade, Saîd Âşûr'u Haçlı seferlerini ve Memlûk devletini araştırabilecek bir kapasiteye sahip bir öğrenci olarak gördüğü için onu Haçlı seferleri kitaplarına yönlendirmiş ve doktora yapmak için Âşûr'un İngiltere'ye gitmesine izin vermiştir. Saîd Âşûr, çalışmalarında hocası Dr. Muhammed Mustafa Ziyade'nin yaklaşımını benimsemiştir.

Ayrıca George ve Dayton da dâhil olmak üzere Mısır'daki büyük oryantalistlerin Batı Tarihi derslerine de katılmıştır. Saîd Abdülfettâh Âşûr, Dr. Muhammed Avad Muhammed, Süleyman Hazin, Mustafa Ammar ve Abbas Ammar'dan da coğrafya dersleri almıştır.

1.8. Akademik Çalışmaları

1.8.1. Kahire Tarih Enstitüsü'ndeki Çalışmaları

Âşûr, 1944'te beşi kız öğrenci olmak üzere toplam kırk iki olan Tarih Bölümü'nden çok iyi bir derece ile mezun olmuş, aynı yıl Kahire Üniversitesi Tarih Bölümü'ne asistan olarak tayin edilmiştir. Dr. Muhammed Şefik, Âşûr'un zekâsından etkilenmiş ve ona modern tarih alanında yükseköğrenimine devam etmesini teklif etmiştir. Ancak Âşûr, Ortaçağ tarihini inceleme arzusunu dile getirmiş ve Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade danışmanlığında “Kıbrıs ve Haçlı Seferleri” adlı yüksek lisans tezini tamamlamıştır.

1.8.2. Irak Tarih Enstitüsü'ndeki Çalışmaları

1946 yılında Kahire Üniversitesi'nden Bağdat Üniversitesi'ne ders vermek üzere birçok profesör ve asistan gönderilmiştir. Bu akademisyenler arasında bulunan Saîd Abdülfettâh Âşûr burada iki yıl boyunca dersler vermiştir.

1.8.3. Sudan Tarih Enstitüsü'ndeki Çalışmaları

1956 yılında, Sudan Eyaleti Güzel Sanatlar Fakültesi Tarih Bölümü'nde bir dönem dersler vermiştir.

1.8.4. Riyad Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ndeki Çalışmaları

Nisan 1961'de Suudi Arabistan'da Riyad Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. Burada Memlûk Devleti, İslâm Tarihi ve Selçuklu Tarihi gibi dersler okutmuştur.

1.8.5. Cezayir Tarih Fakültesi'ndeki Çalışmaları

1973'te Cezayir Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un en zor yılları Cezayir'de hastalığıyla mücadele ettiği yıllar olmuştur.

1.8.6. Lübnan Beyrut Üniversitesi Tarih Fakültesi'ndeki Çalışmaları

Cezayir'den dönünce, 1973-1975 yıllarında, Haçlı Seferleri Tarihi dersleri vermek üzere, Lübnan'da Beyrut Üniversitesi Tarih Fakültesi'ne gitmiştir. Lübnan'da çalıştığı sırada hastalığının tedavisi için ülkenin birçok şehrine gitmiştir.

1.8.7. Kuveyt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ndeki Çalışmaları

Lübnan'dan döndükten sonra 1975-1985 yılları arasında, Kuveyt Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un Kuveyt'teki yılları, Mısır dışında kaldığı en uzun dönem olmuştur. Kuveyt'te on yıl ailesi ile birlikte kalmış, bu süre boyunca akrabalarını ziyaret etmek amacı dışında Mısır'a dönmemiştir.

1.9. Tez Çalışmaları

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un lisans tezi “es-Sâlibiyyîn fi Biladi’ş-Şam”dır (Biladü’ş-Şam’da Haçlılar). Mısır’da o dönemde Haçlı Seferleri üzerine çalışmaların az olması, bu konu üzerinde yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Tez konusunu üniversite ikinci sınıfta iken almış ve araştırmalarına başlamıştır. Tarih Bölüm Başkanı, Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade’den de bu konuda destek görmüştür. Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade; birçok dil bilen ve Latince’ye hâkim olan bir isim olması sebebiyle Şam’daki Haçlı Seferi adlı eseri orijinal metni üzerinden inceleme fırsatı bulmuştur. Âşûr, çalışması neticesinde Şam tarihinin tahrife uğramış olduğunu ve Şam’daki Haçlı Seferleri’nin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymuştur.

Âşûr lisans eğitimini tamamlamasının hemen ardından araştırma görevlisi olarak atanmış ve araştırmalarına Ortaçağ kürsüsünde devam etmiştir. 1944 yılında, “Kıbrıs ve Haçlı Seferleri” konulu yüksek lisans tez çalışmasına başlamıştır. Mısır ve Irak kütüphanelerinde beş yıl boyunca araştırma ve çalışmalar yaptığı için yüksek lisans tezini hazırlama sürecinde oldukça zorlanmıştır. Âşûr’un bu çalışması, Mısır ve Arap dünyasında, Kıbrıs ve Haçlı Seferleri hakkında yapılan ilk tez olmuştur. Tezini, beş yıllık bir çalışma sürecinin ardından, 1949 yılında tamamlamıştır.

Âşûr, Haçlı Seferleri hakkında yazılan eserleri incelerken aynı zamanda Memlûk Devleti’ne de ilgi duymaya başlamış, bu yüzden doktora tezini Memlûk Devleti hakkında yazmaya karar vermiştir. 1955 yılında “el-Mücteme‘ el-Mısırî fi Asr Salâtin el-Memâlik 1250-1517” yani “Memlûkler döneminde Mısır Sosyal Hayatı” adlı tezi ile doktor olmuştur. Tez savunması sırasında, jüri üyelerinden Prof. Dr. Osman Fevzi, Âşûr’un doktora yapan bir öğrenci gibi değil uzman bir tarihçi gibi çalışmasından ve bu kadar çok kütüphane gezip, birçok eseri araştırmasından dolayı tezinin pekiyi ile kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışmaların devam edeceğini, bunu da Âşûr’un gerçekleştirebileceğini belirtmiştir.

Doçentlik sürecinde Saîd Abdülfettâh Âşûr’a, o dönem Kahire Üniversitesi Rektörü olan hocası Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade teşvikte bulunmuştur. Memlûk Devleti ve Haçlı Seferi ile ilgili çalışmalarını doçentlik tezi haline getirmesini önermiştir. Âşûr, değişen yönetmelik neticesinde, makaleleri ile

doçentliğe başvurmuştur. Bu dönemde tedavisi olmayan ağır bir hastalıkla mücadele etmesine rağmen 1969'da Doçentlik payesini almayı başarmıştır.

1.10. Yurtdışı Seyahatleri

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un mezun olduğu yıllarda Mısır'da Millî Eğitim Bakanlığı her yıl ihtisas yapmak ve ders vermek amacıyla Bağdat'a profesör ve asistan gönderiyordu. Âşûr da fakülteden mezun olduktan sonra bu bursu almak için yapılan mülakata girmiş ve başarılı olmuştur. Bağdat Edebiyat Fakültesi'nde bir yıl boyunca dersler vermiştir. Bağdat kütüphanelerinden, Bağdat Müzesi ve Musul'daki kütüphaneden, Haçlı Seferleri ile ilgili eserleri incelemek sureti ile istifade etmiştir. Bağdat, Âşûr'un ilk seyahat ettiği yer olup bundan sonra da yurtdışı gezilerine devam etmiştir.

Özellikle İngiltere'ye birçok kez seyahat ettiğini belirtmek gerekir. Londra, Bristol, Oxford ve Cambridge kütüphanelerinde Haçlı Seferleri üzerine yazılmış eserler üzerinde incelemeler yapmıştır. Bunun yanı sıra Fransa ve Almanya'ya da gitmiştir. Ayrıca, Arap ülkelerinden Umman, Kuveyt, Cezayir, Suudi Arabistan, Sudan, Irak ve Lübnan'da da bulunmuştur.

1.11. Ölümü

Saîd Abdülfettâh Âşûr, ölümünden iki hafta önce doktora öğrencileriyle birlikte olup onlara ders vermiş ve çok hasta olduğu için ölümünün yakın olduğunu hissettiğini söylemiştir. Parkinson hastalığıyla yıllarca mücadele ettikten sonra 10 Eylül 2009 tarihinde evinde vefat etmiştir. Kahire'de bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN ESERLERİ

2.1. Telif Eserleri

2.1.1. Kıbrıs ve el-Hurûbu's-Sâlibiyye

Bu çalışma, Saîd Abdülfettâh Âşûr'un yüksek lisans tezi olması nedeniyle ilk çalışmaları arasındadır. Mısır'da Kıbrıs Adası üzerine yazılan ilk tez olma özelliğini taşımaktadır. 230 sayfalık bir çalışma olup, 1949 yılında yayımlanmıştır. 2002'de ikinci baskısı yapılmıştır. Kitap, önsöz ve giriş kısmı dışında beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Âşûr, Kıbrıs adası, coğrafyası ve tarihi, Bizans İmparatorluğuna tâbi olması, ardından İslâm'ın ortaya çıkışı, İslâm Devleti'nin genişlemesi, Müslümanların Kıbrıs Adası'nın fethi hakkında düşünceleri, sonra Kıbrıs Adası'nın Müslümanlar tarafından fethi ve Bizans İmparatorluğu'nun adayı tekrar ele geçirmesi anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Haçlıların Şam'a yerleşmesi, Antakya hükümdarı Arnold'un Kıbrıs'ı ele geçirmeye çalışması, ardından Richard Kıbrıs Adası'nın Haçlıların eline geçmesi ve Eyyûbî Devleti'nin sonuna kadar Müslümanlara karşı Kıbrıs'ın Haçlı Seferi hakkında yazmıştır.

Üçüncü bölümde, Eyyûbî Devleti'nin yıkılmasından sonra Memlûk Devleti'nin kuruluşu, Sultan Baybars'ın Kıbrıs'ı fethetme girişimi ve başarısızlığı, daha sonra I. Petrus Lusignan'ın Kıbrıs'tan İskenderiye ve Trablus'a sefer düzenlemesi ve onu öldürmesini anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, Kıbrıs'ın Memlûk Devletine tâbi olduğu dönem ele alınmıştır. Bu bölümde Kıbrıs'ın Memlûk Devleti'ne tehdit oluşturması ve Sultan Barsbay'ın adayı fethetmesi ile ilgili bilgiler verilmektedir. Özellikle Sultan

Barsbay'ın 1424'te Kıbrıs adasına ilk, 1425'te ikinci ve 1426'da üçüncü seferleri başarılı olduktan sonra adanın Memlûklerin egemenliğine girmesi ve Memlûk Devletine haraç ödemesi ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir.

Beşinci ve son bölümde Âşûr, Kıbrıs'tan ve Anadolu'daki Türk Devleti ve 14. yüzyılda Türkler ile Kıbrıslılar arasında düşmanlığa yol açan siyasi faktörlerden bahsetmiştir. Petrus Lusignan'ın Anadolu kıyılarındaki seferleri, Venedik'in Kıbrıs'ı ele geçirmesi, 1570'te adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesi de ele alınmıştır.

2.1.2. el-Müctema'u'l-Mısri fî Asri Selâtini'l-Memâlîk

Bu çalışma, Saîd Abdülfettâh Âşûr'un doktora tezidir. Âşûr, doktorasını 1955 yılında pekiyi derecesi ile tamamlamıştır. Bu çalışma, o dönem ilmî câmiada Memlûk dönemini ayrıntılı olarak anlatan ilk çalışma olup daha sonra birçok dile çevrilmiştir. İlim câmiasında, Memlûk Sultanları döneminde Mısır toplumu konusu açısından önemli bir referans olarak kabul edilmiştir. Mısır tarih kütüphanelerinde Memlûk devrine dair en önemli kitaplardan biri olarak addedilmektedir. Bu çalışma 308 sayfa olup, 9 bölümden oluşmaktadır. Kitabın girişinde Âşûr, Mısır toplumunun Memlûk dönemindeki yaşamı hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca bilgi edinme konusunda ve bu kitabı yazarken karşılaştığı zorlukları anlatmıştır.

Birinci bölümde, Memlûk Sultanları döneminde Mısır'da toplumun inşası hakkında bilgi vermiştir. Memlûklerin, nüfusun geri kalanından ayrı bir sınıf olarak yaşadıklarını ve bunun da kesin olarak bir sınıf sisteminin kurulmasına yardımcı olduğunu yazmıştır. Memlûkler döneminde Mısır toplumu yedi sınıf olarak kategorize edilmiştir: Zengin tüccarlar, orta dereceli satıcılar ve pazarcılar, çiftçiler, ilim talebeleri, hukukçular, ticaret ve meslek sahipleri, muhtaçlar. Ardından Memlûklerde o dönemde egemen olan askeri sınıf hakkında bilgi verilmiş, bu kapsamda Memlûklerin yetiştirilme şekillerinden, aldıkları ağır cezaların yanı sıra hata yapmamaları halinde kendilerine sunulacak olan hediyelerden de bahsedilmiştir. Memlûkler döneminde zimmilerin bürokrasiden ihraç edilmeleri, kiliselerinin yıkılması, vakıflarının camiye çevrilmesi gibi çeşitli hadiselere de bu bölümde değinilmiştir.

İkinci bölümde Âşûr, saltanat merkezi olan “Kalatü'l-Cebel” (Dağ Kalesi) ile ilgili bilgi vermiş ve Memlûk sultanlarının hayatlarından bahsetmiştir. Memlûklerin yönetim merkezi ve aynı zamanda sarayı olan Kalatü'l-Cebel'de bulunan yerler hakkında bilgi vermiştir. Bunlardan Şarabhâne, Sultanın ihtiyaç duyduğu ilaç ve içeceklerin bulunduğu, Taştane ise içinde testiler, el yıkamak ve abdest almak için gerekli malzemelerin olduğu yerlerdir. Faraşhane her türlü şilte, çadır, örtü ve yastıkların muhafaza edildiği yer; Silahhane ise Sultanın savaşta veya avda ihtiyaç duyduğu her türlü silahın bulunduğu bölümdür. Bir diğer yer istablhane olup, burası atlar, eğerler ve dizginlerin olduğu yer olarak kullanılmaktaydı. Tablhane, içinde davullar ve trompetlerin bulunduğu yer olup, son olarak havchaneden ise Sultanın mutfağına ve sofralarına harcanmak üzere tahsis edilen yer olarak bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Âşûr Kahire'deki kamusal yaşamı anlatmıştır. Mısır'ı ziyaret eden seyyahların ifadelerine yer verip, Kahire'nin o dönemde büyük ve çok güzel binaların olduğu bir şehir olduğunu anlatmıştır. Avrupa'da veya İslâm dünyasında diğer benzer şehirleri geride bıraktığı vurgusunu yaparak Memlûkler dönemindeki Kahire imajından bahsetmiştir. Bu bölümde ülkenin birçok durumda maruz kaldığı, piyasaları ve insanları etkileyen ekonomik istikrarsızlığa da vurgu yapmıştır. Memlûkler döneminde Mısır köylüsünün durumunu da anlatmış ve Memlûklerin köylülere yüklediği fahiş vergilerden bahsetmiştir.

Dördüncü bölümde, Memlûklerin ev inşa etmeye olan ilgilerinin yanı sıra halkın evlerini içeriden inşa etmeye ve düzenlemeye olan ilgileri hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde ise Memlûkler döneminde kadınların hayatı ve gerek Memlûkler gerekse halk arasında özgür kadınların toplum nazarında saygı gördüğü hakkında bilgi verilmiştir.

Altıncı bölümde Memlûkler döneminde Mısır'ın bilimsel faaliyetin odak noktası olduğu ve dünyanın dört bir yanından gelen âlim ve öğrencilerin Mısır'da özellikle de Kahire'de ilmi faaliyetlerde bulunduğu bahisle Memlûkler dönemi ilim hayatından bahsedilmiştir.

Yedinci bölümde ise Memlûkler dönemindeki dini ve milli bayramlar ile Memlûklerin bu bayramları nasıl kutladıkları hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Sekizinci bölümde kişinin sosyal statüsüne ve iktidar merkezlerine yakınlığına göre farklılaşan kıyafetleri hakkında bilgi verilmiştir. Giyim-kuşam Memlûklerin hüküm sürdüğü devirler boyunca çeşitlilik ve farklılık göstermiştir.

Dokuzuncu ve son bölümde ise Âşûr, Memlûk sultanları döneminde Mısır toplumunun başına bela olan sosyal hastalıklar hakkında bilgi vermiştir. Memlûk sultanları ve oğulları arasında bile yayılan zina ve eşcinsellik ile uyuşturucu, alkol, rüşvet ve batıl inançların yayılmasından bahsedilmiştir.

2.1.3. Tarihi Ehli Uman

Saîd Abdülfettâh Âşûr bu çalışmasında, Uman Tarihi adlı kitabının başında bilimsel materyal toplamakta yaşadığı zorluklardan ve bilimsel materyalin olmadığı yerlerde tarihçilerin, Uman'ın tarihini ve mirasını ihmal etmesinden bahsetmiştir. Uman hakkında bilinmeyen veya temin edilemeyen birçok el yazması eserin olduğunu belirtmiştir.

Eser ilk olarak “Tarih Ehl-i Uman” adıyla 1960'ta Ulusal Miras Bakanlığı ve Uman Kültürü Matbaacılık tarafından yayımlanmıştır. Konu üzerindeki çalışmalarını sürdüren Âşûr, Uman tarihi ile ilgili yeni tespitlerde bulunmuştur. İlk baskısının tükenmesi neticesinde yeni tespitlerini de dâhil ettiği kitabının, aynı isim ile 2000 yılında ikinci, 2005 yılında da üçüncü baskısı yapılmıştır.

Birinci baskısını incelediğimiz eser, 197 sayfadır. Giriş kısmı dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Uman halkının Arap kimliğinin tarihi konusunda hepsi Malik bin Fahm'a kadar uzanan farklı hikayelerin bulunduğundan bahsetmiştir. Âşûr, Malik bin Fahm'ın, bilgelik gibi birçok niteliğe sahip büyük bir kral olduğunu ve tüm Uman kabilelerinin onu sevdiğini ve ondan korktuğunu açıklamıştır. Ancak Âşûr kitabında Uman'ın bu isimle anılmasının sebebi olarak, Arapların Persleri mağlup ettikten sonra Umman adlı bir vadinin yakınında yaşadıklarını ve ülkeye Uman adını vermelerinin bundan kaynaklandığını belirtmiştir. Aşiretleri başka yerlere göç etmeye iten şeyin barajın çökmesi olduğundan da bahsetmiştir. Ayrıca Arapların Perslerle, Umman Devleti üzerindeki savaşları hakkında da özel bilgiler vermiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Azd ve Umman halkının İslâm başlığı altında Emevî ve Abbasî dönemlerinde Umman halkının hayatı ile ilgili konular ele alınmıştır. İkinci bölümde, Umman'ı yöneten imamlar başlığı ile aşiretlerin nasıl kurulduğu, aşiretlerin kurulmasını gerekli kılan sosyal ve ticari ortam, niçin Umman'da kurulduğu ve devrin siyasî olaylarında bu imamların etkileri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise imamların hâkimiyetinden sonra Umman'da meydana gelen bölünme ve anlaşmazlıkların ele alındığı bölümde aşiretlere dair bilgiler yer almıştır. Bu çalışmanın ana hedefinin, Arapların Umman'a girişi ve yerleşmelerinin aydınlatılmasının olduğu özellikle belirtilmiştir.

2.1.4. ez-Zâhir Baybars

Bu çalışmada ez-Zâhir Baybars'ın hayatı ve gerçek kişiliği, yaşadığı dönemin siyasî olayları ve fikrî ortamı, Memlûk Devleti'nin kuruluşu ve mahiyeti hakkında geniş bilgiler verilmiştir. 212 sayfa olan, kitap giriş kısmı dışında on bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Memlûk Devleti'nin kuruluşundan bahsedilmektedir. Ardından Şam, Mısır ve birçok ülkede o dönemde var olan Haçlı tehlikesine değinilmiştir. Bölümün sonunda Âşûr, Memlûk devletinin kuruluşunun başlangıcında yaşanan sıkıntılar ve Eyyubi tehdidinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, "Memlûkler, Gerçek Şahsiyetleri ve Eserlerinin Tespiti" başlığında, Baybars hakkında bilinen kaynaklara yer verilmiştir. Bu kaynakların tenkidi yapılmış ve kaynaklarda Baybars ile ilgili bilgilerin yetersizliği ortaya koyulmuştur. Yine bu bölümde Âşûr, devrin siyasi olayları ile Baybars arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde Memlûklerin soyu, hayatı ve özellikle Baybars ve Kutuz arasındaki ihtilafın sebebi ve mahiyeti üzerinde durulmuştur. Saîd Âşûr, bu bölümde Baybars'ın Kutuz'u öldürmesinden ve Memlûklerin Baybars'ı sultanları olarak kabul etmelerinden bahsetmiştir. Ayn Calut Savaşı'ndan sonra Baybars'ın Kutuz'u öldürdüğünü ve Memlûklerin bunun üzerine Baybars'a biat ettiğini açıklamıştır.

Dördüncü bölümde ise Baybars'a karşı isyanlar, Sultanın âsileri itaat altına alması ve Haçlılarla savaşa hazırlık kapsamında onları Şam'dan çıkarmak için kaleleri ve orduları güçlendirmesi hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.

Beşinci bölümde Sultan Baybars'ın Moğollarla yaptığı savaşlar, Altınordu hükümdarı Berke Han'ın İslâm'a geçmesiyle tehlikenin bir kısmının ortadan kalkması anlatılmıştır. Âşûr bu bölümün sonunda Memlûkler üzerindeki Moğol tehdidinin uzun bir süre devam etmiş olmasından bahsetmiştir.

Altıncı bölümde ise Hicaz topraklarının Sultan Baybars'ın egemenliğine teslim edilmesinin yanı sıra Mısır ile Şam arasındaki birliğin en iyi çözüm olduğundan bahsedilmiştir. Baybars'ın Müslümanları Haçlılara karşı birleştirmeye yönelik sürekli çabaları ve Habeş Kralı ile Baybars arasındaki kötü ilişkiler de ele alınmıştır.

Yedinci bölümde Baybars'ın Afrika'daki Hıristiyan ülkeleri olan Nubya ve Habeş Krallığı ile olan ilişkilerinden bahsetmiştir.

Sekizinci bölümde ise Sultan Baybars devri hakkında bilgiler verilmiş, sultanın posta sistemi, donanmayı güçlendirme ve yönetimdeki aksaklıkların düzenlemesi konusundaki çabaları hakkında bilgi verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde Âşûr, Sultan Baybars döneminde Kahire'deki yaşam, Kahire imajı, bayramlar, eğlence ve kutlamalar ile Sultan Baybars'ın maruz ekonomik krizleri nasıl yönettiği, yabancı seyyahların verdikleri bilgilere göre ele almıştır.

Onuncu ve son bölümde ise Sultan Baybars'ın fiziksel görünümü, ahlakı, özel hayatı, eğlenceleri, saray hayatı ve vefatı ele alınmıştır.

2.1.5. Edvâ Cedîde ale'l-Hurûbi's-Salibiyye

Haçlı Seferleri üzerine yeni bilgiler veren bu çalışma 110 sayfa olup, 1964 yılında yayımlanmıştır. İkinci baskısı da yapılmıştır. Kitap, giriş kısmı dışında yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Haçlı Seferleri'nin sebepleri ele alınmıştır. Papalığın Haçlı Seferleri'nin sebebinin Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmak olduğunu ilan etmesine rağmen asıl sebebin ekonomik olduğu açıklanmıştır. Birinci bölümün sonunda Âşûr, Haçlı Seferleri'nin sebeplerini detaylı olarak ele almıştır.

Âşûr, seferlerden önce İslam ülkelerinin özellikle de Fatımi ve Abbasi devletlerinin zayıflığından bahsetmiştir.

İkinci bölümde Abbasî Devleti'nin bu dönemde zayıflamasının nedenleri açıklanmıştır. Ayrıca Abbasi halifelerinin zayıflığı ve vezirlerin hükümet işleri üzerindeki kontrolü meselesi açıklığa kavuşturulmuştur. Aynı bölümde Müslümanları Haçlılara karşı savunan Selçuklu Devleti de ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Haçlıların bölgede varlıklarını devam ettirmek için seferlerini sürdürdükleri ve Mısır'ı hedef aldıklarına değinildikten sonra IV. Haçlı Seferi'nin hedefinin Mısır olduğu ancak daha sonra amacından sapmış olduğu, nihai olarak V. ve VII. Haçlı Seferlerinde Mısır'a gelindiğinden bahsedilmiştir. Aynı bölümde Eyyübîlerin Haçlılarla mücadelede oynadıkları rolden ve Eyyübî Devleti'nin yıkılışı ve Memlûk Devleti'nin kuruluşundan bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, Haçlı devletlerinin Memlûk Devleti'ne uyguladığı ekonomik ambargo ve özellikle Ümit Burnu'nun keşfi gibi yeni coğrafi keşiflerle Akdeniz ticaretinin zayıfladığı ayrıca Sultan Barsbay'ın Kıbrıs'a yaptığı seferler hakkında bilgiler verilmiştir.

Beşinci bölümde, Haçlı Seferleri'nin Kuzey Afrika ve Avrupa'ya uzanmasının ekonomik, siyasî ve sosyal koşullar açısından Haçlıların bir devrimi olduğundan bahsedilmiştir.

Altıncı bölümde, Haçlı Seferleri'nin sadece Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında dökülen kan ve karşılıklı savaşların bir resmi değil, iki kültürün buluşmasına vesile olması, başka bir deyişle Doğu ve Batı kültürlerinin bir birini tanıma noktası olması nedeniyle bu seferlerin bir başka yönü ele alınmıştır.

Yedinci ve son bölümde ise Âşûr, ticari faaliyetin ve Haçlıların zenginliğinin artması, Avrupa'da feodal sistemin zayıflaması ve Doğu ile medeni bağlar da dâhil olmak üzere Haçlı Seferleri'nin hem Batı hem de Doğu üzerindeki etkileri ele almıştır.

2.1.6. el-Medeniyetü'l-İslâmiyye ve Âsâruha fî'l-Hadârâti'l-Ûrubbâi

Kitap, Dârü'n-Nahdati'l-Arabiyya Matbaası tarafından basılmıştır. 230 sayfa ve giriş kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde on üç asırdan fazla

bir süredir İslâm dininin hâkim olduğu homojen bir şehir olan İslâm şehrinin nasıl olduğundan bahsedilmiştir. Müslümanların fethettiği şehirlerde İslâm medeniyetini kuran ve sağlamlaştıran şeyin Arap dili ve İslâm dini olduğu anlatılmıştır.

İkinci bölümde, Papalığın din adına her şeyi denetlemesi, teolojik çalışmalara ağırlık vermesi nedeniyle Orta Çağ'da Avrupa'da yaşanan karanlık dönem ve medeniyet gecikmesi hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, İslâm medeniyeti unsurlarının Avrupa'ya aktarıldığı geçiş yollarından, İslamın medeniyetleri en büyüğü olan İspanya'dan ve Avrupalıların birçok ilimlerini aktardıkları Sicilya Adası'ndan ve Biladü'sh-Şam'a yapılan Haçlı Seferleri aracılığıyla Müslümanlar ve Haçlılar arasında pek çok savaşların yapılmasının yanında Haçlıların Şam'dan İslâm medeniyeti unsurlarını Avrupa'ya aktarmasından bahsedilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise İslâm medeniyetinin faziletinden bahsedildikten sonra Avrupa'nın edebiyat, felsefe, bilimsel araştırma yöntemi, matematik, astronomi, coğrafya, seyahat, ticaret, doğa, kimya, tıp, eczacılık, etiğin yanı sıra botanik, eğitim sistemleri, üniversiteler ve sanat alanındaki İslamî birikimden, etkilenip kendisine aktardığına yer verilmiştir.

2.1.7. Târîhu Ūrubbâ fi'l-'Usûri'l-Vustâ

Bu çalışma, Ortaçağ Avrupası'nda dinî ve fikrî faaliyetler ile siyasî olaylara dair bilgilerin yer aldığı bir çalışmadır. 337 sayfalık bu kitap 1966'da yayımlanmıştır. İkinci baskısı ise 2003 yılında yapılmıştır. Kitabın giriş bölümü yoktur ve on iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde büyüklüğü ve gücü en üst düzeyde olan Roma İmparatorluğu'nun, siyasî ve medenî koşullarından bahsedilerek, İmparator Diocletianos'un yaptığı reformlar, İmparator Konstantinos'un başkenti değiştirmesi, imparatorluğun zayıflaması, yolsuzluklar ve sorunlara yer vermiştir.

İkinci bölümde imparatorluk ve Hıristiyan dininden bahisle Romalıların Hıristiyanlıktan önceki dininden, ardından Hıristiyanlığın ortaya çıkışından, Hıristiyanlara yapılan işkencelerden, İmparatorluğun Hıristiyanlığı kabul

etmesinden, mezhep farklılıklarından, papalığın ortaya çıkışından ve onun Hristiyan devletler üzerindeki kontrolünden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde Hunlar, Moğollar, Berberiler, Araplar, Türkler, Bulgarlar, Gotlar, Vandallar ve Macarlar da dâhil olmak üzere Roma İmparatorluğu'nu her taraftan kuşatan çok sayıda halk ve kabile, bu kabilelerle yapılan birçok savaşla İmparatorluğun zayıflaması, Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde İslâm'ın Orta Çağ'da tüm Avrupa'ya yayılması, bunun etkisi, Müslümanların 7. yüzyıldan itibaren fetihleri ve sürekli olarak Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'i (İstanbul) ele geçirmeye çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Âşûr, bu bölümde, Avrupalıların, Müslümanların yayılmasından ve onları Haçlı Seferlerine çağıran zenginliklerinden etkilenmesi ve Avrupa'daki Müslümanların etkilerinden bahsetmiştir.

Beşinci bölümde İtalya, Lombardlar, Papalık, Bizans Devleti, Lombardların İtalya'da artan nüfuzu ve faaliyetleri ile, Papalığın halk ve devlet üzerindeki kontrolü ve Bizans Devleti'ne karşı Franklarla ittifakı konusu ele alınmıştır.

Altıncı bölümde, Hıristiyanlığın ve manastırların ortaya çıkışından, monastisizmin bireysel olarak başlayıp daha sonra kolektif bir hale geldiğinden ve İtalya'da 20. yüzyıla kadar devam ettiğinden söz etmiştir.

Yedinci bölümde, Frenk ve Karolenj uygarlıklarının yükselişi ve Şarلمان'ın Bizans İmparatoru olarak taç giymesi, yaptığı reformlar, kilise ile ilişkileri ve sonrasında Frenk İmparatorluğu hakkında bilgiler vermiştir.

Sekizinci bölümde ise Viking kabileleri ile sistemleri, gelenek ve görenekleri, ülkelerinden çıkışlarının nedenleri ile Karolenj İmparatorluğu, İngiltere ve İrlanda'ya akın ve istilalarından bahsedilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Kabia ailesi, Avrupa'nın 9. ve 10. yüzyıllarda maruz kaldığı istilalar, VI. Louis, VII. Louis, VIII. Louis ve Philip Augustus'un reformları hakkında bilgiler verilmiş ve bölümün sonunda da Kabia ailesinin yok edilmesinden bahsedilmiştir.

Onuncu bölümde, Almanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu, dönemin Almanya krallarının yaşamları ve özellikle de Arnulf'un hayatı biraz daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

On birinci bölümde, İtalya ve papalık hakkında bilgiler verilmiştir. İtalya'nın birkaç eyalete bölünmesi, güney, kuzey ve orta İtalya'da bağımsız devletlerin kurulması ile papalık, batı kilisesi ve Köln Reform Hareketi'nden bahsedilmiştir.

On ikinci ve son bölümde, Kutsal Roma Cermen İmparatoru III. Henry'nin vefatı, oğlu IV. Henry'nin hayatı, prenslerin, piskoposların ve onun yönetimi üzerindeki kontrolü, Papa VII. Gregory ve İmparator IV. Henry arasındaki çatışma üzerinden İmparatorluk ile papalık arasındaki ilişkiler hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmada, Âşûr'un Hristiyanlık, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ve İmparatorluk- Papalık arasında yüzyıllarca süren çatışma hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Eserin İngilizce ve Fransızca çevirileri yapılmıştır. Mısır ve diğer Arap ülkelerinde, alanındaki en önemli ve nitelikli çalışmalar arasında yer alır.

2.1.8. en-Nâsır Selâhaddin

Bu çalışmada en-Nâsır Selâhaddin Eyyûbî'nin hayatı ve kişiliği, döneminin siyasî ve fikrî olayları, Eyyûbî Devleti'nin kuruluşu ve mahiyeti hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 299 sayfa olan kitap, giriş kısmı dışında altı bölümden oluşmaktadır. Uzun giriş kısmında Selâhaddin Eyyûbî'nin kahramanlığı üzerinde durulmuş, Selâhaddin Vergisi olarak bilinen yeni bir vergi uygulanana kadar Selâhaddin Batı'yı ne kadar korkuttuğundan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, Selâhaddîn Eyyûbî'nin gelişinden önce Yakın Doğu'nun durumu hakkında bilgi verilmiştir. Müslümanların, İmâdeddin Zengi ve Nureddin Mahmud'dan önce, Haçlıların İslâm topraklarına girmesine yol açan bir iç bölünme içinde olduğundan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise Haçlıların yayılışı özellikle Fâtımî Devleti'nin son günleri ve Mısır'ın fethi hakkında yazarın düşünceleri yer almıştır. Âşûr, Fâtımîlerin Haçlılara karşı yürüttüğü savaşların başarısız olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, bu bölümde Selâhaddîn'in kökenleri ve nasıl yetiştirildiği hakkında da bilgi vermiş,

Selâhaddîn'in babası ve amcasından öğrendiği şeyler ve hususiyetlerinden bahsetmiştir.

Üçüncü bölümde, Selâhaddîn Eyyûbî'nin Nureddin Mahmud'un devletini ve Haçlılara karşı mücadelesini miras aldığı üzerine durulmuştur. Bu bölümde Müslümanların Selâhaddîn Eyyûbî önderliğinde Haçlılarla yaptığı Tell es-Sâfi Savaşı hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Âşûr, Arnulf'un Müslümanlara karşı işlediği suçlar ve Müslüman konvoylarını çalmasından da bahsetmiştir.

Beşinci bölümde, Selâhaddin Eyyûbî'nin Haçlılara karşı gâlip gelmesi, Arnold'u öldürmesi ve kutsal şehir Kudüs'ü fethedinceye kadar mücadelesini sürdürmesi hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı ve son bölümde ise Âşûr, Selâhaddin Eyyûbî'nin ahlakî ve dinî kişiliği ile şahsiyeti ve ölümü hakkında bilgi vermiştir. Ölümünün ardından halkın üzüntüsünden bahsetmiş, Selahaddin'in kardeşlerinin oğulları ile Müslüman işlerinin vesayeti üzerindeki mücadelelerini de ele almıştır. Bölümün sonunda Âşûr, Selahaddin'in ölümünün Haçlılar tarafında yarattığı hoşnutluktan da bahsetmiştir.

Özetle, bu çalışmada Âşûr, Sultan Selâhaddin Eyyûbî hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermiştir.

2.1.9. Mısır fi Asr Devleti'l-Memâlik el-Bahriyye

Eser, en-Nahdatü'l-Mısriyye Kütüphanesi tarafından basılmıştır. 232 sayfa olup, giriş kısmı dışında on bölümden oluşmaktadır. Saîd Âşûr, kitabın girişinde Memlûk Sultanları devrinin, özelde Mısır ve genel olarak tüm dünya tarihinde önemli bir yer tuttuğunu anlatmıştır. Kitabın girişinden sonra tüm Bahrî Memlûk Sultanları ve Abbasî Sultanlarının kronolojik bir listesi ve hükümdarlık yıllarını içeren bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde, Bahrî Memlûk Devleti'nin kuruluşundan bahsederken, 1249-1250 yılının sadece VII. Haçlı Seferinin başlangıcına değil, Eyyûbî Devleti'nin çöküşüne ve Bahrî Memlûk Devleti'nin kuruluşuna da tanık olduğunu ifade etmiştir.

İkinci bölümde, Moğolların XII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkışından, kökenlerinden ve sahip oldukları güçlü durumdan bahsedilmiştir. Ayrıca Kutuz'un

İslâm dünyasında ittifakı sağlaması, Moğollara karşı mücadelesi ve ardından Baybars tarafından öldürülmesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Memlûklerin Haçlılarla mücadelede Eyyûbî politikasını miras aldığı açıklanmış, ardından Haçlıların Yakın Doğu'da bulunan İslâmî güçleri ortadan kaldırmak amacıyla Moğollarla ittifak kurmaya çalışması hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Memlûklerde Kalavun hanedanı dönemi hakkında bilgi vermiş ve bu hanedanın 1279-1382 yılları arasında bir asırdan fazla devleti yönettiğinden bahsedilmiştir. Sultan Kalavun'un iç ve dış tehlikeleri ortadan kaldırdığı, çağının en iyi hastanesini yaptırdığı gibi çeşitli ve ön plana çıkan hususları ortaya konmuştur.

Beşinci bölümde, ülke ve halkı üzerinde egemen bir askeri sınıf olan Memlûklerin hayatı bahis konusu olmuştur. Memlûklerin yetiştirilmesinden ve cezalandırılmasından Tavaşi sınıfının sorumlu olduğunu, ayrıca eğitim hayatında Memlûklerin her birinin Kuran, fıkıh ve İslâmî hükümler ile harp ve binicilik sanatlarını öğrendikleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu süreci başarı ile bitirerek mezun olanların çeşitli kademelerde görevlendirildikleri, sultana hizmet ettikleri ve nihayetinde sultanlığa erişenlerin olduğundan bahsedilmiştir. Altıncı bölümde ise Bahrî Memlûk Devleti'ndeki yönetim sistemi hakkında bilgi verilmiştir.

Yedinci bölümde, Memlûkler döneminde Mısır toplumuna değinilmiş ve Memlûklerin Mısır halkından ayrı bir sınıf olduğundan ve sürekli olarak tecrit halinde yaşadıklarından bahsedilmiştir.

Sekizinci bölümde, Memlûk Devleti'nde dinî ve ilmî hayat hakkında bilgi verilmiştir. Memlûklerin dindarlık ve takvadaki aşırılıkları, cami ve mescitlerin yapımının artırması ve bu dönemde el-Ezher Camii'nin dini konumunu koruması hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün sonunda, Memlûkler döneminde Mısır'da ilim öğrenmenin ve Kuran'ı ezberlemenin yüksek bir statüye ve özel kutlamalara sebep olduğu açıklanmıştır. Memlûkler döneminde Kahire'deki ilmî gelişmeler de ele alınmıştır. Fâtımîler ve Eyyûbîler döneminden itibaren Kahire'de ilmin varlığı nedeniyle eğitim merkezlerinin bu şehirde yoğunlaştığı açık bir şekilde belirtilmiştir.

Dokuzuncu ve son bölümde ise Memlûk Devleti'ndeki ekonomik hayat hakkında bilgi vermiştir. Memlûk Sultanlarının sahip oldukları büyük serveti, fetih ve cihat için kullandıkları açıklanmıştır.

Özetle, bu kitapta Bahrî Memlûkler dönemi, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sebeble, Mısır'daki araştırmacıların Bahrî Memlûkleri tarihi için başvurdukları en önemli eserlerden biri olmuştur.

2.1.10. Tarihu'l Alâkât Beyne's-Şark ve'l-Garb fi'l-Usûri'l-Vustâ

Bu kapsamlı ve hacimli iki cilt halinde basılmıştır. Birinci cilt 368 sayfa olup, yirmi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, Avrupa'yı etkisi altına alan yoksulluk, cehalet ve çürümenin bir sonucu olarak bu dönemlerin Karanlık Çağlar olarak nitelendirildiği ve ardından Haçlı Seferleri'nin başlangıcında Avrupa'nın durumundan bahsedilmiştir. Haçlı Seferleri'nin sadece sekiz sefer olmadığını, ayrıca numaralandırılmayan bazı seferler olduğu belirtilmiştir.

İkinci bölümde, Haçlı Seferleri'nin nedenlerini, tarihçilerin ilk olarak belirttiği yanılıcı bir sebep olan dinî sebepten ziyade bu dinî güdünün az bir etkisi olduğu ve Haçlılar Doğu'ya gittiğinde ilk hedeflerinin sadece ekonomik olduğu dile getirilmiştir. Üçüncü bölümde, bu dönemde İslam dünyasında iki zayıf halifelik olan Abbasîler ve Fâtımîler'den, ardından Selçuklu Devleti'nin ortaya çıkışı ve bu devlet ile temsil edilen Türklerin gücünden söz edilmiştir.

Dördüncü bölümde XI. yüzyılın sonlarında Yakın Doğu'nun koşulları, Normanların Küçük Asya'daki varlığı ve Haçlı Seferleri için önemli olan Bizans ve Ermeni Devleti ile Şam'ı kontrol etmeye çalışan Selçuklular hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde, I. Haçlı Seferi'nden önce başlayan ve başarısızlığa uğrayan Halkın Haçlı Seferi, Papa II. Urban'ın Clermont Konseyi'ndeki vaazıyla I. Haçlı Seferi çağrısına çıkıldığı konuları da bu bölümde yer almıştır.

Altıncı bölümde, Haçlı prenslerinin Bizans Devleti ile olan ilişkilerinden bahsedilmiştir. Yedinci bölümde, I. Haçlı Seferi dolayısıyla Haçlılar ve Anadolu Selçukluları ile olan münasebetler hakkında bilgi verilmiştir. Sekizinci bölümde ise Urfa Haçlı Kontluğu'nun kuruluşundan bahsedilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Antakya'nın yedi ay süren bir kuşatmadan sonra Haçlıların eline geçmesi ile burada bir Haçlı prensliğinin kurulmasından bahsedilmiştir. Antakya şehrinin yönetimi için Bohemund ve Raymond arasında yapılan mücadelede hakkında da bilgi verilmiştir.

Onuncu bölümde, Fâtımîlerin durumu ve İslâm güçlerinin Antakya'nın savunmasına katılmamaları ele alınmıştır. Âşûr, bölümün sonunda Müslümanların ulaştığı zayıflığın boyutu ve mallarını savunamamalarından bahsetmiştir.

On birinci bölümde Kudüs'ün Haçlıların elinde geçtikten sonra Haçlıların durumu ve karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Âşûr, Haçlıların karşılaştığı en önemli zorluklardan birinin, Müslümanların sürekli saldırıları nedeniyle nüfuslarının azalması olduğunu belirtmiştir.

On ikinci bölümde, Haçlıların başlangıçta Kudüs, Beytülahm, Lüdd, Remle ve Yafa'dan başka bir yere sahip olmadıklarından bahsedilmiştir. Âşûr, bölümün sonunda Haçlıların, İslam coğrafyasında daha fazla bölge ele geçirmeye çalıştığını, ancak iç çatışmalarının bunu engellediğini belirtmiştir.

On üçüncü bölümde, Kudüs Haçlı Kralı Boldwin ile Kudüs rahibi arasında patlak veren çatışma konu edilmiştir. Âşûr, bu bölümde Haçlıların, dini otorite ile dünyevi otorite arasındaki çatışmadan kurtulamadıklarını açıklamıştır.

On dördüncü bölümde, Haçlıların özellikle Fâtımîlerle anlaşmazlıklar ve meydana gelen üç savaştan bahsedilmiştir. Âşûr, Fâtımî Devleti'nin çöküşün eşiğinde olduğunu ve Haçlılarla karşı karşıya gelmenin mümkün olmadığını, bu nedenle Haçlılara karşı yaptığı başarısız olduklarını belirtmiştir.

On beşinci bölümde Türklerin 1111 yılında Haçlı Seferleri'ne karşı verdiği mücadelede bahis konusu edilmiştir. Haçlıların güçlenmesi ve kuşatmaya direnmesi nedeniyle bu saldırının Müslümanlara da bir kazanım sağlamadığı da açıkça belirtilmiştir.

On altıncı bölümde Baudouin'in Müslümanlara karşı politikasının sürekli düşmanlığa dayandığı açıkça ortaya konulmuştur. Baudouin'in ilk evliliği ve onun için bu evliliğin önemi hususuna da değinilmiştir.

On yedinci bölümde, Raymond'un, Bizans Devleti ile olan ilişkilerinden bahsedilmiştir. Âşûr, Bizans Devleti'nin Haçlı Seferleri'nin önde gelen liderleriyle

ilişkilerini kesmediğini ve Haçlılar tarafından fethedilen şehirleri kontrol etmeye çalıştığını ancak bu girişimlerinin başarısız olduğunu öne sürmüştür.

On sekizinci bölümde, Raymond'un Antakya ve Lazkiye'deki emellerinden vazgeçmesinden ve Antartos'u ele geçirmesinden söz edilmiştir. On dokuzuncu bölümde, Raymond'un politikalarını benimseyen William Jordan'ın faaliyetlerinden bahsedilmiş, Trablus kuşatmasını sonlandırıp Müslümanlarla savaşması ve İrqa şehrini ele geçmesi hakkında bilgi verilmiştir.

Yirminci bölümde ise Raymond'un oğlu Doğu'ya dönüşünden ve William ile Haçlıları kontrol etme ve diğer Müslüman şehirlerini yıkma girişimi, Haçlı Prensleri ile devam eden rekabeti hakkında bilgi verilmiştir.

Yirmi birinci bölümde, Şam'daki Haçlıların yaşamı ve örgütlenmesi, siyâsî yapı, yönetim sistemleri, kiliseler ve dini yapıları ile ekonomik ve sosyal hayatları hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Yirmi ikinci bölümde, İran Selçukluları, Abbasî Halifeliği, Fâtımî Halifeliği, İsmailî mezhebi, Halep ve Musul'un durumu, Müslümanların bölünmesi, İmâdeddin Zengi'nin ortaya çıkışı ve Haçlılarla olan ilişkileri ele alınmıştır.

Eserin ikinci cildi uzun bir giriş ve on üç bölümden oluşmaktadır. 519 sayfa olup, giriş bölümünde Memlûk Devleti ile ilgili bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Mısır'da Memlûk Devleti'nin kuruluşu ile İslâm Devletlerinde memlûk sisteminin ortaya çıkışı ve Eyyûbîler döneminde memlûklerin nüfuzlarının artması üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Bağdat'taki Abbasi Halifeliği'nin Moğolların tarafından yıkılması, halifenin ölümü ve Moğolların Şam'a yönelmesi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Memlûk Devleti'nin kuruluş dönemindeki koşullar ve iki tehlikeli düşmanları (Haçlılar ve Moğollar) hakkında bilgi verilmiştir. Sultan Kalavun'un saltanat dönemi ve Şam'daki Haçlıların bölgeden çıkarılması hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Sultan ez-Zahir Baybars, el-Mansur Kalavun, el-Eşref Halil ve en-Nâsır Muhammed dönemlerinde Memlûk Devleti ve Nubya Krallığı arasındaki münasebetler hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde ise Kalavun Hanedanı'ndan Sultan Kalavun ile oğlu el-Eşref Halil ve en-Nâsır Muhammed'in

1293-1294 yılları arasındaki ilk saltanat dönemi, 1299-1309 yılları arasındaki ikinci ve 1310-1341 yılları arasındaki üçüncü ve son saltanat dönemleri ele alınmıştır. Bölümün sonunda birçok insanın helakına sebep olan kara veba ile en-Nâsır Muhammed'in oğulları ve torunlarından bahsedilmiştir.

Altıncı bölümde, Burcî Memlûklerin kuruluş ve yükselişinden bahsedilmiştir. Burcî Memlûklerin nüfuzunun artması, ilk sultanları olan Sultan Berkuk'un tahta çıkması ve Sultan Berkuk'un oğullarından bahsedilmiştir. Yedinci bölümde Memlûklerin Şam'a kadar uzanan hâkimiyetleri ve Şam'ın idarî bölümleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bölümün sonunda Şam halkının Memlûk yönetimi altındaki koşullarından ve isyanlarından bahsedilmiştir.

Sekizinci bölümde, Memlûk Devleti'nin, Kafkasya'daki Moğollar, Asya'daki İslâm ülkeleri, Kuzey Afrika'daki İslâm ülkeleri, Batı Sudan, Habeşistan, Türkmenler, Osmanlılar, Bizans Devleti, Avrupalı devletler ve Doğu Anadolu ile siyasî ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Memlûk Devleti'nde tarımsal faaliyetler, Mısır'da sanayi, iç ve dış ticaret detaylarıyla ele alınmış, özellikle baharat ve kumaş ticareti üzerinde durulmuştur. Onuncu bölümde ise Memlûk toplumunun iç koşulları, toplum ve sınıfların oluşumu, Arap devrimleri, şehirlerdeki isyanlar ve emirler arasındaki çekişmeler irdelenmiştir.

On birinci bölümde, Memlûkler Dönemi'ndeki dinî ve ilmî hayat, mektepler, kütüphaneler, dinî faaliyetler, tasavvuf hayatı, Abbasi Halifeliği'nin zayıflığı gibi konular hakkında bilgiler verilmiştir. On ikinci bölümde, Memlûkler dönemindeki yönetim ve yargı sistemi bağlamında feodal sistem; Memlûk Sultanı ile halk ve emirlerle ilişkisi ve idari sistem; bürokrasi, şikâyetler ve insanlara verilen cezalar yargı bağlamında ele alınmıştır. On üçüncü ve son bölümde ise Âşûr, Memlûklerin ileri seviyede oldukları mimari ve taş sanatı gibi sanat dallarını ele almıştır.

Âşûr'un en önemli çalışmalarından biri olan bu eserin ikinci cildinde Memlûkler dönemine dair fikri, sosyal ve siyasî boyutlar üzerinde durulmuştur. Kitabın bugüne kadar beş baskısı yapılmıştır (1970, 1980, 1987, 1994, 2002).

2.1.11. el-Câmiâtü'l-Ûrubbâ fî'l-Usûri'l-Vustâ

228 sayfa olan bu eser, Bârdî Matbaası tarafından basılmıştır. Ortaçağ'daki Avrupa üniversitelerinin birçok resmini içeren kitap, giriş kısmı dışında beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın başında Âşûr, üniversiteler kurulmadan önce Avrupa'daki kaosu anlatmıştır. Bu kaosun feodal sistemden ve kilise dışında herhangi bir eğitim kurumunun olmamasından kaynaklandığını da açıklamıştır. Daha sonra Avrupa'da üniversitelerin kuruluşu ve bilim hareketinin başlamasından bahsetmiştir.

Birinci bölümde Âşûr, 11. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da üniversitelerin ortaya çıkışını ve ilk örnek olarak İtalya'daki Bologna Üniversitesini ele almıştır. İkinci bölümde, ilahiyat araştırmaları konusunda öncü durumda olan Paris Üniversitesi ve tıp alanında gelişmiş bir seviyede olan Salerno Üniversitesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Avrupa üniversitelerindeki sistem, yönetim, binaları, öğretim yöntemleri, çalışma müfredatları, kitaplar, kütüphaneler, sınavlar ve akademik kadrolar hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde, ortalama öğrenci sayısı ve öğrenci hayatı açısından Avrupa üniversitelerindeki yerleşkelerde öğrencilere yönelik silah taşıma ve kumar gibi yasaklar, ayrıca öğrencilerin yaşam standardı, kolejler ve eğlence tesisleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Beşinci ve son bölümde, Avrupa'da üniversiteler, kilisenin üniversiteler üzerindeki denetimi, reform hareketleri, entelektüel faaliyetler ve üniversitelerin etkilediği siyasi hayat ele alınmıştır.

2.1.12. el-Harekâtü's-Sâlibiyye Safha Müşerrîfe fî Tarihi'l-Cihâdi'l-İslâmî fî'l-Usûri'l-Vustâ

Bu eser Saîd Abdülfettah Âşûr'un en önemli çalışmalarından biridir. Âşûr bu çalışmada Haçlı Seferleri dönemini sosyal ve siyasî boyutları ile ele almıştır. Bugüne kadar dokuz baskısı yapılan eser, iki büyük ciltten oluşmaktadır. İlk cilt, 558 sayfa ve on bir bölümden müteşekkildir. İkinci cilt ise 530 sayfa ve beş bölümden oluşmaktadır. Müellif giriş bölümünde Haçlı düşüncesi, Haçlıların ve Müslümanların içinde bulunduğu durumlara dair ayrıntılı bilgiler vermiştir.

Kitabın birinci cildinin ilk bölümünde, Haçlı Seferleri'nin başlangıcında Batı Avrupa'nın durumu, Haçlı Seferinin ne olduğu ve ekonomik, sosyal ve dinî yönleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, bu dönemde İslâm ülkelerinin zayıflığı ve parçalanmış yapısı, Bizans Devleti'nin uyanışı, Endülüs'teki Haçlı Seferleri, Endülüs şehirlerinin düşüşü ve Selçukluların yükselişi hakkında bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Papa II. Urban'ın Birinci Haçlı Seferi çağrısı ve başarısızlığa uğrayan Münzevi Peter'in seferi bağlamında Birinci Haçlı Seferi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde, Haçlıların Kudüs'e yürüyüşleri ve savaş için yapılan hazırlıklar hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Haçlıların, Benî Ammâr ile olan ilişkileri ve Fâtımîlerle olan savaşları da anlatılmıştır.

Beşinci bölümde, dinî ve dünyevî otorite arasındaki ihtilafın dinî otorite lehine çözümlenmesi, I. Baldwin'in sıkıntıları, Fâtımîlerle ve Türklerle yaptığı savaşlar hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde, Trablus Haçlı Kontluğu'nun kurulması, Bizans Devleti ile ilişkisi, Antakya ve Lazkiye'deki taleplerinden vazgeçmesi ve Şam'da bir kontluk kurulması konuları ele alınmıştır.

Yedinci bölümde Âşûr, Haçlı Antakya Prinkepsliği, oluşumu, Bohemond'un prinkepslik üzerindeki koruyuculuğu ve esir alınmasını ele almıştır. Aynı bölümde Tankred'in Antakya'daki hâkimiyeti, Selçuklu ve Bizanslılarla ilişkileri ve Bohemond'un Bizans Devleti ile olan ilişkileri de bu bölümde bahis konusu edilmiştir. Sekizinci bölümde, Urfa Haçlı Kontluğu ve Doğu Hristiyanları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Baldwin'in Selçuklularla savaşı, esareti, Urfa'ya geri dönüşü ve bu dönemde Hristiyanları ve Müslümanları etkileyen hizipleşmeler ele alınmıştır.

Dokuzuncu bölümde, Haçlıların gücü, Şam'daki ekonomik, sosyal ve dinî durum hakkında bilgiler verilmiştir. Onuncu bölümde, Haçlılar ile Şam hükümdarları arasındaki ittifak, İmâdeddîn Zengi'nin ortaya çıkışı, Haçlılara karşı cihadın başlangıcı, II. Haçlı Seferinin başarısızlığı ve Haçlıların geri çekilmesi konuları ele alınmıştır. On birinci bölümde, Nureddin Mahmud Zengi'nin siyaseti sayesinde Şam'daki Müslümanların ittifakı ve Nureddin Mahmud ile Haçlılar arasındaki savaş ele alınmıştır.

Kitabın ikinci cildinin ilk bölümünde, Selâhaddîn Eyyûbî'nin Mısır'daki konumunu sağlamlaştırması, Fâtımî Halifeliği'nin yıkılışı ve Selâhaddîn ile Nureddin

Mahmud arasındaki ilişkiler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, III. Haçlı Seferi, sebepleri ve Müslümanların eline geçtikten sonra Kudüs'ü geri alma girişimleri anlatılmıştır. Bölümün sonunda, bahsi geçen Haçlı Seferi'nin başarısızlığı, 12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyılın başlarında Yakın Doğu'daki siyasi gelişmeler ve Remle Barışı ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, IV. Haçlı Seferi çağrısı ve halkın bu savaşa bakışı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu seferin hedefinden sapması ve Bizans Devleti'ne yönelmesi ayrıntılı olarak işlenmiştir. Dördüncü bölümde, Mısır ve Şam'daki Haçlılardan, Şam'ın kuzeyindeki olan olayları, VI. Haçlı Seferi ve Kral II. Friedrich'den bahsedilmiştir. Eserde kralın iyi derece Arapça biliyor olması ve esasında bu savaşa gönüllü olmayışı üzerinde de durulmuştur. Beşinci bölümde, Memlûk Devleti'nin VII. Haçlı seferi kapsamında Fransa Kralı VII. Louis'in Mısır'a seferi ile yaşadıkları hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı ve son bölümde, Avrupa toplumu, Endülüs ile savaşlar ve Memlûk Devleti'ne yönelik ekonomik ambargo üzerine durulmuştur.

Bu kitap, Âşûr'dan önce kimsenin üzerine çalışmadığı önemli bilgilere yer verdiği için Mısır ilim âleminde en önemli kitaplardan biri olarak kabul edilmiştir. Araştırmacılar için temel bir referans olmuştur. Bu kitap Arapça, İngilizce ve Fransızca olmak üzere üç dile çevrilmiştir.

2.1.13. el-Eyyûbîyyûn ve'l-Memâlik fî Mısır ve'ş-Şam

Eser 356 sayfa olup, ilk kez 1973 yılında basılmıştır. 1996'da "eş-Şam ve Mısır fî Asr el-Eyyûbîyyin ve el-Memâlik" adıyla ikinci baskısı yapılmıştır. Eserin, İngilizceye tercümesi de yapılmıştır. Bu çalışma, el-Eyyûbîyyîn ve el-Memâlik Fî Mısır ve el-Şam Mısır'da Eyyûbî ve Memlûkler tarihleri üzerine yazılan ilk kitap olma özelliğini taşımaktadır. Kitap önsöz ve giriş kısmı dışında iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt, Eyyûbîleri ele almakta ve ikinci ciltte Memlûkler bahis konusu edilmiştir.

Birinci cildin ilk bölümünde, Eyyûbî Devleti'nin doğuşu, Haçlı Seferleri, Şîrkûh'un Mısır'a gidişi ve Mısır'ın Nureddin Mahmud tarafından ele geçirilişi

anlatılmıştır. Ardından Selâhaddin Eyyûbî'nin ortaya çıkışı ve Fâtımî Halifeliği'nin çöküşü ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Nureddîn ile Selâhaddîn arasındaki olumsuz ilişkiler, Nureddîn Mahmud'un vefatı ve Eyyûbî Devleti'nin kuruluşundan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, Selâhaddîn dönemindeki cihat fikri, onun Kudüs'teki Haçlılara yönelik taarruzları, Hittin Savaşı ve Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kuzey Şam'ı ele geçirmesi anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, Selâhaddîn Eyyûbî'nin vefatından sonra Eyyûbîlerin durumu, hanedanının bölünmesi, oğulları arasındaki çekişmeler ve Eyyûbî Devleti'nin Sultan el-Âdil'in hâkimiyetinde birleşmesi ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Beşinci bölümde, Sultan el-Kâmil döneminde Haçlıların Mısır'a saldırması ve Mısır'a karşı gerçekleştirilen V. Haçlı Seferi ele alınmıştır.

Altıncı bölümde, Sultan el-Âdil'in oğulları arasındaki anlaşmazlıklar, Sultan el-Kâmil'in İmparator II. Friedrich ile olan ilişkileri, Friedrich'in Şam'a gelişi ve Haçlıların Kudüs'ü ele geçirmesinden bahsedilmiştir. Yedinci bölümde, Sultan el-Kâmil'in ölümü, Eyyûbîlerin son sultanı es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'un tahta çıkışı ve o dönemde Eyyûbîlerin Haçlılarla ilişkileri hakkında bilgiler verilmiştir. Necmeddin Eyyûb'un ölümü, oğlu Turanşah'ın tahta çıkışı ve Eyyûbî Devleti'nin yıkılışı da ele alınmıştır.

Sekizinci ve son bölümde Eyyûbîler döneminde dinî, ilmî, fikrî, ticarî, askerî ve mimari gelişmeler ile medeniyet hayatı hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir.

İkinci cildin ilk bölümünde, Bahrî Memlûk Devleti'nin kuruluşu, devlete bu adın verilme nedeni, Turanşah'ın Memlûkler tarafından katli ve Fransızların Mısır'dan sürülmesi ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, Aybek, Mansur Ali ve Kutuz'un saltanatı, Moğol istilası, Moğollara karşı kazanılan Ayn Câlût Savaşı ve Kutuz'un katli üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde, el-Melikü'z-Zâhir Rükneddîn Baybars'ın saltanatı, Abbasi Halifeliği'nin Mısır'da tekrar tesisi, Memlûklerin Haçlılar ve İlhanlılar ile olan ilişkileri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Baybars'ın oğulları ve izledikleri politikalar konusu da bu bölümde yerini almıştır. Dördüncü bölümde, Kalavun hanedanı, oğullarının yönetimi, politikaları, Haçlılarla olan ilişkileri, el-Âdil

Ketboğa, el-Mansur Hüsameddin Laçın dönemleri ele alınmış ve 1365'te İskenderiye'ye yapılan Haçlı Seferi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Beşinci bölümde, Bahrî Memlûklerin çöküşü, Burcî Memlûklerin ortaya çıkışı, nüfuzlarının artması gibi konular ele alınmıştır. Sultan Berkuk, Ferec, Şeyh el-Mahmudî, Barsbay, Çakmak ve Kayıtbay başta olmak üzere Burcî Memlûk sultanlarının saltanat dönemlerinin öne çıkan özellikleri ve politikaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Altıncı bölümde, Memlûk Devleti'nin yıkılışı kapsamında Sultan Kansuh el-Gavrî dönemi ve Memlûkler ile Portekizliler arasındaki iktisadi anlaşmazlıklar hakkında detaylı bilgi verilmiş, Memlûkler ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler, Sultan II. Tomanbay ve Memlûk Devleti'nin yıkılışı hakkında bilgilere de yer verilmiştir. Ayrıca, Memlûk Sultanlığı'nın sonunu hazırlayan ve Mısır'ın Osmanlılar'ın eline geçişine gidecek yolu açan Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarının ardından Osmanlılar'ın Kahire'ye girip Mısır üzerinde hâkimiyet kurmalarını sağlaması da ele alınmıştır.

Yedinci ve son bölümde, Memlûkler döneminde Mısır'ın ekonomik, sosyal, dini ve ilmi durumu, yönetim, idare, ordu, donanma, sanat ve mimari gibi konular üzerinde durulmuştur.

2.1.14. es-Seyyîd el-Bedevî Şeyh ve Tarikâtuhu

Bu çalışmada Şeyh Al-Seyyid el-Bedevî'nin hayatı ve kişiliği, yaşadığı dönemin siyasî ve fikrî olayları, Bedevî mistisizminin kuruluşu ve mahiyeti hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. 288 sayfa olan kitap, giriş kısmı dışında altı bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında mistisizm üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, Hristiyan dinindeki manastır hayatı ve keşişlik hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Mısır'da tasavvufun İslâm'ın ortaya çıkışından itibaren başladığını ve bundan sonra Fâtımîlerin Şii mezhebini yaymak için mistisimi sömürdüğü üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Ahmed el-Bedevî'nin soyundan ve hayatından bahsedilmiştir. 1199 yılında dünyaya gelen Ahmed el-Bedevî 1276'da vefat etmiştir. Fas'tan gelmiş ve Mısır'da ikamet etmiştir.

Üçüncü bölümde, Ahmed el-Bedevî'nin Tanta'da yaşayan arkadaşları Abdullah Bey, Abdülmecid, Şeyh Ömer eş-Şinnâvi ve Şeyh Ramazan el-Aşşâs hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Âşûr, İslâm'da salih kişilerin saygınlığı ve bu saygınlığın türlerini ele almıştır.

Beşinci bölümde, Şeyh Ahmed el-Bedevî'ye atfedilen Ahmediye Sufi tarikatı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Ahmediye Sufi tarikatının dua etmek, oruç tutmak, zikir çekmek ve Kuran okumakla karakterize edildiği anlatılmıştır. Altıncı ve son bölümde, Şeyh Ahmed el-Bedevî'nin ölümünden sonra inşa edilen Ahmedi Camii'nden, Ahmediye Sufi Tarikatı'nın Tanta şehrinde neşet ettiğinden ve daha sonra Mısır'ın tüm şehirlerinde yayıldığından bahsedilmiştir.

2.1.15. Sevratu Şa'b

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un ilk eserleri arasında yer alır. Kitap, 1977 yılında yayımlanmıştır. Kral Faruk'a karşı yapılan 23 Temmuz 1952 Devrimi'nin de ele alındığı bu eser 306 sayfa ve dokuz bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Mısır'ın Osmanlı idaresi altındaki durumu hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Âşûr, Mehmet Ali Paşa'nın oğularını eleştirmiş ve Mısır'a yabancı girişinin, Mısır ekonomisinin İngiliz kontrolüne girmesine neden olduğunu belirtmiştir. İkinci bölümde Mısır halkının Fransız ve İngiliz işgallerine karşı direnişi, Mısır'daki entelektüel ve kültürel hareketin gelişmesinden bahsetmiştir.

Üçüncü bölümde, Mısır'ın Urabi Ayaklanması öncesi durumu, İngilizlerin Mısır'ı işgaline yol açan Urabi Devrimi'nin nedenleri, gelişimi ve sonuçları hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde, 1919 Devrimi'nin sebepleri ve Mısırlıların İngilizlerle yaptığı müzakereler ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise 1919 Devrimi'nden 1952 Devrimi'ne kadarki süreçte Mısır'ın siyasi ve sosyal durumundan bahsedilmiştir. Bu bölümde Mısır halkı yoksulluk içinde yaşarken siyasi hayat ve özellikle kralların hayatındaki yozlaşma hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde ise Âşûr, 1952 Devrimi'nin nedenleri, Mısır halkının kötü sosyal ve ekonomik koşulları, ordunun ihmali ve yönetici sınıfın yozlaşması da dâhil olmak üzere çeşitli bilgiler vermiştir. Yedinci bölümde, Kahire yangını, egemen sınıfın Mısır halkına yardım edememesi ve bunun da devrime yol açmasından bahsetmiştir. Sekizinci

bölümde ise (el-Zubat el-Ahrar) Hür Subaylar Teşkilatı'nın başlattığı devrim olayları, Mısır'ın sömürgecilik ve kral Muhammed Ali ailesinden kurtuluşunu ele almıştır. Dokuzuncu ve son bölümde, 1952 Devrimi'nin Mısır için kazanımlarından bahsedilmektedir. Âşûr, İngilizlerin Mısır'dan kovulması, bilim ve kültürün gelişmesi ve Nil'in eteklerinde Yüksek Baraj'ın inşası da dâhil olmak üzere devrimin başarılarını anlatmıştır.

2.1.16. Mısır fî'l-'Usûri'l-Vustâ

İki kısma ayrılan kitap yedi bölümden oluşmaktadır. İlk dört bölüm Dr. Abdurrahman er-Râfi, son üç bölüm ise Saîd Abdülfettâh Âşûr tarafından kaleme alınmıştır.

İlk dört bölümde Abdurrahman er-Râfi, Mısır'ın İslam fethinden itibaren tarihini ele almış, Mısır'da kurulan Tolunoğulları ve İhşîdiler Devletleri gibi siyasi teşekküllerden söz etmiştir. Beşinci bölümde Saîd Âşûr, İslam dünyasının Haçlılarla mücadelesi ve Selâhaddin'in Eyyübî Devleti'ni kurması ele alınmıştır. Bölümün sonunda Sultan Selâhaddin Eyyübî'nin Kudüs'ü geri alması ve ölümü hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde, Selâhaddin'in ölümü sonrası Eyyübî Devleti, Sultan el-Kâmil'in II. Friedrich ile olan ilişkileri ve Kudüs'ün Haçlılara teslim edilmesi konuları ele alınmıştır. Yedinci ve son bölümde ise Eyyübîlerin yıkılışı ve onların halefi olan Bahrî Memlûk Devleti'nin kuruluşu ele alınmıştır. Bu bölümde aynı zamanda Memlûk sultanı Kutuz ve Moğollarla yaptığı Ayn Câlût Savaşı ve ardından Haçlıların siyasi varlığına son veren Sultan Baybars ve Sultan Kalavun ailesinden bahsedilmiştir.

2.1.17. Ūrubâ fî'l-'Usûri'l-Vustâ

İl baskısı 1962 yılında yapılan eser, daha sonra 1978 yılında genişletilmiş ve araştırmacıların güvenebileceği birçok bilgi eklenmiştir. Kitabın yeni versiyonu iki cilt olup, birinci cildinde on iki, ikinci cildinde ise on bir bölüm yer almaktadır. Eser, 700 sayfadan oluşmaktadır. Eserin bu cildi, Orta Çağ'da Avrupa'nın askeri tarihi hakkında yazılmış olup devam niteliğinde bir eser olmuştur.

Birinci cildin ilk bölümünde, Roma İmparatorluğu'nun siyasî, sosyal, ekonomik, dinî durumu ve merkezi otorite hakkında bilgiler verilmiştir. İmparator Diocletianos'un Roma Devleti'ni dört idari bölüme ayıran siyasi politikası, Hıristiyanlara yönelik ve Hıristiyan dinini reddeden kanlı politikası hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Diocletianos'un politikasına tamamen karşı olan İmparator Konstantinos'un politikası, Hıristiyan dinini kabul etmesi ve devletin başkentini Roma'dan Konstantinopolis'e nakletmesi de ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Roma İmparatorluğu ve Hıristiyanlık hakkında bilgiler verilerek, Hz. İsa'nın doğumundan 3. ve 4. yüzyıllara kadar Hıristiyan dininin tarihinin ayrıntılı bir özeti verilmiştir. Hıristiyanların yaşadıkları sıkıntılar ve zamanla Roma'nın bu dini tanınması ile sonrasında devletin yeniden paganizme dönüşü konuları da ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Barbar kavimler, Roma İmparatorluğu ile savaşları ve Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ele alınmıştır. İmparatorluğun sınırları boyunca yayılan ve saldırgan politikalar izleyen Cermenlerin kendi siyasi, ekonomik ve sosyal sistemlerine olan güvenleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, İslâm'ın ortaya çıkışından bahsedilmiştir. Ayrıca Müslümanların ahlaki açıdan üstünlükleri ve dünyaya fayda sağlayan, geliştirdikleri bilimler hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci bölümde, İtalya'nın düşüşü, Lombardların gücü, Papalığın egemenliği ve Bizans Devleti'nden bahsedilmiştir.

Altıncı bölümde Hıristiyanlıkta manastır hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Zühd ve tecrit amaçlı dini bir hareket olarak tanımlanan manastır hareketinin ortaya çıkışı, Doğu'da ve Batı'da yayılmasının nedenleri açıklanmıştır.

Yedinci bölümde, Frenk Devleti ve bir buçuk asır süren iç savaşlara girmesinden bahsedilmiştir. Merovenj Uygarlığı ve Karolenj İmparatorluğu, İmparator Şarlman'ın Karolenj Devleti'ni imparatorluk statüsüne yükseltmesi, reformları ve papalık tarafından taç giyme töreni hakkında bilgi verilmiştir.

Sekizinci bölümde ise Vikingler ele alınmıştır. Onlar, İskandinav ve Danimarka yarımadalarında yaşayan kuzey halkları olarak tanımlanmıştır. Vikinglerin kökenleri, ülkelerinden çıkışları ve Bizans'ın hâkimiyet sahalarına

yayımlarına neden olan ekonomik ve sosyal sebepler açıklanmıştır. Ayrıca Vikinglerin Karolenj İmparatorluğu, İngiltere'ye ve İrlanda'ya akınları, kuzey adalarına yayılma politikası ve Akdeniz'deki faaliyetlerinden bahsedilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Fransa'daki Capet Hanedanı'ndan 10. ve 11. yüzyıllarda Fransa'daki feodal sistemden bahsedilmiştir. Kral IX. Louis ve Kral VII. Louis de dâhil olmak üzere Capet Ailesi'nin kralları hakkında bilgi verilmiştir. VII. Louis'in yönetim politikası ve Mısır'a karşı Haçlı seferi ele alınmıştır. II. Philip, IV. Philip'in yönetimini ve IV. Charles'ın ölümünden sonra oğulları arasında tahtın mirası konusunda anlaşmazlık nedeni ile Capet Hanedanı'nın sona ermesi, Fransa ve İngiltere'nin Yüz Yıl Savaşları'na girmesi hakkında çeşitli bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

Onuncu bölümde Almanya ve Kutsal Roma Cermen İmparatorları, politikaları ve hükümet sistemleri, özellikle Arnulf (887-899), Louis (899-911), I. Konrad (911-918), I. Henry (919-936), I. Otto (936-973), II. Otto (973-983), III. Otto (983-1002), II. Henry (1002-1024) ve II. Konrad (1024-1039) hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

On birinci bölümde, İtalya ve Papalıkla ilişkileri mevzu bahis edilmiş, 10. yüzyılın sonunda İtalya'nın idari olarak güney, kuzey ve orta İtalya olarak bölündüğü açıklanmıştır. Papalığın ve Batı Kilisesi'nin etkilerini artırdığını ve 11. yüzyılın başında Avrupa'yı saran karanlık dönemlerden Papalığın istifade ettiği de belirtilmiştir.

On ikinci bölümde, Roma İmparatorluğu ile Papalık arasındaki çatışmalardan bahsedilmiştir, ilk olarak, İmparator IV. Henry ve Papa VII. Gregory arasındaki anlaşmazlık ele alınmıştır. IV. Henry, papaya karşı durmaya ve piskoposlar atamaya çalışmış, Papa ise dünyevî otoritenin dinî otoriteye müdahale etmemesi gerektiğini savunmuştur. İmparator IV. Henry'nin hayatı ve imparatorluk ile papalık arasındaki uzlaşma çabaları anlatılmıştır. Ayrıca Vermz Antlaşması ve onun hem papalık hem de imparatorluk üzerindeki etkileri hakkında bilgi verilmiştir. Âşûr, ardından Papa IV. Adrian ve İmparator I. Frederick arasında meydana gelen, imparatorluk ve papalık arasındaki ikinci dönem çatışmasından bahsetmiş, bu çatışmanın imparatorluk ve papalık arasında uzlaşmayla sona erdiğine değinmiştir. Bu çatışmanın üçüncü dönemi ise İmparator II. Frederick ve Papa IX. Gregory arasında

geçmiştir. Zira Frederick, Doğu'daki Haçlı Seferi'ni ertelemiş olduğunu belirtmek gerekir. Sonrasında Frederick'in Doğu'daki Haçlı Seferi'ne çıkması ve Sultan el-Kâmil ile bir anlaşma yapmış olduğu belirtilmiştir. İlk cildin sonunda papalığın imparatorluğa karşı verdiği tüm mücadelelerden zaferle çıktığı izah edilmiştir.

Kitabın ikinci cildinde Avrupa medeniyeti ve kurumlarından bahsedilmiştir. İlk bölümde, Papalığın takip ettiği dini kültürler, Papa'nın devletin siyasi yapısındaki rolü ve imparatorlukla sürekli mücadelesi, Papalığın Hıristiyan dünyasından elde ettiği mali kaynaklar ve vergiler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, feodal sistem hakkında bilgi verilmiştir. Bu yapının siyasi, dini, sosyal yönleri, feodal hak ve görevler ile sistemin etkileri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, feodal sistemle yönetilen Avrupa toplumundan bahsedilmiştir. Avrupa toplumunun; din adamları, savaşçılar ve köylüler olarak üç sınıfa bölünmüş olduğu ve yaşam şartları hakkında malumat verilmiştir. Bu bölümün sonunda Avrupa'da kadının toplumdaki konumundan, halkın ve şövalyelerin kadınlara nasıl davrandığından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, ticarî şehirler, ortaya çıkışları, bu şehirlerin siyasi ve ekonomik bağımsızlıkları, bankalar, oteller ve iletişim-ulaşım yöntemlerinin ortaya çıkışı ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, Ortaçağ'da Avrupa eğitim hayatı ele alınmıştır. Manastır okulları, üniversiteler ve bu kurumlardaki eğitim yöntemleri anlatılmıştır.

Altıncı bölümde, felsefeden ve Hıristiyanlığın felsefeye bakışından söz edilmiştir. 12-14. yüzyıllarda Hıristiyan filozoflar ve felsefe okulları hakkında detaylı olarak bilgiler verilmiştir.

Yedinci bölümde, siyasi düşünce faaliyetinden bahsedilmiştir. Ortaçağ'da siyasi düşüncenin özellikleri, siyasi düşünürler, kölelik sorunu, Roma hukuku ve kilise hukuku hakkında bilgiler verilmiştir.

Sekizinci bölümde, Avrupa'da bilim hakkında bilgi verilmiştir. Bunun üç aşamadan geçtiğini dile getiren Âşûr, birinci aşamada Ortaçağ'ın başlangıcında bilimin ihmal edildiği, ikinci aşamada Arap/İslm bilimlerinin Avrupa'ya ulaştığı,

üçüncü aşamada Batı Avrupa'da bilimlerin geliştiği hakkında detaylı olarak bilgi vermiştir.

Dokuzuncu bölümde, Hristiyan şairlerin şiirlerinin yanı sıra paganizmin Hristiyanlıkla sentezinin yapıldığı Orta Çağ'da edebiyat ve dilin gelişimi ele alınmıştır. Bu bölümde lirik ve temsili şiire ek olarak Karolenj Rönesansı'nın 10-12. yüzyıllarda şiirin gelişimi açıklanmıştır.

Onuncu bölümde, Orta Çağ'da Avrupa sanatı, mimari, kilise yapımı, Gotik sanat, dini bir karaktere bürünen resim, dekorasyon ve heykeltıraşlık konuları ele alınmıştır.

On birinci ve son bölümde, İtalya ve Rönesans'tan bahsedilmiştir. Âşûr, Rönesans'ın Avrupa'yı cehaletten kurtaran ve ilerlemesini sağlayan bir süreç olduğu hakkında detaylı olarak bilgi vermiştir.

2.2. Tercümeleri

2.2.1. Tekvînu Ūrubbâ

Âşûr, hocası Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade ile birlikte Christopher Dawson'ın Avrupa'nın oluşumundan bahsettiği "The Making of Europe: An Introduction to the History of European Unity" adlı kitabını iki yılda tercüme etmiştir. Bu eser, Avrupa'nın oluşumundan bahseden meşhur kitaplardan biridir. Bu sebeple Arap ülkeleri ve özellikle Mısır'da oldukça ilgi gören bir eserdir.

2.2.2. Tarihu'l-Kitâbe

Bu kitap Dr. Muhammed Abdul Rahman Burj tarafından çevrilmiş, bu çeviri Saîd Abdülfettâh Âşûr tarafından gözden geçirilmiştir. Kitap iki kısım ve on beş bölümden oluşmaktadır. Yazar Harry Elmer Barnes bu eserde milletler ve halklar arasında yazının tarihinden bahsetmiştir. Önce Almanya, sonrasında Fransa ile İngiltere ve daha sonrasında tüm Avrupa'da yazının gelişimine dair bilgiler vermiştir.

2.3. Tahkik Ettiği Eserler

El yazmasının elde edilmesinin önemi, nüshayı orijinal durumundan okunabilir ve birincil kaynak olarak güvenilebilecek bir kitaba dönüştürmenin tek yolu olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihi el yazmalarını inceleme faaliyetleri, Mısır'da Dr. Muhammed Mustafa Ziyada'nın, ardından Saîd Âşûr'un ve ondan sonra da öğrencilerinin çabalarıyla başlamıştır. Âşûr, birçok önemli kaynağı hocası Muhammed Mustafa Ziyade'nin gözetiminde araştırıp tahkik etmiştir. Onun bu kaynakları elde etmek ve güvenilirliklerini tespit etmek için oldukça çaba sarf ettiğini belirtmek gerekir. Mısır ve Arap dünyasındaki birçok tarihçi, çalışmalarında ve araştırmalarında, tahkik edilen bu eserlerden güvenli bir şekilde faydalanmaya başlamışlardır.

Saîd Abdülfettâh Âşûr, kitapların tahkik etmesinde Dr. Muhammed Mustafa Ziyada'nın yöntemini takip etmiştir. Dr. Muhammed Mustafa Ziyada'nın tahkiktaki yöntemi, Haçlı tarihi, Memlûk ve Eyyûbî devletlerinin tarihi ile ilgili el yazmalarının incelenmesine dayanmıştır.

2.3.1. Gâyetü'l-Emânî fî Ahbâri'l-Kutri'l-Yemânî li-Yahyâ b. el-Hüseyn

Kitap 964 sayfa olup Yemen'deki hükümdarların isimlerini içeren geniş bir indeksi bulunmaktadır. Eserde yıllara göre, özellikle de Yemen ülkesindeki olaylardan bahsedilmiştir. Peygamber'in doğumundan, hayatından ve fetihlerinden bahsederek başlayan eserde, daha sonra dört halifelerin Yemen hükümdarları ile olan ilişkilerine değinilmiştir.

Kitapta Yemen ülkesinde meydana gelen anlaşmazlıklar, savaşlar ve kargaşanın yanı sıra, Yemen'de Emevi, Abbasi ve Memlûk hâkimiyeti dönemleri ve Osmanlıların Yemen'e girişi de bahis konusu edilmiştir.

Bu çalışma İslam'da Yemen devletinin başlangıcı ve Yemen halkını anlatan en önemli eserlerden biri olup, Âşûr'un tahkik ettiği ilk kitaptır.

2.3.2. Kitâbü's-Sulûk li-Marife Düveli'l-Mulûk li'l-Makrizî Takiyyu'ddin Ahmed İbn Ali, Tahkik el-Cüz es-Sâlis ve er-Râbi

Makrizî'nin kitapları, tarihi yıllıklar sistemi üzerine yazılmıştır. el-Makrizî, kitabının üçüncü cüzünde Mısır ve Şam'da Memlûkler döneminde meydana gelen olaylardan bahsetmiştir. Kendi dönemindeki ölümler ve Mısır ile Şam'daki doğal afetleri de ele almıştır. el-Makrizî, genel olarak eserlerinde Memlûk sultanları ve hakkında önemli bilgiler vermiştir.

el-Makrizî dördüncü cüzde Sultan İsmail bin Muhammed bin Kalavun'un ölümünden sonraki dönem ve kardeşi Sultan Şâban'ın iktidara gelişinden bahsetmiştir. Memlûk Devleti tarihi hakkında bu cüzde de detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Araştırmacılar için Memlûk tarihinin önemli kaynakları arasında el-Makrizî'nin eserlerinin de yer aldığını söyleyebiliriz. Âşûr, el-Makrizî'nin kitaplarının üçüncü ve dördüncü cüzlerini tahkik etmeden önce, okuma güçlüğü nedeniyle araştırmacıların bunlara güvenmeleri konusunda zorluklar olmuştur. Bu nedenle, Âşûr'un bu iki cüzü tahkik etmesi, özellikle o dönemdeki araştırmacıların yararına olmuş ve genel olarak tarihi el yazmalarını tahkik etme faaliyetleri hız kazanmasına vesile olmuştur.

Âşûr, el-Makrizî'nin bu eserinin üçüncü ve dördüncü ciltlerini tahkik edip yayımlanmıştır. Ayrıca, bu kitabın bazı ifadeleri net olmayan bir sayfasını araştırmak için tam bir yıl mesai harcamıştır.

2.3.3. Kenzü'd-Dürer ve Câmiü'l-Gurer li-İbn Aybek ed-Devâdârî, Tahkik el-Cüz es-Sâbi ed-Dürer el-Matlûb fî Ahbâr Mulûk Benî Eyyûb

Kitap salnameler sistemi üzerine yazılmış olup yedinci bölüm Eyyûbi Devleti'nin başlangıcı, nesebi ve kökenlerinden bahsederek başlamakta ve Selâhaddin Eyyûbî'nin bütün hayatı, Haçlılara karşı savaşları ve Müslümanları birleştirme politikası anlatılmaktadır.

Selâhaddin Eyyûbî'nin vefatından sonra Eyyûbîler ve Haçlılar hakkında bilgiler verilmiş, Memlûk Devleti'nin kuruluşuna kadarki dönem de bahis konusu edilmiştir.

Ayrıca her yıl Nil Nehri hakkında da bilgiler verilmeye özen gösterilmiştir. Kitap, dönemin şairlerinden bazılarının hikâyelerinin anlatılmasıyla sona ermiş ve bu şairlerin bazı şiirleri de bu eserde yer almıştır.

İbn Aybek ed-Devâdârî yedinci cüzde, Eyyübî sultanlarının faaliyetlerinden bahsetmiş ve hanedan hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eser, Eyyübîler ve Haçlı Seferleri açısından önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir.

Âşûr, eserin yedinci cüzünü tahkik etmiş ve Eyyübîler hakkındaki araştırmalarında bu eseri güvenilir bir kaynak olarak kullanmıştır.

2.3.4. el-Cevherü's-Semîn fî Siyeri's-Hulefâ ve el-Mulûk ve's-Selâtîn li-İbn Dokmak

İbn Dokmak bu kitabında Dört Halife dönemi ile diğer devletler ve hükümdarlar hakkında önemli bilgiler vermiştir.

İbn Dokmak'ın kitabı 585 sayfadan oluşmaktadır. İbn Dokmak yazılarında halk dile güvendiği için Arapça kurallarından uzak bir şekilde yazmıştır. Yine de, onun kitabı tarih öğrencileri için elzem ve vazgeçilmezdir.

Âşûr, İbn Dokmak'ın bu eserini tahkik etmiş ve çalışmalarında güvenilir bir kaynak olarak kullanmıştır.

2.3.5. Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb li'n-Nuveyrî, Şihâb ed-Din Ahmed b. Abd el-Vehhâb

303 sayfadan oluşan eser, Selçukluların tarihini ele almaktadır. Sultan Muğisüddin'in olaylarından bahsederek başlamıştır. Bu eserde Selçuklu şehzadelerinin kendi aralarındaki savaşlarının yanı sıra itaatsizliklerinden de söz edilmiştir. Selçuklu sultanlarının Şam ve Halep'teki faaliyetleri ile Harezmsahlar'dan da bahsedilmiştir. Aynı bölümde, Moğolların kökenleri, faaliyetleri ve Müslüman topraklarını ele geçirmek için yürüttüğü savaşlar da ele alınmıştır.

Âşûr, hocası Muhammed Mustafa Ziyade'nin da yardımlarıyla bu kitabın yirmi yedinci cildini tahkik etmiş ve yayımlamıştır.

2.4. Makaleleri

2.4.1. Hâkkan İnnihâ Cemîle

Bu makalede Arap dilinin güzelliğinden ve Arapçadaki eş anlamlı kelimelerin çokluğundan bahsedilmiştir. Bu makalede tarih yazıcılığının yanı sıra Arap diline de ilgi duyan Arap tarihçilerine dair bilgiler de yer almıştır.

2.4.2. Ve li't-Tarihi-Târihun

Saîd Abdülfettah Âşûr'un en önemli çalışmalarından biri olan bu makalede, tarihin ne olduğu, neleri konu ettiği, tarihin faydası, tarihçinin kim olduğu, tarihçinin görev ve sorumluluklarının neler olduğu, tarihçide olmaması gereken özellikler, tarih araştırmalarımızdaki eksiklikler, bu eksiklikleri gidermek için nasıl bir yol tayin etmemiz gerektiği, İslâm tarihini yazamama sebeplerimiz ve yazabilmemiz için yapmamız gerekenler ele alınmıştır. Tarih ilmi ve metodolojisi üzerine değerli bir çalışmadır.

2.4.3. al-Tasattûr-bina el-Madî ve el-Hâdîr

Âşûr bu makalenin başında bir tiranın tanımını yapmış ve bazı tiranların kan dökücülük sebeplerini açıklamıştır. Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'i halkına karşı birçok suç işleyen ve Irak'ın en kanlı hükümdarı olarak tanımlamıştır. Saddam Hüseyin'in önce Irak'ı yönetmeyi başardığını ve ardından Arap Körfezi'ni yönetmeyi ve işgal etmeyi umduğunu açıklamıştır. Irak'ta bol bulunan petrolün yanı sıra su ve verimli topraklar gibi maden ve doğal kaynakların Irak'ı zengin bir ülke yapan değerler olduğu konusu da bu makalede yer almıştır.

2.4.4. Bâdı Edvâ Cedîde el-Alâkâ beyn Mısır ve el-Habeş

Bu makalede, eski zamanlardan beri Mısır ve Habeşistan'ı birbirine bağlayan, dostluktan düşmanlığa ve düşmanlıktan dostluğa sürekli değişen, iki devlet arasındaki ilişkilerden bahsedilmiştir. Âşûr makalenin başında Mısır ile Habeşistan arasındaki mesafenin iki tarafı birbirine bağlayan bağlara engel olmadığını dile

getirmiştir. Bu bağlantılardan en önemlisinin kaynağının Habeşistan'dan gelen Nil Nehri olduğunu ve diğerinin de iki ülkeyi birbirine bağlayan ticaret yolları olduğunu belirtmiştir. Yazar, Mısır ve Habeşistan arasındaki dini ilişkiler hakkında da bilgi vermiştir. Mısır ve Habeşistan arasındaki ilişkiler, özellikle Hıristiyanlığın Habeşistan'da yayılmasından, Habeşlerin İskenderiye'deki kilise ile ilişkisinden ve Mısırlı Hıristiyan keşişlerin Habeşistan'daki faaliyetlerinden sonra gelişmeye başlamıştır. Habeşli Müslümanların Mısır'a bilgi edinmek için gelmeleri, el-Ezher'de özel yerleri olması ve Mısır ile Habeşistan arasındaki ilmî ilişkiler hakkında da ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Habeşistan'daki Müslümanların durumunu öğrenmek isteyen Sultan Baybars döneminde Mısır ile Habeşistan arasında resmi elçiliklerin açılması konusu da bu çalışmada ele alınmıştır.

Âşûr, Habeş Hıristiyanlarının ülkelerindeki Müslümanlara zulmetmeleri nedeniyle Mısır-Habeş ilişkilerinin bozulmaya başladığını açıklamıştır. Memlûkler, Müslümanlara yönelik saldırının durdurulmasını talep eden mektuplar göndererek bunun sona erdirilmesi için çalışmışlar, olumlu bir cevap alamayınca kendi ülkelerindeki Hıristiyanlara misilleme yaparak karşılık vermişlerdir. Âşûr, XV. yüzyılda Mısır-Habeşistan ilişkilerinin bir meydan okuma ve düşmanlık dönemine girdiğini açıklayarak bu makalesini sonlandırmıştır.

2.4.5. el-İrhâb fî Asr el-Hurûbu's-Sâlibiyye

Saîd Abdülfettah Âşûr bu makalede, terörizmin günümüzde de eskisinden farklı olmadığını, her şeyin din kisvesi altında yürütüldüğünü, ancak bunun belirli hedeflere ulaşmak için yapıldığını ele almıştır. Makalenin başında terör, belirli hedeflere ulaşmak için silah zoruyla panik ve kışkırtıcı bir kolektif örgüt olarak tanımlanmıştır. Âşûr, terörün başlangıcının insanlıkla beraber var olduğunu, Hz. Adem'in oğlu Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesiyle başladığını dile getirmiştir. Terörün iki temel ayağı olduğunu, bunların plan yapan bir lider ve terör eylemini gerçekleştirenler olduğunu belirtmiştir.

Müellif, İran'dan başlatılan terör hareketlerini ele almış ve bu kapsamda Hassan Sabbah liderliğindeki Batınî-İsmailî grubu, gerçekleştirdikleri terör faaliyetlerini, Haçlılarla ittifakları ve Müslüman liderlere suikastlarının yanı sıra Selâhaddin'e suikast girişimleriyle ilgili bilgi vermiştir. Makalenin sonunda, terör

gruplarının dini, kişisel amaçlarına ulaşmak için kullandıklarını, bunun din ve insanlar için en büyük tehdit olduğuna bir kez daha vurgu yapmıştır.

2.4.6. el-Cabna es-Sâlibiyye fî Mâ'raket Hittîn

Bu makalede, Hittin Savaşı ve öncesinde Haçlılar arasındaki bölünmelerden bahsedilmiştir. Makalenin başında Âşûr, bazı tarihçilerin dini veya etnik kimliği sebebiyle tarihi olaylarda tarafgir olduklarından bahsetmiştir. Hittin Savaşı öncesi ve esnasında İslâm Cephesi ve Haçlı Cephesi arasındaki farkı açıklayarak konuya başlamıştır. İslâm Cephesi'nin tarihin en güçlü liderlerinin önderliğinde savaştığı, hedefleri ile birlik ve beraberlik içinde olduğunu, Haçlı Cephesi'nin ise iç çatışmalar ve bölünmeler halinde olduklarını belirtmiştir.

2.4.7. el-İlm beyn el-Mescid ve el-Medrese

Bu makalede Saîd Abdülfettah Âşûr, İslâm Devleti'nin başlangıcında mescitlerde başlayan ve daha sonra medreselerle devam eden ilim hayatını konu almıştır. Âşûr, tarih boyunca her medeniyetin kendine has özellikleri olduğunu, İslâm uygarlığının en önemli özelliğinin ilim ve medeniyet olduğunu açıklamıştır.

Daha sonra İslâm Devleti'nin başlangıcında bilginin mescitten başladığını, İslam fetihleri ve İslâm'a girenlerin artmasıyla birlikte mescitlerin sayısının arttığını dile getirmiştir. Müslümanların tıp vb. ilimleri öğrenmek için mescitlerin yanı sıra başka öğrenim yerlerine ihtiyaç duyduğundan ve bu nedenle, diğer dillerden Arapçaya tercüme faaliyetleri ile Şii mezhebinin öğretilmesi için kurulan Dârü'l-hikme de dâhil olmak üzere yeni eğitim merkezlerinin ortaya çıktığından ve bu durumun Sünnîler için okullar kurmak zorunluluğunu ortaya çıkardığından bahsetmiştir.

Âşûr, Selçuklu Türklerinin Şii düşüncesine karşı Sünnîler için okullar inşa etme konusundaki faaliyetlerine de değinmiştir. Mısır'da ilk kurulan okulların Fâtîmî idaresi altında olduğu ve daha sonra Sultan Selâhaddin Eyyûbî'nin Sünnî mezhebini esas alan medreseler açtığından bahsetmiştir. Memlûkler döneminde medreselerin sayısının arttığı ve dört mezhep üzerine eğitim veren medreseler kurulduğunu dile getirilmiş, Memlûkler döneminin en büyük okulları olarak Nasîrî Medresesi ve

Sultan Hasan Camii'yi göstermiştir. Âşûr, Memlûkler devrinde mescit ve medrese arasında farklılıklar olduğunu, medreselerin dünyevî ilimler, mescitlerin ise din ilimlerinin eğitimi için kullanıldığını belirtmiştir.

2.4.8. Şahsiyyet ed-Devle el-Fâtımî fî el-Harekât es-Sâlibiyye

Bu makalede Âşûr, Birinci Haçlı Seferi'nin ardından Fâtımî Devleti'nin Haçlı Seferleri karşısındaki zayıflığını ele almıştır. Makalenin başında, Haçlıların Doğu'yu ele geçirmedeki başarısının nedeninin güç açısından üstünlükleri değil, İslâm dünyasını etkileyen zayıflık, özellikle Sünnîler ve Şiîler arasındaki yaşanan bitmek bilmeyen çatışmalar olduğunu belirtmiştir.

Fâtımî Devleti'nin Birinci Haçlı Seferi'ndeki konumunu ele alan yazar, bahsi geçen devletin, İslâm güçlerinin Antakya'nın Haçlılara karşı savunmasına katılmadığını ve fırsattan yararlandığını açıkça ortaya koymuştur. Haçlı Seferinin Antakya'da durmayacağı ve amacının Kudüs'e girmek olduğunu belirtmiş ve Fâtımî Devleti'nin veziri el-Efdal'in Haçlılara karşı savaştığı, fakat Haçlıların Kudüs'ü ele geçirdiğinden bahsetmiştir. Âşûr, Vezir el-Efdâl'in 1101, 1102 ve 1105 yıllarında Filistin'i Haçlıların elinden almak için üç büyük ordu gönderdiğini ancak başarısız olduğunu belirtmiştir. el-Efdâl'in ölümünden sonra, Haçlılar ve Fâtımîler arasında yeni bir ateşkes döneminin başladığı da ele alınmıştır.

Müellif makalenin sonunda, Haçlı Seferleri sürecinde Fâtımî Devleti'nin Haçlılara karşı bakışı, Fâtımî Devleti'nin olumsuz dâhili koşulları ve bunun, Sünnîler ile Şiîler arasındaki sürekli çatışma nedeniyle, ihmal ve zayıflık ile karakterize edildiğini açıklamıştır.

2.4.9. Nisâü'l-Kahire fî Asr Salâtin el-Memâlik

“Memlûkler döneminde kadın” konusu hakkında kaleme alınan bu makalede Âşûr, kadının ister üst düzey Memlûk zümresine olsun ister halka mensup olsun, toplum nazarında saygı gördüğü hakkında bilgi vermiştir. Kadınlara saygının bir nişanesi olarak onlara hitaben kullanılan “Hatun ve Sitt” gibi unvanlardan bahsetmiştir. Âşûr bu makalede, Memlûkler döneminde kadın giyim-kuşamını da ele almıştır. Kadın kıyafetlerinin toplum sınıflarına göre farklılık gösterdiğini, zengin

sınıfa mensup kadınların ipekten, fakir ve orta halli olan sınıf kadınlarının ise daha sade kıyafetler giydiğini anlatmış, kadınların dini ve sosyal hayattaki faaliyetlerinin yanı sıra devlet içerisindeki nüfuzlarından da bahsetmiştir. Âşûr makalenin sonunda, Memlûkler döneminde kadınların dış görünüşlerinden bahsettikten sonra güzellik ve bakımları ile ilgilerine de değinmiştir.

2.4.10. el-Hadârâtü'l-Arabî Beyne'l-Âsâr ve et-Tecdid

Saîd Abdülfettah Âşûr bu makalede, Batı'nın medeniyet unsurlarından etkilendiği Arap medeniyetinin özelliklerinden bahsetmiştir. Arap medeniyetinin beş özelliğine dikkat çeken yazar bunları şu şekilde sıralamıştır: birinci özelliği, ilerici olmasıdır. Tıp ve bilim alanındaki ilerlemeler bu durumu göstermiştir. İkinci özelliği canlı ve devamlı olmasıdır ki birçok sıkıntılı aşamadan geçmiş olmasına rağmen yok olmamıştır. Üçüncü özelliği tüm dünyaya ve tüm medeniyetlere açık olmasıdır. Dördüncü özelliğine gelince mutlak hoşgörülölupi bir sevgi ve kardeşlik medeniyetidir. Beşinci ve son özelliği ise değerlere ve ilkelere dayalı bir inanç medeniyeti olmasıdır. Âşûr makalenin sonunda, Arap medeniyetinin ortadan kalkmadığını belirtmiştir. Âşûr'un burada Arap medeniyeti olarak muhtemelen İslam medeniyetini kastettiğini belirtmemiz mümkündür.

2.4.11. el-Mücteme' el-İslâmî fî Bilâdü's-Şam fî Asri'l-Hurûbi's-Sâlibiyye

Haçlı Seferleri döneminde Bilâdü's-Şam'daki sosyal hayat üzerine bilgi veren Âşûr, toplumu medenî (şehirli) ve bedevî olarak ikiye ayırarak makalesine başlamıştır. Âşûr'a göre, şehirlilerin istikrarlı ve modern bir hayat yaşadığı, ticaret ve sanayi gibi endüstriyel faaliyetlerden bahsedilmiştir. Bedevîlere gelince, onlar çölde çetin bir hayat yaşamışlar ve çoğu zaman devlete isyan edip, itaatsizlikte bulunmuşlardır. Çalışmanın bir başka konusu ise ilim adamlarıdır. Bölgedeki âlim ve din adamlarının Haçlılara karşı halkı cihada davet ettikleri için önem, saygı ve yüksek mevkiler kazandığını açıklanmış, bu konu başlıklarının yanında bölgedeki Müslüman-Haçlı toplumu arasındaki ilişkilere de değinilmiştir. Haçlı Seferleri sürecinde bölgedeki hamamlar, hastaneler, çarşılar, pazarlar dâhil olmak üzere sosyal tesisler hakkında da bilgi verilmiştir. Makalenin sonunda, Şam'daki Haçlı

toplumunun Müslümanların görenek ve kıyafetleri üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir.

2.4.12. Zillü'l-Hilâfat el-Abbasiyye fî el-Harekât es-Sâlibiyye

Bu makalede Âşûr, Abbasî Halifeliği'nin Haçlı seferleri sırasındaki rolünü değerlendirmiştir. Haçlı Seferleri sırasında Abbasî Halifeliği'nin ömrünün sonuna geldiğini, dolayısıyla Haçlılarla karşı karşıya gelemeyeceğini açıklamıştır. Bağdad'daki Abbasî Halifeliği'nin yanı sıra Mısır'daki Fâtımî Halifeliği'nin de zayıf vaziyette olduğunu, bu durumun da Haçlılara, Şam ve Filistin'de devletler kurma fırsatını verdiğini açıklamıştır. Abbasî Halifeliği'ni toparlamaya çalışan Halife Müstersid'in (1118-1135) dönemi hakkında ayrıca bilgiler verilmiştir. Âşûr, Halife Müstersid'in Haçlılarla savaşmak yerine Selçuklu Türkleriyle savaşa girerek hatalı bir politika izlediği yorumunda bulunmuştur.

Âşûr makalenin sonunda, Abbasî Halifeliği'nin İslam dünyası adına Haçlılarla savaşan Selâhaddin ve Eyyübî Devleti'nin bu tutumundan memnun olduğunu da belirtmiştir.

2.4.13. el-Yehûd fî el-Usûr el-Vustâ

Saîd Abdülfettah Âşûr bu makalesinde Ortaçağ'da Batı'da ve İslâm dünyasındaki Yahudilerin durumları ile ilgili bilgiler vermiştir. Yahudiler, para piyasası üzerindeki kontrolleri nedeniyle Batı ülkelerinde zulme uğrarken, İslâm dünyasının Yahudilere iyi muamele ederek onların canlarını ve mallarını koruduğunu belirtmiş, Yahudilerin Hicaz ve Fas'ta yüzyıllarca yaşadıkları ve Müslümanlar tarafından herhangi bir zarara veya ırkçılığa maruz kalmadıklarından bahsetmiştir. İslâm dünyasında Yahudilerin malî açıdan güçlü olduklarını ve Yahudilerin tüccarlara fahiş seviyelerde tefecilik yapmalarına rağmen Yahudilerden aldıkları borçları ilk ödeyenlerin Müslüman tüccarlar olduğu da bu makalede açıklanmıştır.

2.4.14. el-İrtibât beyn et-Tavassua es-Siyasî ve ed-Dinî

Bu makalede müellif, Hıristiyanlığın ve İslâmiyet'in yayılmasından önce insanların krallarına taptıklarını, dolayısıyla siyasî yayılmanın krallar ve orduları ile

sınırlı olduğunu, ancak Hıristiyanlığın ve ardından İslâm'ın yayılmasından sonra yayılmaların dinî boyutlarının da ortaya çıktığını açıklanmıştır.

Âşûr, Roma İmparatorluğu'nun genişlemesini, imparatorlarının dine olan sadakatleri ve ibadetlerine bağlamıştır. Hıristiyanlık ile ilgili olarak kiliseler ve dinî törenlere, ardından asıl amacı ekonomik genişleme olan Haçlı Seferleri'ne değinilmiştir. Âşûr, İslâm'ın yayılışı kapsamında, Müslümanların dinî ilkelerini yaymak amacıyla başladıkları faaliyetleri de almıştır.

2.4.15. Merkez Mısır fî el-Ticarâti el-Âlemiyye Evâhir el-Usûr el-Vustâ

Bu makalede Âşûr, Avrupa'da tütsü ve baharat kullanımının, kiliselerde tütsü, gıdaların muhafazasında ise baharat kullanılması nedeniyle gerekli olduğunu belirtmiştir. Memlûkler döneminde Mısır'ın küresel ticarete oldukça önemli bir konumda olduğu ve bu ticareten iyi gelir elde ettiğini izah etmiştir.

Makalenin başında, Mısır'ın Eskiçağ tarihine ve Firavunlar döneminde Mısır'ın küresel ticaretteki rolüne değinilmiş, firavunların, odun ve tütsü ticaretiyle meşgul oldukları belirtilmiştir. Âşûr, Mısır'ın buğday ticaretinin merkezi olduğu için Romalıların ve daha sonra Müslümanların egemenliği sırasında bu alandaki önemini de anlatmış, Memlûkler döneminden itibaren birlikte Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarının ana merkezinin Mısır olduğunu belirtmiştir. Memlûk ekonomisinin Doğu ile Batı arasındaki ticarete dayandığını da açıklamıştır. Makalenin sonunda, Memlûk Devleti'nin çöküşü ve yeni ticaret yollarının keşfini ele almış, bu keşiflerle birlikte Mısır'ın ticaret merkezi olma özelliğini kaybetmeye başladığını dile getirmiştir.

2.4.16. el-İmparator II. Frederick ve eş-Şarku'l-Arabî

Bu makalede, İmparator Frederick'in Doğu'ya olan ilgi ve sempatisi, Sicilya'da yetişmiş olduğu, fakat Kilise'nin tehdidi ile Kudüs'ü almak için Doğu'ya gitmek zorunda kaldığı anlatılmış, Kudüs'e gidişine kadar olan yaşamı ele alınmıştır.

Makalenin başında, Frederick'e Arap sevgisini kazandıran kişinin annesi olduğunu açıklanmıştır. Frederick, Arapları ve Arap bilimlerini severek büyümüştür. İmparator olduğunda, Papalık tarafından Filistin'e gitmesi ve Kudüs'ü Müslümanların elinden alması için ona baskı yapıldığından bahsedilmiştir.

Makalenin sonunda ise Frederick'in Doğu'ya gitmesi, Eyyûbî Sultanı el-Kamîl ile anlaşarak Kudüs'ü alması fakat Müslümanlara zarar vermemesinden bahsedilmiştir.

2.4.17. el-Fellâh ve el-İktâ fî Asr el-Memâlik

Memlûkler dönemindeki feodal düzenin yanı sıra Mısırlı çiftçilerin Memlûk Sultanlarının koyduğu çok sayıda vergiden dolayı yaşadığı sıkıntıları anlattığı bu makalesinde Âşûr, Memlûk sultan ve emirlerine ait olan tarım iktalarından bahsetmiştir. Memlûkler döneminde köylülerin maruz kaldığı haksızlıklara değinen Âşûr, köylülerden alınan vergiler üzerine durmuştur. Makalenin sonunda ise Mısır'da Memlûkler döneminde en büyük adaletsizliğe maruz kalan sınıfın köylüler olduğunu açıklamıştır.

2.4.18. el-Hisar el-İktisâdî alâ Mısır Zemân el-Hurûbu's-Sâlbîyye

Âşûr bu makalede, Haçlıların Mısır'ı zayıflatmak ve kontrol altına almak için Ermeni Krallığı üzerinden Mısır'a uyguladıkları ekonomik ambargoyu ele almıştır. Haçlıların III. Haçlı Seferi'nin başlarında Mısır'ın önemini farkında olduklarını açıklamıştır. Mısır'ın Filistin'e verdiği desteği ve coğrafi konumunun önemini bildikleri için başlangıçta Mısır'ı işgal etmeyi amaçladıkları, bunun için büyük gayret sarf ettikleri ancak birçok engelle karşılaştıkları, bu engellerin en önemlilerinin ise Eyyûbîler ve Memlûkler olduğundan bahsetmiş, Mısır'da siyasi ve askeri hâkimiyet kuramayan Haçlıların ekonomik ambargo yoluyla Mısır çevresindeki diğer ülkelerle ittifak kurduğunu belirtmiştir. Makalenin sonunda ise Mısır'a yapılan bu ekonomik ablukanın başarılı olamadığı sonucuna varılmıştır.

2.4.19. Saltanât el-Memâlik ve Memleket Ermenî es-Suğrâ

Bu çalışmada, Memlûk Devleti ile Çukurova bölgesinde kurulmuş olan Küçük Ermeni Krallığı arasındaki münasebetler ele alınmıştır. Memlûk ve Ermeni ilişkilerinin dostluk ve düşmanlık arasında dalgalandığını açıklanmıştır. Âşûr, Haçlı Seferleri zamanında Mısır ile Ermenî Krallığı arasındaki anlaşmazlığın boyutlarının genişlediğinden bahsetmiştir. Ermeni Krallığı'nın Memlûklere karşı Haçlılarla

işbirliği yaptığı ve Mısır'a taarruzlarında Haçlılara gemi ve malzeme tedarik ettiği üzerinde de durulmuştur.

2.4.20. el-Feyyum fî el-Usûr el-Vustâ mine'l-Fethi'l İslâmî hatta el-Gazvi el-Osmanî

Mısır'da bulunan Feyyum bölgesi ile ilgili bilgi veren müellif bu makalede, bölgenin İslâm fethinden Osmanlıların Mısır'ı ilhakine kadar geçen süredeki siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu özetlemiştir.

Âşûr makalenin başında, Mısır'ın orta kısmında bulunduğu için özel bir önem taşıyan Fayyum Vilayeti'nin coğrafi konumu hakkında bilgi vermiş, Firavunlar döneminde bu bölgenin önemine dikkat çekmiştir. Ancak bölgeye karşı en büyük ilginin İslâm fethinden sonra başladığını dile getirmiştir. Fâtımî, Eyyûbî ve Memlûk Devletleri gibi büyük İslâm devletleri zamanlarında Feyyum'a ilginin devam ettiğini dile getirmiştir. Bununla birlikte Osmanlı hâkimiyeti ile bölgenin durumunun değiştiğini, ihmal edildiğini ve Kahire'ye olan ilginin geri kalan şehirlere tercih edildiği yorumunda bulunmuştur.

2.4.21. et-Tedehhür el-İktisâdi fî Devlet Salâtin el-Memâlik fî Dav'ı Kitâbât el-Müverrih İbn İyâs

Bu makalede Âşûr, Memlûk Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan ekonomik çöküşü, devrin ünlü tarihçisi İbn İyâs'ın eserleri ışığında ele almıştır.

Âşûr, Memlûk Devleti'ndeki ekonomik çöküşün yalnız yeni ticaret yollarının keşfinden kaynaklanmadığını, İbn İyâs'ın bahsettiği gibi bunun birçok nedeninin olduğunu ifade etmiştir. Memlûk Devleti'nin ekonomik çöküşünün ilk ve ana sebebinin Memlûklerin Haçlılara karşı yıllarca sürdürdüğü savaş olduğunu, devam eden savaşlar nedeniyle Memlûk ekonomisinin çöktüğünü ancak bu ekonomik çöküşün en önemli sebeplerinden birinin de Memlûklerin iktisadi kaynaklarını tüketen birçok yapı inşa etmeleri olduğunu altını çizmiştir. Memlûkler döneminde ekonominin bozulmasının ikinci nedeni olarak; devletin ikta sistemine bağlı olması ve Mısır'ın büyük tarım arazilerilerinin kıdemli emirlerin elinde olması gösterilmiştir. Bu sistem, emirlerin sultanlara karşı isyan etmeleri, maiyetlerine asker

toplamları ve dolayısıyla Mısır'da güvenlik ve istikrarın bozulmasına sebep olmuştur. Üçüncü nedene gelince Âşûr'a göre, emirlerin sultanları öldürmeleri ve hükümete karşı sürekli darbeler yapmaları o sırada var olan tüm Mısır kaynaklarını tüketmiştir. Mısır'daki salgın hastalıklar ve sel gibi doğal afetler de Memlûk ekonomisinin çöküşünde rol oynamıştır. Memlûk Devleti'nin ekonomisinin çöküşünün son nedeni olarak; Ümit Burnu Yolu'nun keşfi ve dünya ticaretini Mısır'dan Portekiz'e çevirmesi gösterilmiştir. Âşûr makalenin sonunda ise bu nedenlerden dolayı Memlûk ekonomisinin çöktüğünü ve devletin yıkıldığını belirtmiştir.

2.4.22. Dırâsâtü Havle Kitab el-Ahkâmü's-Sultâniyye li el-Mâverdî

Saîd Abdülfettah Âşûr bu makalede, Şafî mezhebinden olan el-Mâverdî'nin doktriner kökenlerini açıklamanın yanı sıra eserlerini, özellikle siyaset üzerinde net bir etkisi olan “el-Ahkâmü's-Sultâniyye” adlı kitabını ele almıştır. Makalenin başında eserin anayasa, idare, maliye ve devletler hukuku kapsamına giren bazı konuları ele aldığını belirtmiş, sultanların ve emirlerin hükümlerini ele alan en önemli kitaplardan biri olduğunu açıklamıştır.

Müellif, el-Mâverdî'nin Bağdat'ta doğduğunu ve Şafii mezhebine bağlı olduğunu, Basra'da eğitim aldığını ve daha sonra Bağdat'a döndüğünü yazmıştır. el-Mâverdî'nin yargıdaki hiyerarşi, yargı kararları hakkındaki bilgisi ve hassas konulardaki kararları hakkında bilgi vermiş, el-Mâverdî tarafından din ve siyaset hakkında yazılan kitaplardan bahsetmiştir. Âşûr, el-Mâverdî'nin “el-Ahkâmü's-Sultâniyye” adlı eserini ayrıntılı olarak ele almış ve makalenin sonunda el-Mâverdî'nin eserinde, İslâm hukukuna göre yöneticilerin uyması gereken tüm önemli noktaları açıkladığını belirtmiştir.

2.4.23. Dirâsâtü Havle Kitab el-Kâmil fi et-Tarih li İbnü'l-Esîr

Bu makalede müellif, tarihçi İbnü'l-Esîr ailesini ve eserlerini tanıtmış, “el-Kâmil fi et-Tarih” adlı eserinin olumlu ve olumsuz yönlerini ele almıştır.

Makalenin başında İbnü'l-Esîr'in, Musul, Şam ve Filistin'de eğitim aldığından bahsetmiştir. Onun pek çok ilim dalında ders aldığı ancak tarih ve soy ilmine (şecere)

ağırlık verdiğini söylemiş, birçok eser telif ettiğini, bunlar arasında en büyük ve önemli eserinin “el-Kâmil fi et-Tarih” olduğunu belirtmiştir.

Âşûr, İbnü'l-Esîr'in eserinin müsbet ve menfi yönlerini de ele almıştır. Müsbet yönleri, İbnü'l-Esîr'in eserlerinde doğruluk ve hakikatın araştırılmasına özen göstermiş olmasıdır. İbnü'l-Esîr, hikâye yazmamış ve orijinal kaynaklardan yararlanmıştır. Onun eserindeki kusurlara gelince Âşûr, bazı çağdaş şahsiyetler özellikle Selâhaddîn Eyyübî hakkında âdil bir tutum içerisinde olmadığını söylemiştir. Makalenin sonunda ise İbnü'l-Esîr'in eserinin bölümlerinin kısa açıklamasını yapmıştır.

2.4.24. Mekânât İbn Tağrîberdî Beyne Müverrihi Mısır fî el-Karn et-Tâsi' el-Hicri

Müellif, bu makalede, XV. yüzyıl Mısır tarihçileri arasında oldukça önemli bir yeri olan İbn Tağrîberdî hakkında bilgi vermiştir. Çağdaşı pek çok tarihçiye nazaran İbn Tağrîberdî'nin kitaplarının daha açık ve yararlı olduğu üzerine durmuştur. Âşûr makalenin başında tarihçi İbn Tağrîberdî'nin hayatını, Kahire'de doğup eğitim gördüğünü belirtmiş, Mısır'a olan sevgisini ve “en-Nücûmü'z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire” adlı meşhur kitabı hakkında bilgi vermiştir. Makalenin sonunda ise İbn Tağrîberdî'nin Memlûk Sultanları döneminde Mısır'ın durumunu yazan en iyi tarihçilerden biri olduğunu açıklamıştır.

2.4.25. et-Ta'limü'l-Âlî fî el-Usûr el-Vustâ Dırâsât Mukârene beyne el-Âlemin el-İslâmî ve el-Mesîhî

Ortaçağ'da İslâm ve Hıristiyan dünyasındaki yükseköğretimden söz ettiği bu makalesinde Âşûr, İslâm dünyasında eğitimin ilerlemesinin nedeni olarak İslâm dininin her zaman ilim öğrenmeyi teşvik etmesini göstermiştir. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin dönemlerinde Müslümanların eğitim merkezlerinin mescitler olduğunu, İslâm çağının başlangıcında Müslümanların dinlerini öğrenmek için ve Kuran'ı ezberlemek için mescitlere gittiğini söylemiş, Müslümanların başka ilimleri öğrenmeleri için yeni yerlere ihtiyaç duyduklarından bahsetmiştir. İslâm dünyasında üniversiteler ve yüksek eğitiminin mescitten kaynağını aldığı ve daha sonrasında

oldukça hızlı bir ilerleme kat ettiğini açıklamıştır. Hıristiyan dünyasında eğitim konusunu ele alarak bu dönemde eğitimin geri kaldığını ve kilisenin teoloji dışında hiçbir bilime izin vermediğini ifade etmiştir.

2.4.26. el-Hayatü'l İctimâî fî el-Medîneti'l-İslâmî

Bu makalede Âşûr, çeşitli İslâm şehirlerindeki sosyal hayattan bahsetmiş, İslâm şehirlerinde zenginlerin ve fakirlerin yaşamlarına ek olarak sosyal binalar ve çarşı-pazarların incelenmesiyle ilgilenmiştir. Âşûr, İslâm şehirlerindeki yaşamın özelliklerinin çeşitli dönemlerde farklılık gösterdiğini söylemiştir. İlk zamanlarında İslâm ülkelerindeki şehirlerde sokakların dar olduğu, insanlarla ve sokak satıcılarıyla dolu olduğu, ayrıca sokakların temizliğine yönelik ilgisizliğin de dâhil olduğu bazı şehirleri örnekler vermiştir. Bununla birlikte ileri dönemlere gelindiğinde, Emevî ve Abbasî dönemlerinde Kahire, Şam, Bağdat gibi büyük İslâmî başkentlerle ilgilenildiğini açıklamıştır.

İslâm kentindeki sosyal hayat hakkında Âşûr, Emevîler döneminde hayatın sadeliğini kaybetmeye başladığını, başta zenginler olmak üzere insanların kıyafetlerine ve binalara özen göstermeye başladığını belirtmiştir. Abbasîler döneminde fetihlerin ve buna bağlı olarak Müslümanların hayatında refah seviyesinde artış olduğunu bu sebeple de pek çok bina tesis edildiğini belirtmiştir.

Âşûr makalenin sonunda ise lüks ve savurganlıkla karakterize edilen sultanların hayatlarını tartışırken, basit insanların hayatının biraz kemer sıkma ve yoksulluk ile karakterize olduğundan bahsetmiştir.

2.4.27. Edvâ alâ Harekât er-Ridde fî Sadrî el-İslâm

Bu makalede, Hz. Peygamber'in vefatından sonra bazı Arap kabileleri tarafından yürütülen irtidat (dinden dönme) hareketleri ele alınmıştır. Âşûr, irtidat hareketinin sebeplerini ve Halife Ebû Bekir'in mürtetlere nasıl davrandığını, ayrıca oryantalistlerin Müslümanların vahşetini kanıtlamak için bu olayları manipüle etmelerini ele alarak açıklamıştır. İrtidat hareketinin sadece Hz. Peygamberin vefatından sonra var olmadığını, bazı Arap kabilelerinin İslâm'a girdiğini fakat Peygamber hayattayken İslâm'a ikna olmadıklarını açıklamış, bazı kabilelerin

savaştan kaçmak veya vergi ödemekten kaçınmak için tamamen siyasi sebeplerle İslâm'a geçmeye karar verdiğini anlatmıştır. Ancak bu kabileler Peygamberin ölümünü fırsat bilerek İslâm dininden ayrılmaya karar vermişlerdir. Âşûr makalenin sonunda ise Ebû Bekir ile İslâm Devleti'nin bağlarını birleştiren ve tek devlet yapan durumunu, onun irtidat hareketi ve mürtedlere karşı başarılı olduğunu dile getirmiştir.

2.4.28. Medresetü't-Tarih

Âşûr bu makalede, tarih tekerrür ettiği için tarihi öğrenmenin ve tarihi olaylara dikkat etmenin insana ve devlete sağlayacağı büyük faydadan bahsetmiştir. Âşûr, tarihin özel bir önemi olduğunu çünkü insanların geçmişte yaşanan olayları bilerek mevcut olayların sonuçlarını bilmelerinin yolunun aydınlatılacağını açıklamış, tarihin insanlara yararlı deneyimlerle dolu olduğu için tarih öğrenmek gerektiğini ve bunun mükemmel bir okul olduğunu ifade ederek makaleyi sonlandırmıştır.

2.4.29. Nazariyâtü'l-Hüküm fî el-Usûr el-Vustâ Dirâsât Mukarene beyne'l-İslâm ve el-Mesihî

Âşûr bu makalede, Ortaçağ'daki yönetim teorisini ve bu teorinin İslâm ve Hıristiyan dünyaları arasındaki farklarını açıklamıştır. Makalenin başında, Hıristiyanlığın putperestlikle uzun bir mücadeleden sonra zafere ulaştığını, bu nedenle Ortaçağ'daki yönetimin Kilise ve Papalığın himayesinde katı bir hal aldığını belirtmiştir. Papalığın, mutlak dinî otorite kurmak amacıyla Avrupa krallarıyla sürekli çatışmalara girdiğinden bahsedilmiştir. Yoksulluğun ve açlığın Avrupa'ya yayılması nedeniyle Papalık halk üzerindeki kontrolünün sonunun hissedildiğini, bu nedenle papalık tarafından Avrupalıların, Haçlı Seferleri'yle Müslüman ülkelerin nimetlerinden yararlanmaya çağırıldığı anlatılmıştır.

Âşûr, sonrasında İslâm'da yönetim için seçim usulünün dayandığı ilkeleri ele almıştır. Bu ilkelerin Hulefâ-i Râşidin dönemindeki İslâmî yönetime dayandığını, Emevîler ve Abbasîler gibi İslâm devletlerinde saltanat ilkesinin yönetime girdiğini açıklamıştır. Makalenin sonunda ise otoritenin İslâm milletinin ve İslâm halklarının

seçimine dayalı olarak kurulduğu İslâm toplumunda, İslâm'ın yöneticilere biat edilmesi yoluyla var olduğunu özetlemiştir.

2.4.30. Melâmih el-Mücteme‘ es-Sâlibiyye fî Bilad eş-Şam

Âşûr bu makalede, Bilâdü’ş-Şam’daki Haçlı toplumunun yaşamı ve sayılarının azalmasıyla yaşanan sorunları, Müslümanların örf, adet, gelenek ve kılık-kıyafette Haçlılar üzerindeki etkileri üzerine bilgiler vermiştir. Makalenin başında, Şam’da bulunan Haçlıların, çoğunlukla Şam’a yerleşmeye karar veren fakirlerden teşkil olduğunu açıklamıştır. Birkaç rahip ve din adamının Haçlı Seferi’yle geldiğini ve Şam’daki kiliseleri ele geçirmeyi arzuladıklarını belirtmiştir. Şam’da yaşamış olan şövalyeler ve savaşçı sınıfı hakkında bilgi vermiştir.

Âşûr, Haçlıların bu bölgede karşılaştığı zorlukları tek tek izah etmiştir. İlk zorluk, Haçlıların Müslümanlarla yaptıkları savaşlar sonucunda Şam’daki sayılarının azalmasıdır. Bu zorluğun üstesinden gelmek için kiliselerin keşişleri savaşa katılmış ve şövalyelerin keşişleri olmuşlardır. İkinci zorluk, Haçlıların birbirleriyle savaşmaları ve iktidar için rekabet halinde olmaları olmuştur. Âşûr’un bakış açısına göre Haçlılar bu zorluğu aşamamışlardır. Haçlılar için üçüncü ve en büyük zorluk Müslümanların örf, adet ve kılık-kıyafetlerinden etkilenmeleri olmuştur. Haçlılar bu durumu da aşamadıklarını ve Müslümanların ilim ve adetlerini ülkelerine naklettikleri noktaya geldiğini ifade etmiştir.

2.4.31. el-Bünyet el-Beşeriyye li-Cuyûşi Selâhaddin

Bu makalede Selâhaddin Eyyûbî’nin emirler, komutanlar ve ıktaya dayanan ordusunun beşeri yapısından bahsedilmiştir. Makalenin başında, Selâhaddin’in küçük yaşta önemli askeri ve idari tecrübeler edindiği ve bu nedenle orduları düzenleme ve emirleri itaat altına alma becerisini kazandığı açıklanmıştır. Selâhaddin’in ordusunun çok farklı beşeri gruplardan müteşekkil olduğu, Asya’dan gelen farklı insan gruplarından oluştuğu ve bunların çoğunun memlûkler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Selâhaddin Eyyûbî’nin cihada olan sevgisi ve cihadı sürekli düşünmesi sayesinde bütün bu ırkları ordusunun bayrağı altında toplamayı başardığı üzerinde durulmuştur.

2.4.32. Suver min Mucteme‘ el-Kahire fi el-Usûr el-Vustâ

Fâtîmî, Eyyûbî ve Memlûk Devletlerinin yönetimi altındaki Kahire’deki halkın sosyal koşullarının incelendiği çalışmada, Fâtîmî döneminde Kahire’de sosyal hayat ile ilgili bilgi verilerek konuya giriş yapılmıştır. Fâtîmîlerin Şii mezhebini yaymak için Mısır’a geldikleri bu nedenle Kahire halkının ilk başta Fâtîmîlere ve onların doktrinlerine tam bir düşmanlık içinde olduğu açıklanmıştır. Fâtîmîlerin hedefleri doğrultusunda Mısır’da Şii mezhebinin yayılması ve Kahire halkının çoğunun Şii mezhebine dönüştürülmesinden sonra Fâtîmîlere karşı bu düşmanlığın hafiflediği belirtilmiştir. Fâtîmîler döneminde Kahire’deki kamusal yaşamın sadelik ve lüksten uzak olarak karakterize edildiği üzerinde durulmuştur.

Eyyûbîler döneminde Haçlılarla sürekli savaş halinde olduğu için Kahire’deki sosyal hayatın yoksulluk ve darboğaz içinde geçtiği dile getirilmiştir. Ardından Memlûkler döneminde Kahire’de toplumun durumu ele alınmış ve bu dönemde ekonomik koşulların iyileşmesi ile toplumun müreffeh bir yaşam sürdürdüğünden bahsedilmiştir.

2.4.33. Kadiyye ve Râi Havle İadet Kitâbat et-Tarih

Âşûr bu makalede, tarihçilerin talep etmiş olduğu şekilde İslâm tarihinin yeniden yazılması konusunu ele almış, kendi bakış açısı ile tarihin orijinal tarihsel kaynaklardan aktaran güvenilir tarihçiler tarafından yeniden yazılması gerektiğine inandığını ifade etmiştir. Müeliid, İslâm tarihinin Müslümanlara atfedilen birçok yanlış içerdiği nedeniyle İslâm tarihinin yeniden yazılması için çağrı yapıldığını ifade etmiştir. Makalenin sonunda ise Âşûr, İslâm tarihinin bölünemeyecek ve yeniden yazılmayacak kadar büyük bir miras olduğunu açıklamıştır.

2.4.34. Bâdı Edvâi alâ el-Alâkât beyn Pisa ve Tunus fi Asr el-Hurûbu’s-Sâlibiyye

Bu makalede, İtalyan şehir devletlerinden biri olan Pisa’nın Kuzey Afrika’da gerçekleştirdiği askeri faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Âşûr makalenin başında, Müslümanların Kuzey Afrika’yı fethetmesiyle Tunus’un İslâm hâkimiyetine girdiğinden, Tunus’taki Müslümanların İslâm şehirlerini Romalıların saldırılarına

karşı savunmak için deniz filoları kurduğundan bahsetmiştir. Âşûr, Fâtımî Devleti'nin Afrika'daki güç dengesini değiştirene kadar Afrika'nın Müslümanların kontrolünde kaldığını açıklamıştır.

Âşûr, İtalyan şehirlerinin büyümesi, ticaretin gelişimi ve ticari gemilerin ulaşımı kolaylaştırmak için denizleri kontrol etme girişimlerini ele almıştır. Akdeniz havzasını kontrol etmeye çalışan ve büyüyen İtalyan ticaret şehirleri arasında Pisa şehrinin de olduğundan bahsetmiştir. Pisa'nın Müslümanlarla savaştığını ve şehirlerini ele geçirdiğini belirtmiştir.

Âşûr, makalenin sonunda ise Müslümanların, Pisa'nın saldırılarına karşılık verdiklerini, Pisa'yı sulh yapmaya ve Tunus'ta ticaret imtiyazları almaya zorladığını açıklamıştır. Haçlı Seferleri döneminde Pisa ile Tunus arasındaki ticari ilişkilerin kaynağının da buradan geldiğini eklemiştir.

2.4.35. et-Tâğîa ve et-Tûğîan

Âşûr bu makalede, insanlara zulmeden ve benzerleri olmayan zalim hükümdarları ele almış, makalenin başında, hükümdarların zulme meyilli bir bireyden geldiğini, adaletsizliğin insanların korkularına ve zorla yönetilmelerine bağlı olduğunu açıklamıştır. Zalim ve zorbanın tanımını ülkeyi yönetme konusunda kendi görüşüne sahip ve her zaman kendini haklı gören olarak yapmıştır.

Âşûr bu makalede, tarih boyunca tiran yöneticilerin kendileriyle aynı fikirde olmayanları ölüm veya hapisle bertaraf ettiklerini açıklamıştır. Tiranın içinde etrafındaki herkesin kendisine komplo kurduğu hissini büyüttüğünü ve çevresindekilerden, ona yakın olanlardan hatta ailesinden bile kurtulmaya çalıştığını belirtmiştir.

Müellif, Arapları birbirinden ayırmaya ve topraklarını ele geçirmeye çalışan Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'in kişiliğini, faaliyetlerini ele almış, onu dönemin tiranı olarak görmüş, Araplar arasında çeşitli sorunlar ve anlaşmazlıklar yaratmak için Irak'ın hususiyetleri ve kaynaklarından yararlandığını söylemiştir. Makalenin sonunda ise Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e karşı yürüttüğü savaştan ve bu savaşta işlenen suçlardan bahsetmiştir.

2.4.36. Müracaat li-Kîtabât Ba‘dı el-Müsteşrikîn el-Muhaddisîn an el-İslâm ve Hadarâtihi

Âşûr bu makalesinde İslâm'ın imajını bozmak için müsteşriklerin (oryantalistlerin) İslam dini ve medeniyetine yönelik suçlamalarını tartışmıştır. Makalenin başında müsteşriklerin İslâm Devleti'nin ilk yıllarında da var olduğunu fakat modern zamanlarda sayılarının önemli ölçüde arttığını belirtmiştir. Müsteşriklerin iki gruba ayrıldığını, bunlardan birinin İslâm hakkındaki gerçekleri ortaya çıkarmak için çalıştıklarını, diğerlerinin ise İslâm imajını bozmak için çaba gösterdiğini açıklamış, İslâm'ı çarpıtmak için Müslümanların bilimlerini ve Arap dilini incelemenin gerekliliğini gören oryantalist hareketin kilise içinde başladığını ifade etmiştir.

Âşûr, İslâm'ın müsteşriklerin ve Kilise'nin saldırısına uğradığı en şiddetli dönemin, Haçlıların Şam'dan çıkarılması nedeniyle Memlûk dönemi olduğunu, bu nedenle Kilise'nin askeri silahlardan başka silahlara yöneldiğini ifade etmiş, kilise tarafından dar İslâm anlayışı ve Memlûk Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu'na duyulan derin nefret üzerine ile müsteşriklerin İslâm imajını bozmaya çalıştığının altını çizmiştir.

2.4.37. el-İslâm ve et-Tâ'rîb

Bu makalede Âşûr, İslâm'ın farklı ülkelerde yayılması sonucu Arap dilinin de yaygınlaştığı hakkında bilgi vermiştir. Afrika ve Avrupa halkları tarafından Arap dilinin zorluğundan muzdarip olduğu ve bu durumun Müslümanları Arapça alanında gramer ve belagat gibi farklı bilimlere yönelttiğini açıklamıştır.

Âşûr makalenin başında, Müslümanların dinlerini yaymak için Arap Yarımadası'ndan çıkmalarından itibaren diğer halkların konuştuğu dillerin engelleriyle karşı karşıya kaldıklarını açıklamıştır. Müsteşriklerin bunu İslâm fetihleri, İslâm'ın yayılması, İslâm'ı ve Müslümanları çarpıtmak için kullandığını da açıklamış, İslâm'ın Mısır'da ve Şam'da halkların iradesiyle yayıldığını ve fatih Müslümanların halka karşı şiddet kullanmadığını deliller göstererek anlatmıştır.

Âşûr, Müslümanların harac vergisi konusunu da ele almış, Müslümanların gayrimüslimlerden aldığı haracın günümüzdeki vergilere benzediğini açıkça

belirtmiştir. Ayrıca, insanların İslâm'ı kabul etmelerinin sebebinin, İslâm'ın insanlık, kardeşlik ve kölele özgürlük verilmesi ilkelerini içermesinden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

İnsanların Arapçayı gönüllü olarak öğrendiklerini, kimsenin onları zorlamadığını dile getiren Âşûr, bu gerçeği bazı Arap dili ve hadis âlimlerinin Arap asıllı olmamalarıyla kanıtlamaya çalışmıştır. Âşûr makalenin sonunda ise Arapların hiç kimseyi dilini veya dinini terk etmeye ve Arapça öğrenmeye ya da İslâm'a girmeye zorlamadığını, aksine insanların İslâm dinini öğrenmek için bu dili kendi istekleriyle öğrendiklerini belirtmiştir.

2.4.38. el-Bahrü'l-Mutavassıt Şiryân li'l-Sekâfe el-İslâmî fi el-Karn er-Râbî el-Hicrî

Müellif bu makalede, hicrî 4. asırda eski kıtalar arası ulaşım noktası olan Akdeniz'in bu açıdan faydalarından bahsetmiş, makalenin başında, eski insanların Akdeniz'den her şekilde yararlanmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Âşûr, büyük medeniyetlerin antik çağlardan beri Akdeniz kıyılarında kurulduğunu açıklamış, bu kapsamda Mısır ve Yunan medeniyetlerini incelemiştir. Onların medeniyet inşasında, savaşlarda ve ticarete Akdeniz'den nasıl yararlandıklarından bahsetmiştir.

İslâm'ın Akdeniz'in birliğini bozmak ve denizleri ele geçirmek için geldiğini söyleyen oryantalistlerin görüşlerini ele almış, İslâm Devleti'nin genişlemesi, Akdeniz üzerindeki hakimiyet ile İslâm medeniyetini hareketinin başladığını ve İslam medeniyetinin Akdeniz üzerinden Avrupa'ya intikal ettiğini ifade etmiştir. Âşûr, medeniyetin Endülüs'ten Avrupa'ya geçişinin yanı sıra Müslümanlar ile Avrupa şehirleri arasındaki ticareti de ele almıştır.

Makalenin sonunda ise Akdeniz'in aynı zamanda kültür aktarımı için de bir geçiş kapısı olduğunu açıklamış, Akdeniz aracılığıyla İslâm ülkelerinin denizle alakaları ve ilim talebelerinin Akdeniz üzerinden bir ülkeden diğerine geçerek ilmî inkişafın yaşandığını ifade etmiştir.

2.4.39. Bâdı Edvâ Cedfide alâ el-Müverrih Ahmed İbn Ali el-Makrîzî

Bu makalede Mısır'ın büyük tarihçilerinden el-Makrîzî'nin kökeni, hayatı ve eserlerinden bahsedilmiştir. Müellif, el-Makrîzî'nin birçok eleştiriye maruz kaldığını, fakat eserlerinin Memlûk Devleti'nin tarihi konusunda en sağlam kaynaklar arasında olduğu ifade etmiştir.

Âşûr, makalenin başında Memlûkler devrini kültür, bilim ve âlimlere olan ilginin arttığı bir dönem olarak tanımlamış, dolayısıyla Kahire'de pek çok âlim ve tarihçinin yaşadığını dile getirmiştir. Ardından el-Makrîzî hakkında bilgi vermeye başlamış, onun atalarının Baalbek'ten Kahire'ye geldiğini, Kahire'de bir mahallede doğup büyüdüğünü ve yetiştirilmesini anlatarak el-Makrîzî'nin zamanının bir grup kıdemli âliminden ders aldığı için dinî ve ilmî yönden donanımlı olduğunu kaydetmiştir. el-Makrîzî'nin ilim tahsilini bitirdikten sonra, özellikle Memlûkler döneminde tarih ilminin birincil ve önemli kaynakları arasında sayılan eserler kaleme almaya başladığını belirtmiştir. Müellif, el-Makrîzî'nin yazdığı tüm eserlerin önemini belirtmiş ve onun al-Makrîzî'nin birçok eleştiriye maruz kaldığını fakat eserlerinin Memlûk Devleti tarihi alanında en iyi kaynakları arasında olduğunu ifade etmiştir.

2.4.40. İbn Asâkir ve el-Mücteme' ed-Dımaşkî fî Asrihi

Bu makalede tarihçi İbn Asâkir'in hayatı, hadis ve tarih alanında kaleme aldığı eserler bahis konusu edilmiştir. Âşûr makalenin başında, İbn Asâkir'in döneminin tarihçileri arasındaki yerini ve hadis alanındaki kitaplarının yanında tarih kitaplarıyla da meşhur olduğunu açıklamıştır. Zira İbn Asâkir'in hadis âlimi olduğu için hadisleri ezberlediğini, bu durumun onun tarih yazımını etkilediğini, dolayısıyla İbn Asâkir'in hadis yazdığı şekilde, tarih yazımında da hassas davrandığını belirtmiştir.

Âşûr, Suriye'nin başkenti Şam hakkında kaleme alınan en önemli tarihi kitaplardan biri olan İbn Asâkir'in "Şam Tarihi" adlı eserini incelemiş ve bunun en güvenilir kaynaklar arasında olduğunu ifade etmiştir. Makalenin sonunda ise onun Şam tarihini yazdığı dönem hakkında pek çok olaya temas ettiğini ve bunun için sadece İbn Asâkir'in kitabına güvenmenin mümkün olduğunu da açıkça belirtmiştir.

2.4.41. el-Mücteme‘ el-İslâmî fî Bilâd eş-Şam alâ Asr el-Hurûb es-Sâlibiyye

Bu makalede Âşûr, Haçlı Seferleri döneminde Bilâdüşşam halkının sosyal faaliyetlerini ele almış, Şam’daki dini günler, düğünler ve sosyal tesisleri anlatmıştır.

Âşûr makalenin başında, Haçlılar döneminde Şam’da yaşamın sadece savaşıardan ibaret olmadığını, halkın sosyal yaşamına devam ettiğini dile getirmiştir. İnsanların Şam’ın Haçlılar ve Müslümanlar arasında bir savaş alanı olduğuna inanmasının nedeninin tarih kitaplarının savaşa odaklanması olduğunu ifade etmiştir. Ardından Şam halkının kutlamalarından bahsetmiştir. Bu kutlamalardan ilkinin Şam halkının her yerde kendi yöntemleriyle kutladığı dini bayramlar yani Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı olduğunu belirtmiştir. Âşûr, ayrıca Şam halkı için ikinci önemli kutlamanın, herkesin bir araya geldiği evlilik törenleri olduğunu açıklamıştır. Haçlı Seferleri döneminde Şam’da önemli tesislerin inşa edildiğini ve bunlar arasında en önemli ve en büyük yapıların hastaneler olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde yaşanan savaşlar sebebiyle hastalıkların yayıldığı, bu durumun Şam’da tıp bilgisi ve öğretimine olan ilgiyi arttırdığı çıkarımında bulunmuştur. Âşûr makalenin sonunda ise Haçlı Seferleri döneminde Şam toplumunda kabilecilik anlayışının yaygın olduğundan bahsetmiştir.

2.4.42. el-Mücteme‘ eş-Şâmî fî el-Asr el-Osmanî Beyne el-Usûr el-Vustâ ve el-Hadise

Âşûr bu makalede, Osmanlı İmparatorluğu’nun idaresi altındaki Şam toplumunun durumuna dair bilgi vermiştir. Makalenin başında, Memlûklerin son dönemlerinde Şam’ın yaşadığı ekonomik çöküşü ele almıştır. Bu dönemdeki ekonomik krizin yanı sıra Memlûklerde görülen yozlaşma nedeniyle Şam’da ahlakî değerlerin de bundan etkilendiği ve ticarete dolandırıcılığın yaygınlaştığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Osmanlılar’ın Şam’a gelişinden önce şehirde ekonomik ve ahlaki durumunun çok kötü olduğunu, Şam halkının mezhepsel eğilimler ve kabileler arasındaki çatışmalarla parçalandığını ortaya koymuştur. Osmanlıların Memlûklere karşı kazandığı Mercidâbık Savaşı ile beraber Şam’da Osmanlı hâkimiyeti döneminin başladığını açıklamıştır.

Âşûr, Osmanlı yönetiminin Memlûkler tarafından kurulan temeller üzerinde varlığını sürdürdüğünü belirtmiş, ayrıca Osmanlı yönetiminin, ıkta şeklinde toprak dağıttığını ve Memlûkler döneminden kalan ceza hukukunu devam ettirdiği hakkında da bilgi vermiştir. Bununla birlikte Âşûr, makalesinin sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Şam medeniyetine çok fazla katkı sağlamadığını da ifade etmiş ve Şam'daki yerel hükümdarların Osmanlı Devleti için tehlike unsuru olduklarını belirtmiştir.

2.4.43. Medînetü'l-Kuds fî Asr Selâtin el-Memâlik

Bu makalede, Memlûkler döneminde Kudüs şehri hakkında bilgi verilmiştir. Memlûklerin Kudüs şehri Haçlılar ve Moğollardan koruduklarını belirtmiş, Kudüs şehrinin eski çağlardan beri Müslümanlar için özel bir öneme sahip olduğunu ve Haçlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra öneminin arttığı ifade edilmiştir. Memlûkler Şam ve Kudüs'te Haçlıların varlığına son vermişler, bu nedenle Kudüslülerin Memlûklere olan bağlılıkları güçlenmiştir.

Âşûr, Memlûklerin Kudüs siyasetini üç başlık altında özetlemiştir. İlki Kudüs şehrini geri alma, Haçlıların kalıntılarını silme ve şehre İslâm ruhunu yeniden kazandırma, ikinci başlık Kudüs şehrinin yeniden inşası, dinî tesislerin, mescitlerin inşası ve Mescid-i Aksa ile Kubbetü's-Sahra'nın bazı bölümlerinin tamiri ve yeniden inşası olmuştur. Üçüncüsü ilmin, özellikle de dinî ilimler ve âlimlerin Kudüs şehrinde yaygınlaştırılmasıdır. Müellif makalenin sonunda Memlûklerin Kudüs'teki politikalarının kendi hâkimiyetleri açısından faydalı olduğunu belirtmiştir.

2.4.44. Mekânât el-İslâm fî Berâmîc Külliyyât et-Tıb fî Câmiatina

Bu çalışmada Âşûr, İslâm'ın tıp fakültelerindeki öğrenciler üzerindeki etkisini ve Mısır'daki tıp uygulamalarını, tıp öğrencilerinin insan ruhunu korumaya çağıran dini metinleri öğrendiklerini ve işlerinde bunları uyguladıklarını anlatmıştır. Âşûr, Emevîlerde tıbbın çok az ilerleme kaydettiğini, Abbasîler döneminde ise çok fazla ilacın, tedavinin keşfi ve birçok hastanenin inşa edildiğini, tıbbın ilerleyip zirveye ulaşmasından bahsetmiştir.

Âşûr makalenin sonunda ise, doktorların uyması gereken şartların; hastanın kutsallığına riayet etmesi, sırlarını açıklamaması, hastalığın teşhisinde doğruluğun araması ve yanlış ilaç verilmemesi olduğu konularına açıklık getirmiştir.

2.4.45. et-Tıbb el-İslâmî fî el-Cemâatü'l-Ûrûbâî fî Fecri Asr en-Nahda

Müellif bu makalede, Kilise'nin tedaviye ve ilaca başvurmama yönündeki emirleri nedeniyle Ortaçağ'da Avrupa ülkelerinde tıbbın çok ihmal edildiğini açıklamış, tıp ilmi kitaplarının Endülüs ve Haçlı Seferleri aracılığıyla Avrupa üniversitelerine naklini ele almıştır. Endülüs'ün Haçlıların elinde geçmesinin ardından, bütün tıbbi kitapların Avrupa üniversitelerine aktarıldığını açıklamış, Avrupalıların İslam tıbbının ileri düzeyde olmasından dolayı hayrete düştüğünden ve Avrupa üniversitelerinde tıp derslerinin verilmeye başladığından bahsetmiştir. Makalenin sonunda ise Rönesans döneminde Avrupa tıbbının Müslümanlardan aktarıldığını ifade etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SAİD ABDÜLFETTÂH ÂŞÛR'UN TARİHÇİLİĞİ VE TARİH BİLİMİNE KATKILARI

Bu bölümde Memlûkler döneminin, fikrî, siyasî, sosyal ve ekonomik alandaki birçok meseleleri üzerine önemli tespitlerde bulunan, aynı zamanda Haçlı Seferleri tarihi ile ilgilenen Saîd Abdülfettâh Âşûr'un, bir tarihçi olarak bilimsel kişiliği üzerinde durulmuştur.

3.1. Dr. Saîd Âşûr'dan Önce Mısır'da Tarihçilik

Saîd Âşûr tarih alanındaki eserlerini yazmadan önce Mısır'daki tarih Avrupa modern tarihidir. O dönemki tarihin İngiltere ve Fransa'nın kahramanlıkları etrafında döndüğü söylenmelidir.

Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade, Mısır'da var olan bu tarih modelini değiştirmek istediği için öğrencisi Saîd Âşûr'u Haçlı Seferleri ile Eyyûbî ve Memlûk devletlerinin tarihini araştırmaya yönlendirmiştir.

Âşûr ve Haçlı Seferleri üzerine araştırmalarından önce, Mısırlı tarihçilerin görüşleri, Haçlı Seferleri tarihine Avrupalıların yaklaşımına göre şekillenmiştir. Avrupalılara göre Haçlı Seferleri, esasında dini sebeplerle başlamıştır. Mısırlı tarihçiler Haçlı Seferlerinin asıl sebebinin dini olduğunu ve Memlûk Devleti'nin katkılarının sıradan olduğunu savunmaya devam etmişlerdir. Mısır'da tarih yazımı, Âşûr'un Haçlı Seferleri ve Memlûklere karşı tarihsel bakışı değiştirene kadar bu mesele üzerinde şekillenmiştir. Âşûr, Mısırlı tarihçilerin Eyyûbiler, Memlûkler ve özellikle de Haçlı Seferleri'ne karşı genel bakış açısını değiştirmiş ve bu seferlerin asıl sebebinin dini değil ekonomik olduğunu açıklamıştır.

Âşûr'un kitapları ve makaleleri, tarihi gerçekleri tarihçilere ulaştıran kanıtlar içerdiği için Mısır Tarih Kurumu tarafından onaylanmıştır. Müellifin kitap ve

makalelerinin Tarih Kurumu tarafından onaylanmasından sonra Mısır'daki ve yurtdışındaki birçok tarihçi onun çalışmalarını güvenilir olarak görmeye başlamıştır.

3.2. Tarih Anlayışı

Âşûr'a göre tarih, geçmişin, geleceğin ve bugünün ilmidir. Tarih büyük bir okuldur. Geçmişten yararlanılarak ve bugünkü sıkıntılar ile meselelerle yüzleşilerek ferd ve toplum hayatında daha iyi bir gelecek planlanabilir. Çünkü geçmişte cereyan eden olayları inceleyen tarih ilmi, günümüze nasıl geldiğimizi de anlatır. Âşûr, tarih ilminde umulan faydanın sağlanabilmesi için bu ilmin gereği gibi anlaşılması gerektiğini bunun için de tarihin doğru bir tanımının yapılmasının lüzumlu olduğunu belirtmiştir. Âşûr'a göre tarih; sadece geçmiş dönemde meydana gelen bütün olayları yer ve zaman göstererek anlatan bir bilim dalı değildir. Âşûr, tarih ilminin en önemli özelliğinin milletlerin geçmişteki tecrübelerini tespit etmek ve bu tecrübeleri aktarmak olduğunu; tarihi bu yönü ile milletleri, toplumları tanıma ve nasıl olduğunu bilme ilmi olarak da tanımlamıştır. Âşûr, "Ve'lil Tarih'i-Târih" adlı eserinde belirttiği üzere tarihi, belli bir düşünce sistemine sahip olan tarihçinin elindeki tarihi malzemeleri, bilgi ve belgeleri kültürel kalıplara göre değerlendirmesi olarak görmüştür.

3.3. Tarihçinin Görevleri

Âşûr, bir tarihçinin sahip olması gereken özellikler hakkında şunları söylemiştir:

"Tarihçinin sahip olması gereken en temel ve önemli özellik tam bir güvenilirlik, doğruluk ve tarafsızlıktır. Milliyet, inanç bu cümleden olarak din ve şahis görüşlerine dayanıp herhangi bir tarafı tutmama ya da belirli bir kesime ayrıcalık tanımamaktır. Tarihçinin güvenilir bir kişi olması gereklidir. Tarihle ilgilenen kişi, kendisinin âdil olduğuna inanan ve öyle davranan bir hâkim gibi olmalıdır. İnsanlar arasında adaletle hükmeden ve kararlarında herhangi bir tarafa ayrıcalık tanımayan -yaltaklanmayan-, iltifat etmeyen veya herhangi bir tarafa meyil etmeyen bir kişi olmalıdır. Tarihçinin ilk ve son hedefi 'tarihi gerçek' olmalıdır".¹

---

¹ Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman'a Armağan, ed. E.Semih Yalçın-A. Çetin, Ankara 2003.

Âşûr'a göre tarihçinin yerine getirmesi gereken görevler vardır: Anekdotal halinde edindiği çeşitli olayları tasnif etmek, aralarında ilgi kurmak, yanlış nakilleri ve olayların yerlerini belirlemek, zaman içerisinde bunların akışını takip etmek. Âşûr tarihçinin, kaynakları ne kadar iyi okur, eleştirir ve onlardan ne kadar usulüne uygun bir biçimde istifade eder, olaylar hakkında ne kadar çok malumat elde ederse o ölçüde daha iyi neticeler elde edebileceği düşüncesindedir. Âşûr'a göre tarihçi geçmişi ne kadar doğru, şümullü öğrenirse incelemekte olduğu toplumu ve milleti de o nispette iyi tanıma imkânı elde eder. Toplumlara sağlıklı bir gelecek hazırlama, emin bir istikamet verme ve yanlışları sezip tedbir almanın tarihçinin görevi olduğunu da ifade etmiştir.

Âşûr, tarihin coğrafya ile ilgisi olduğundan hareketle tarihçinin coğrafyadan yararlanması gerektiğini belirtmiş, tarihçinin yapmaması gerekenleri; incelenen konuda kaynak yetersizliği, şahsî davranma, menfaat ve kin gütme, ekonomik çıkar ve duygular ile bilimsellikten uzaklaşma olarak sıralamıştır.

3.4. Tarihçinin Kaynakları

Âşûr, tarihçi için bir dönemde yazılan bütün eserlerin o devrin kültürü, medeniyeti, coğrafya ve nüfus hakkında vazgeçilmez kaynaklar olduğunu düşünmektedir. Tarihçi de birincil kaynaklara güvenmeli ve başka ülkelerde olan kaynakları da araştırmalıdır.

Tarihin objektifliği konusunda ise müellife göre tarihçi, herhangi bir tarihi olay hakkında belirli bir fikri benimsememelidir. Çünkü kaynakları okumak ve araştırılan çağın ruhunu yaşamak tarihçinin görevidir. İnsan, gruplara ve dinlere mensup bir varlık olmasına rağmen, tarihçi, tarihi olayları inançlarına veya milliyetine göre sınıflandırmamalıdır.

3.5. Tarih Metodu

Âşûr, elli yılı aşkın bir süre boyunca tarih ilmine hizmet vermiş bir ilim adamı olarak tarihe belli bir metotla yaklaşmış ve çalışmalarını bu metotla tamamlamıştır. Tarih bütünlük arz ettiğinden olayların sosyal, siyasi ve diğer yönlerinin birbirine

olan paralellliğini Saîd Abdülfettâh Âşûr'un eserlerinde görmemiz mümkündür. Olayları bağlantılı olarak değerlendirmesine müşahhas örnek olarak el-Seyyid el-Bedevî Şeyh'yi incelemesini gösterebiliriz. Âşûr'un el-Seyyid el-Bedevî Şeyh hakkındaki incelemelerinde el-Seyyid el-Bedevî Şeyh'nin yalnız edebi ve tasavvufi bir boyutu olmayıp; aynı zamanda devrinin siyasî olaylarına bakış açısını dile getiren bir eser olduğunu ortaya koyması ilim dünyasına bambaşka bir bakış açısı ile bakma anlayışını kazandırmıştır. Muntazam ve hacimli bir kütüphanesi olan Âşûr, yüzlerce el yazması eseri incelemiştir. Mısır'da Haçlı Seferleri ve Memlûk kaynakları üzerinde çalışan birkaç isimden biri olmuştur.

3.6. Fişleme Metodu

Tarih araştırmacılarının en çok yararlandığı metodolojik yöntem fişleme tekniğidir. Âşûr da bu usulle çalışmalarını yürütmüştür. Hacimli bir kütüphanesi olan Âşûr'un bütün fişleme metodları kütüphanesinde bulunmaktadır.²

3.7. El Yazması Defterler

Âşûr, el yazmalarını okuma ve araştırmaya öncelik vermiştir. Bunları, tarihin birincil kaynağı olarak kabul etmiştir. el-Makrîzî'nin el yazmaları da dâhil olmak üzere Âşûr tarafından okunan ve üzerinde çalışılan birçok el yazması bulunmaktadır. Bu çalışmalar için Mısır'da ve yurtdışında birçok kütüphaneye gitmiştir. Âşûr'un bir el yazmasından sadece bir sayfa okumak için bir yıl boyunca zaman harcadığı oğlu tarafından belirtilmiştir.³

3.8. Memlûk Devleti'nin Mısır, Türk ve Dünya Tarihleri Bakımından Önemi

Müellife göre Memlûkler dönemi Mısır tarihinin en önemli ve kritik devirlerinden birisini oluşturmaktadır. Memlûk Devleti'nin kendine has ve belirli bir yapısı vardır. İlk defa İslam ve Arap unsurunun dışında yöneticileri Memlûklerden oluşan bir haneden kurulmuştur. Bundan önce Memlûklerin nufûzu Abbâsî sarayında

---

² Saîd Abdülfettâh Âşûr'un oğlu Eymen Bey ile yapmış olduğumuz mülakat.

³ Saîd Abdülfettâh Âşûr'un oğlu Eymen Bey ile yapmış olduğumuz mülakat.

da görülmüştür. Ancak bu, kişilerle ve küçük bir grupla sınırlı bir nüfuzdu. Lakin bu kez Memlûk topluluğu bir ülke (Mısır) ve halkına hâkim olmuşlardır. Bunun yanında Suriye ve halkına da hâkim durumda idiler. Memlûkler İslam'ı nisbeten İslamı geç kabul etmişlerdir. Bunun için din ve dine dayalı hamasi duygularla alâkaları çok açık ve belirgin bir surette olması bu devrin önemli bir hususiyetidir.

3.9. Memlûk Tarihi Çalışan Bir Kişinin Karşılaşacağı Zorluklar

Âşûr'a göre Memlûk tarihçiliğinin karşısında bulunan zorluklar az değildir. Eğer geçmişe bugünün gözüyle değil de geçmişin gözüyle bakarsak ilk karşılaşılabilecek mesele Memlûklerin farklı unsurlardan oluşan bir topluluk olmalarıdır. Zira onlar çocukluklarında hür olmayan köle kimselerdi. Bu bir meseledir. Bundan sonra Memlûkler dönemi istikrarlı olmayıp karışıklık bir devirdir. Ayrıca Moğollar ve daha sonra da Osmanlılar gibi yeni güçler sahneye çıkmaya başlamış ve Memlûk sultanlarının bu güçlerle karşılaşması gerekmiştir.

3.10. Âşûr'un Türk Tarihi ve Tarihçileri Hakkında Görüşü

Âşûr'a göre Türk tarihi, İslam ümmetinin tarihinde çok müstesna bir yere sahiptir. Türkler yaklaşık 5\11. asırda nispeten geç bir dönemde İslamı kabul etmişlerdi. Arap unsurun zayıfladığı bir devirde Türkler yeni bir inanç ve din olarak İslamı kabul etmişler, İslama çok büyük bir bağlılık ve hamasetle sarılmışlar ve bu dinin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir. Türk unsurunun önemi ilk olarak Haçlıları hezimete uğratmaları ve onları İslam coğrafyasından kovmalarından kaynaklanmaktadır. Selahaddin Eyyûbî'nin bütün emirleri Araplardan değil, Türkler, Türkmenler ve Kürtlerden oluşmaktaydı. Bunların hepsi yekvücut bir yapı oluşturuyorlardı. İslam'ın savunulmasında, İslam devletinin hizmetinde, İslam tarihinde, Arap unsurunun durakladığı ve gerilediği bir devirde Türkler müstesna bir öneme sahip olmuşlardır. Biz burada Arap unsurunun rolünü küçümsemiyoruz, çünkü Araplar İslam risaletini getirmiş ve İslamı tebliğ etmiş olmanın şerefini taşımaktadırlar. Onlar Basra Körfezi'nden Atlas Okyanusu'na kadar büyük bir İslam devleti kurmuşlardır. Ancak bundan sonra güçleri azalmış, dinlemeye ve sükûnete muhtaç hâle gelmişlerdir. Bu sırada Türkler sahneye çıkmışlar. Kur'an'da geçen

‘Müslümanlar kardeştir’ hükmünce Arap kardeşlerinin yerini almışlardır. İslam’ın varlığı ve ümmetin korunması işini sırtlanmışlar ve düşmanlara karşı sınırlarını kuvvetlendirmişlerdir. ⁴

3.11. Türk ve Mısır Tarihçileri Arasında Yapılabilecek Ortak Çalışmalar

Âşûr’un bu konudaki görüşleri şöyledir: “Türkiye’deki Türk tarihçi kardeşlerimizin genel olarak tarih ve özel olarak İslam ve Avrupa tarihinde büyük ve etkin rolleri var. Burada Mısırlı ve Türk tarihçiler arasında ilişkilerin daha güçlü olmasının önündeki en önemli meselelerin ilk sırasında dil problemi gelmektedir. Fikir, duygu, anlayış var ancak ben meselenin dil meselesi olduğunu düşünüyorum. Birgün bir dil üzerinde anlaşır veya ortak bir dil bulur ve yakınlaşırsak burada daha çok anlaşmak ve işbirliği yapmak mümkün olabilecektir. Türkiye, Arap dünyası ve İslam âleminin müşterek çalışmaları için ortak bir dil bulunması yönüne gidilmesi ve bunun ilim sahasında kullanılması gerekmektedir.” ⁵

3.12. Tarihe Katkıları

Âşûr, ilim için elli yılı aşkın bir mesai harcamıştır. Özellikle Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti tarihçiliğine getirmiş olduğu yenilikler önemlidir. Büyük kalemlerden Âşûr’un çalışmalarının ilmi niteliğinin seviyesinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Onun Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti’nin kuruluşunu anlamamıza önemli katkılar sağladığı şüphesizdir.

Memlûk tarihi mütehasıslarından olan Ghazwan Yagh da Saîd Abdülfettâh Âşûr’u takdir edenler arasında yer alır. Âşûr ilmi ile amel etmiş; Memlûkler zamanındaki şairlerin, ilim ve fikir adamlarının eserleri daha çok el yazması halinde bulunduğu için, Memlûk kültür muhitinde te’lif edilmiş olan çeşitli türdeki eserleri tespit, tavsif ve tasnif etmeye yönelmiştir. Bu amaçla öncelikle Mısır’da el yazması

---

⁴ Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman’a Armağan, s. 233.

⁵ Prof. Dr. Kâzım Yaşar Koprıman’a Armağan, s. 233.

eser ihtiva eden bütün kütüphaneleri taramış ve Memlûkler zamanında Mısır'da telif edilen eserleri tespate çalışmıştır.

Âşûr'un, Mısır'da Memlûk toplum hayatı, eserleri, faaliyetleri 1955 yılında "el-Mücteme' el-Mısri fi Asr Salâtin el-Memalik 1250-1517" adı ile doktora tezine konu olmuştur. Memlûk Devleti'nin karanlıkta kalan gerçek kimliğini teşhis etmiştir. Memlûkler zamanında yazılmış ana kaynaklardan yararlanmak suretiyle Mısır ve Bilâdüşşam'ın siyasî, iktisadî, sosyal ve dinî açıdan birçok yönden aydınlatılmasını sağlamıştır.

Âşûr'un tarih alanındaki katkısı sadece kitapları ve araştırmalarıyla sınırlı kalmamış ve belki de en önemli olarak tarihle ilgilenen birçok öğrenciyi yönlendirici bir rol oynamıştır. Onun sayesinde Mısır'da tarih bölümlerinden çok sayıda öğrenci mezun olmuş, Haçlılar ve Memlûk tarihine dair birçok çalışma yapmışlardır.

Âşûr'un öğrencileri arasında Dr. Affâf Seyyid Muhammed Sabre ve Dr. Kâsım Abduh Kâsım da bulunmaktadır. Affâf Seyyid Muhammed Sabre, Âşûr'un danışmanlığında Memlûk tarihine üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Daha sonra İngiltere'ye giderek burada yine Memlûk Devleti üzerine doktora tezini tamamlamıştır. Mısır'a döndükten sonra el-Ezher Üniversitesi'ne profesör olarak atanmış ve Âşûr'un gözetiminde Memlûk Devleti ve Haçlı seferleri hakkında birkaç kitap yazmıştır. Afaf, Memlûk Devleti ve Haçlı Seferleri tarihinden yararlanan birçok kitap ve makaleye katkıda bulunmuştur. Onun en önemli eseri, 1985 yılında bazı bölümlerini Saîd Âşûr'a danışarak hazırladığı "Oryantalistler ve Medeniyet Sorunları" adlı kitabıdır.

Dr. Kâsım Abduh Kâsım ise Mısır'da, tarih öğrencileri için güvenilir olan birçok önemli tarih kitabı yazmıştır. Dr. Kâsım Abduh Kâsım, yüksek lisans ve doktora aşamalarında Saîd Âşûr ile çalışmış, kitap ve makalelerinde onun yaklaşımı benimsemiştir. Memlûkler ve Haçlı Seferleri hakkında birçok kitap yazmış olup, bunların en önemlilerinden biri de, Saîd Âşûr ile birlikte kaleme aldığı "Birinci Haçlı Seferi" adlı eserdir.

SONUÇ

Saîd Abdülfettâh Âşûr ömrü sıkıntılarla geçmiş bir cevherdir. Ağır yaşam koşullarına rağmen genç yaşında ilimle ilgilenmiş ve tarihin karanlıkta kalan pek çok noktasını aydınlatmıştır. Âşûr, masa başı tarihçiliği yapmamış, tarih ile ilgili hususların birinci elden kaynağına inmiş, çalıştığı konulara dair bütün tespitlerini birinci elden kaynaklardan elde etmiştir. Üniversiteden mezun olduktan sonra hocası Prof. Dr. Muhammed Mustafa Ziyade'nin desteği ile el yazması eserler üzerinde çalışmıştır. Mısır'da el yazması eserlerin bulunduğu bütün kütüphaneler, hatta komşu ülkelerdeki yazma eser kütüphanelerinde araştırmalar yapmıştır. Evinde bulunan hacimli kütüphanesinde hâlâ bütün çalışmaları mevcut durumdadır.

Âşûr'un kitapları ve makaleleri genel olarak Haçlı Seferleri, Memlûk Devleti ve bu dönemlerdeki fikrî hareketler üzerinedir. Haçlı Seferleri ve Memlûk Devleti ile meşguliyeti elli yılı aşmıştır. Bu meşguliyeti neticesinde devrin tarihi bir nebze de olsa aydınlatılmıştır. Zira bilinen bir gerçek vardır ki o da: Mısır ve Şam tarihinin en karanlık devirlerinden biri Haçlı Seferleri dönemidir. Âşûr bu devrin bu denli karanlık kalmasını o dönemde eser yazılmamasına bağlamamıştır. Özellikle Memlûkler döneminde telif edilen eserlerin kasıtlı olarak unutturulmaya çalışıldığını ve devrin otoritesinin yasaklarına maruz kaldığını dile getirmiştir. Ortaçağ tarihi, bilhassa Haçlı Seferleri ve Memlûk tarihi çalışanların dönemin bilim dilini biliyor olması ilmî değere sahip eserler ortaya koymaları açısından büyük önemi haizdir. Araştırmaların sıhhat ve salahiyeti açısından var olması gereken bu durum Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'u özgün kılmıştır. Zira Âşûr, İngilizce ve Fransızca'yı yazma derecesinde kullanabilecek kadar ileri seviyede bilmektedir. Dolayısıyla araştırmalarında bu dillerden gerektiği gibi faydalanabilmiştir.

Sonuç itibarı ile bu çalışmada; Haçlı Seferleri ve Memlûk tarihinin henüz tam olarak açığa kavuşmamış yerli kaynaklarını detaylarıyla inceleyen, Türkiye'deki tarihçiler tarafından da tanınan, eserleri dikkatle incelenen, Türkçe literatürde adı

sıklıkla zikredilen ve çok geniş bir müktesebata sahip olan Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un biyografisi müstakil bir şekilde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Kaynaklar

İBN ŞEDDÂD, Ebü'l-Mehâsim (Ebü'l-İzz) Bahâüddîn Yûsuf b. Râfi' b. Temîm el-Mevsilî el-Halebî, *en-Nevâdirü's-sultâniyye* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire: Maktabat el-Hanigi, 1964.

İBN ŞEDDÂD, Ebü'l-Mehâsim (Ebü'l-İzz) Bahâüddîn Yûsuf b. Râfi' b. Temîm el-Mevsilî el-Halebî, *el-Alâku'l-hatîre fî Zikr Ümerâ'i'Şam Ve'l-Cezîre* (nşr. Sâmi ed-Dehhân), Dimaşk: el-Ma'hedü'l-Fransiyye li'd-Dirâsâti'l-Arabiyye bi-Dimaşk, 1963.

SÂLİMÎ, Ebü Muhammed Nûruddîn Abdullâh b. Hamîd (Humeyd) b. Sellûm es-Sâlimî, *Tuhfetü'l-a'yân bi-sîreti ehli 'Umân*, Kahire: Matbaat el-Şebab, 1350.

İBNÜ'D-DEVÂDÂRÎ, Seyfüddîn Ebü Bekr b. Abdillâh b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenz ed-Dürer ve Câmi el-Gurer*, (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), 7. Cüz, Kahire, 1987.

İBN DOKMAK, Sârimüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Aydemir el-Alâi el-Mısırî, *el-Cevherü's-Semîn fî Siyer el-Hulefâ ve el-Mulûk ve es-Selâtin*, (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire, 1982.

NÜVEYRÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî, *Nihâyet el-Ereb fî Funûn el-Edeb li'n-Nuveryrî*, (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire, 1991.

MAKRÎZÎ, Ebü Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed, *es-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, (nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde, Saîd Abdülfettâh Âşûr), 1-4 Ciltler, Kahire, 1.

YAHYÂ b. HÜSEYİN es-SAN'ÂNÎ, Yahyâ b. el-Hüseyn b. el-Mansûr-Billâh el-Kâsım b. Muhammed el-Hasenî es-San'ânî el-Yemenî, *Gayetü'l-Emânî fî Ahbâri'l-Kutri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire, 1968.

Araştırmalar

Ahmed, Ali, Naima Badi, *Saîd Âşûr İlahî Fi Aidî Miladîh al-Sabâin*, Kahire, 2002, B.1.

Amin, Macdi Abdu Favzy Muhammed, *el-Mücteme' el-Mısrî fî Adab el-Asr el-Memlûki el-Aval*, İskenderiye: Mektebetü Tarih ve Asar Devlet el-Memalik, 1982.

Âvad, Muhemmed Munis, “Prof. Dr. Saîd Âşûr (1922-2009) Müarihan Li al-Hurup as-Salibiyye”, *Mecelletü Bühûsi's-Şarki'l-Avsat*, S. 46, ss. 1-34, Kahire, 2016.

Bin Abas, Şavî Bin Ali, *Husn el-Manakib el-Sirrih el-Muntazâ min el-Sirat el-Zahirî*, Riyad: Maktabat el-Riyad, 1989.

Bahr, Raşid, *el-Karyatu'l Mısrıyye fî Asr Salatîni'l-Memâlik*, Kahire: el-Hayah el-Mısrıyye el-Amat'l-Kitap, Kahire 1999.

Birin, Hanry, *Tarih Ūrûbâ fî el-Usûr el-Vustâ*, (çev. Dr. Atia el-Kusye), Kahire: el-Heyetü'l-Mısrıyye li'l-Kitap, 1996.

el-Arusy, Muhammed el-Matvî, *el-Hurûbu's-Salibiyye Fî el-Maşrik ve el-Mağrib*, Tunus: Dârui'l-Ğarb el-İslami, 1982.

el-Babi, Hamday, *el-Kütüb el-Lati Leha Âlaka bi Ūrûbâ*, Kahire: Dâru'l-Kütüb, 2017.

el-Mala, Ahmed Ali, *Âsar el-Ulamâ el-Müslimin fî el-Hadaratu'l- Ūrûbâyye*, Suriye: Matbaat Dârui'l-Fikir, 1981.

el-Merhubye, Âmer Ali, *Uman Kable ve Bad el-İslam*, İskenderiye: Maktabat el-İskenderiye, 1976.

el-Salabbi, Ali Muhammed, *Selâhaddin el-Eyyûbî*, Lübnan: Dâru'l-Mârifa, 2008.

el-Nager, Amir, *el-Turuk el-Sufîâ fî Mısr*, Kahire: Matbat Dâru'l-Mârif, 2000.

Lila Selim Şatila, *Nizam el-Talim fî Madint el-Kahire fî Ahd el-Memâlik el-Bahriyye*, Kahire: Maktabatu'l Arabiyye el-Tarihi, 2003.

Mahmud, Abdülhalim, *es-Seyyîd Ahmed el-Bedevî*, Kahire: Matbat Dâru'l-Mârif, 1980.

Osman, Ahmed, *Tarih Kıbrıs Cazirat el-Camâl ve el-Alam Munzu'l-Kıdam ve ile el-Yum*, Kahire: Maktabat Tarih ve Asar Devlet el-Memâlik, 1997.

Rafi, Sahir, *El-Zâhir Baybars*, Kahire: Maktabat Dâru'l-Sakafa el-Mısıryye, 2013.

Surur, Muhammed Camâleddin, *ez-Zâhir Baybars ve Hadarat Mısır fî Asrihi*, Kahire: Maktabat Dâru'l-Kutup el-Mısıryye, 1938.

Yagh, Ghazwan, *Ehemmü el-Kütüb fî Asr el-Memâlik*, Kahire: Dâru'l-Kitab, 2015.

Yusuf, Güzif Nasim, *Neşât el-Câmiât fî el-Usûr el-Vustâ*, İskenderiye: Dâru'n-Nahdatu'l-Arabiyye, 1981.

Celal, Ali, Nabza An el-Müverrih Saîd Âşûr, Lisans Tezi, Kahire Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kahire 2019.

Yalçın, E.Semih, Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopruman'a Armağan, Ankara 2003 .

Saîd Abdülfettâh Âşûr'un Eserleri

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Kıbrıs ve el-Hurûbu's-Salîbiyye*, Kahire: el-Maktabatu el-Mısıryye el-Âma, 1949.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *el-Mücteme' el-Mısri fî Asr Salâtin el-Memâlik*, Kahire: Matbat Dâru'l-nûha, 1955.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Tarih Ehli Uman*, Kahire: Maktabat el-İskenderiye, 1960.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *ez-Zâhir Baybars*, Kahire: Maktabat Dâru'l-Sakafa el-Mısıryye, 1962.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Edvâ Cedîde alâ el-Hurûbu's-Salibiyye*, Kahire: Maktabat Dâru'l-Sakafa el-Mısıryye, 1964.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *el-Medeniyetü'l-İslâmiyye ve Âsârûha fî el-Hadârât el-Ûrûbâi*, Kahire: Dâru'n-Nahdatu'l-Arabiyye, 1964.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Tarih Ûrûbâ fî el-Usûr el-Vustâ*, İskenderiye: Maktabat el-İskenderiye, İskenderiye, 1966.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *en-Nâsır Selâhaddin*, Kahire: el-Maktabt el-Sakafiyye, 1968.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Mısr fî Asr Devleti el-Memâlik el-Bahriyye*, Kahire: Maktabat Dâru'n-Nahdatu'l-Arabiyye-Mısıryye, 1968.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Tarihu'l Alâkât Beyne's-Şark ve el-Garb fî el-Usûr el-Vustâ*, 2 Cilt, Kahire: el-Maktabat'u'l Arabyye el-Tarihi, 1969.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *el-Câmiâtü'l-Ûrûbâ fî el-Usûr el-Vustâ*, Kahire: Matbat el-Bardi, 1970.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *el-Harekât es-Salibiyye Safha Müşerrîfe fî Tarih el-Cihadü'l-İslâmî fî el-Usûr el-Vustâ*, Kahire: el-Maktabatu'l Arabiyye el-Tarihi, 1972.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *el-Eyyûbiyyin ve el-Memâlik fî Mısr ve eş-Şam*, Kahire: Maktabatu'l el-Ezher, 1973.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *es-Seyyid el-Bedevî Şeyh ve Tarikâtuhu*, Kahire: ed-Dâru'l-Mısrı Matbaacılık, 1975.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Sevratu Şaâb*, Kahire: Maktabat Dâru'l-Sakafa el-Mısıryye, 1977.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, Abdurrahman er-Rafî, *Mısr fî el-Usûr el-Vustâ*, Kahire: Dâru'l-Ezher li el-Kitab, 1978.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, *Ûrûbâ fî el-Usûr el-Vustâ*, Kahire: el-Mektebe el-Kübra, 1979.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Hâkkan İnnehe Cemile”, *el-Mecellet el-Arabi el-Tarihi*, S.9, Kahire, 1986, ss.7-9.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Ve li'l-Tarih'i-Târih”, *el-Mecellet el-Arabi el-Tarihi*, S.16, Kahire, 1987, ss. 9-14.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “al-Tasattûr-bina el-Madî ve'el-Hâdir”, *Mecellet el-Ulum el-Arabi*, S.11, Kuveyt, 1987, ss. 260-266.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Bâdı Edvâ Cedîde el-Alâkâ beyn Mısır ve el-Habeş”, *el-Mecelletu'l Arabi el-Tarihi*, S.76, Kahire 1988, ss. 25-37

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-İrhâb fî Asr el-Hurûbu's-Sâlibiyye”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.15, Kahire 1988, ss.177-190.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Cabna es-Sâlibiyye fî Mâ'raket Hittîn”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.70, Kahire 1989, ss. 16-24.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-İlm beyn el-Mescid ve el-Medrese”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.72, Kahire 1989, ss. 109-120.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Şahsiyyet ed-Devle el-Fâtımî fî el-Harekât es-Sâlibiyye”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.73, Kahire 1990, ss. 45-67.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Nisâü'l Kahire fî Asr Salâtin el-Memâlik”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.74, Kahire 1990, ss.10-23.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Hadârâtü'l-Arabî Beyne'l-Âsâr ve et-Tecdid”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.76, Kahire 1990, ss. 25-58.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Mücteme' el-İslâmî fî Bilâdü'ş-Şam fî Asri'l-Hurûbi's-Sâlibiyye”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.77, Kahire 1990, ss. 56-70.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Zillü’l-Hilâfat el-Abbasiyye fi el-Harekât es-Sâlibiyye”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.78, Kahire 1991, ss. 27-49.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Yehûd fi el-Usûr el-Vustâ”, *Mecellet el-Kuveyt*, S.19, Kuveyt 1992, ss.102-137.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-İrtibât beyn et-Tavassua es-Siyasî ve ed-Dinî”, *Mecellet el-Kuveyt*, S.13, Kuveyt 1992, ss. 18-40.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Merkez Mısır fi el-Ticarâti el-Âlemiyye Evâhir el-Usûr el-Vustâ”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.79, Kahire 1992, ss. 56- 97.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-İmparator II. Frederick ve eş-Şarku’l-Arabî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.80, Kahire 1993, ss. 20-41.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Fellâh ve el-İktâ fi Asr el-Memâlik”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.81, Kahire 1993, ss. 45-72.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Hisar el-İktisâdî alâ Mısır Zemân el-Hurûbu’s-Sâlibiyye”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.82, Kahire 1994, ss. 108-150.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Saltanât el-Memâlik ve Memleket Ermenî es-Suğrâ”, *Mecellet el-Ulum el Arabi*, S.87, Kuveyt 1994, ss. 104-129.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Feyyum fi el-Usûr el-Vustâ mine’l-Fethi’l İslâmî hatta el-Gazvi el-Osmanî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.83, Kahire 1995, ss. 12-35.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “et-Tedehhür el-İktisâdî fi Devlet Salâtin el-Memâlik fi Dav’ı Kîtabât el-Müverrih İbn İyâs”, *Mecellet el-Ulum el Arabi*, S. 19, Kuveyt 1995, ss. 23-34.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Dirâsâtü Havle Kitab el-Ahkâmü’s-Sultâniyye li el-Mâverdî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.84, Kahire 1995, ss. 56-78.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Dirâsâtü Havle Kitab el-Kâmil fi et-Tarih li İbnü’l-Esîr”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.85, Kahire 1995, ss. 13-41.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Mekânât İbn Tağrîberdî Beyne Müverrihi Mısır fî el-Karn et-Tâsi‘ el-Hicri”, *Mecellet el-Ulum el-Arabi*, S.45, Kuveyt 1995, ss. 105-135.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “et-Ta‘limü’l-Âlî fî el-Usûr el-Vustâ Dırâsât Mukârene beyne el-Âlemin el-İslâmî ve el-Mesîhî”, *Mecellet el-Ulum el-Arabi*, S.6, Kuveyt 1995, ss. 14-130

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “el-Hayatü’l İctimâî fî el-Medîneti’l- İslâmî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S.85, Kahire 1996, ss. 43-87.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Edvâ alâ Harekât er-Ridde fî Sadrî el-İslâm”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S.86, Kahire 1996, ss. 32-54.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Medresetü’t-Tarih”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S.87, Kahire 1996, ss. 4-22.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Nazariyâtü’l-Hükm fî el-Usûr el-Vustâ Dırâsât Mukarene beyne’l-İslâm ve el-Mesihî”, *Mecellet el-Ulum el-Arabi*, S.9, Kuveyt 1996, ss. 14-43.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Melâmih el-Mücteme‘ es-Sâlibiyye fî Bilâd eş-Şam”, *Mecellet el-Ulum el-Arabi*, S.7, Kuveyt 1997, ss. 19-53.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “el-Bünyet el-Beşeriyye li-Cuyûşi Selâhaddin”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S.88, Kahire 1997, ss. 6-42.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Suver min Mucteme‘ el-Kahire fî el-Usûr el-Vustâ”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S. 89, Kahire 1997, ss. 79-100.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Kadiyye ve Râi Havle İadet Kitâbat et-Tarih”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısırıyyin*, S.90, Kahire 1997, ss. 20-60.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “Bâdı Edvâi alâ el-Alâkât beyn Pisa ve Tunus fî Asr el-Hurûbu’s-Sâlibiyye”, *Mecellet Camat el-Kahire*, S.26, Kah"ire 1997, ss. 29-53.

Âşûr, Saïd Abdülfettâh, “et-Tâğîa ve et-Tûğîan”, *el-Mecellet el-Arabî*, S. 218, Kahire 1998, ss. 20-28.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Müracaat li-Kîtabât Ba’dı el-Müsteşrikîn el-Muhaddisîn an el-İslâm ve Hadarâtihi”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S. 68, Kahire 1998, ss.19-43.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, e’l-İslâm ve et-Tâ’rib”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S.90, Kahire 1999, ss. 16-34.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Bahrü’l-Mutavassıt Şiryân li’l-Sekâfe el-İslâmî fi el-Karn er-Râbî el-Hicrî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S. 91, Kahire 1999, ss. 23-54.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Bâdı Edvâ Cedîde alâ el-Müverrih Ahmed İbni Ali el-Makrîzî”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S. 92, Kahire 1999, ss. 105-154.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “İbn Asâkir ve el-Mücteme‘ ed-Dımaşkî fi Asrihi”, *Mecellet el-Müverrihin el-Mısriyyin*, S. 93, Kahire 1999, ss. 5-34.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Mücteme‘ el-İslâmî fi Bilâd eş-Şam alâ Asr el-Hurûbu’s-Sâlibiyye”, *el-Mecellet el-Arabi*, S. 70, Kahire 2000, ss. 17-53.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “el-Mücteme‘ eş-Şâmî fi el-Asr el-Osmanî Beyne el-Usûr el-Vustâ ve el-Hadise”, *Mecellet Masâdır el-Mâlûmat*, S.14, Kahire, 2000, ss. 12-32.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Medînetü’l-Kuds fi Asr Selâtin el-Memâlik”, *Mecellet Masâdır el-Mâlûmat*, S.15, Kahire, 2001, ss. 4-23.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “Mekânât el-İslâm fi Beramîc Külliyyât et-Tıb fi Câmaatuna”, *Mecellet Masâdır el-Mâlûmat*, S.16, Kahire, 2001, ss. 76-96.

Âşûr, Saîd Abdülfettâh, “et-Tıb Al-İslâmî fi el-Cemâatü’l-Ûrûbâi fi Fecri Asr en-Nahda”, *Mecellet Masâdır el-Mâlûmat*, S.18, Kahire, 2003, ss. 13-44.

Mülakatlar

4-9 Eylül 2021 tarihleri arasında Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr’un kuzeni Fatma el-Vardani ile yapmış olduğumuz mülakat.

12-14 Eylül 2021 tarihleri arasında Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un oğlu Ekrem Bey ile yapmış olduğumuz mülakat.

20-30 Eylül 2021 tarihleri arasında Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un oğlu Eymen Bey ile yapmış olduğumuz mülakat.

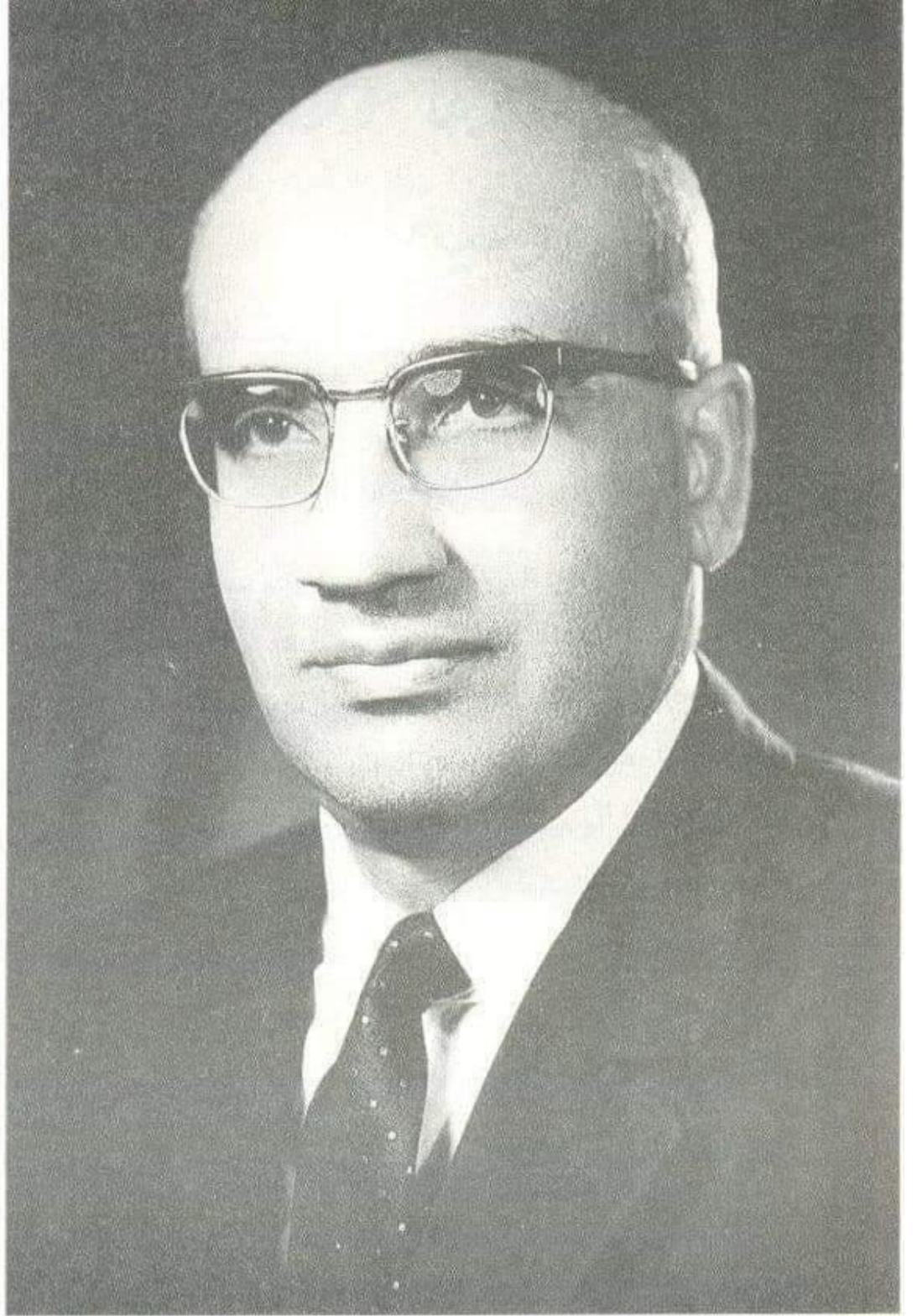
1-5 Ekim 2021 tarihleri arasında Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un yeğeni Cemile Hanım ile yapmış olduğumuz mülakat.

18-25 Ekim 2021 tarihleri arasında Prof. Dr. Saîd Abdülfettâh Âşûr'un öğrencisi Dr. Nama Davud ile yapmış olduğumuz mülakat.

EKLER

Dr. Saïd Abdülfettâh Âşûr, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile 1978.

الأستاذ الدكتور سعيد عبد الفتاح عاشور